

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tina Obrul

Odraščanje mladostnice z izkušnjo spolne zlorabe
Magistrsko delo

Ljubljana, 2020

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tina Obrul

Odraščanje mladostnice z izkušnjo spolne zlorabe

Magistrsko delo

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Ljubljana, 2020

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem svojim staršem za vso podporo in spodbujanje skozi ves študij, da so mi stali ob strani v dobrih in slabih trenutkih, ob vzponih in padcih. Brez njihove pomoči ne bi prišla tako daleč. Prav tako gre zahvala mojim prijateljem in fantu, ki so mi vlivali motivacijo in me bodrili na študijski poti. Zahvaljujem se tudi mentorju, doc. dr. Milku Poštraku, za vso predano znanje in strokovno usmerjanje tako v času študiju kot pri mentorstvu diplomskega in magistrskega dela. Še posebej pa sem hvaležna Karmen, ki je bila navdih za celotno magistrsko delo. Hvala, da si z mano delila tako osebne dele svojega odraščanja, in srčno upam, da ti bo to pomagalo pri okrevanju in da zažariš v vsej svoji lepoti, moči in pogumu.

*The body remembers. Stuffed until an event, a sound, a sight,
a touch, a word or a person awakens them.*

— unknown

*There are wounds that never show on the body that are
deeper and more hurtful than anything that bleeds.*

— Laurell K. Hamilton

POVZETEK

V magistrskem delu obravnavam temo, o kateri se v družbi še vedno premalo govori in je tabu tema, to so spolne zlorabe otrok. Otroci so kot ranljiva skupina še posebej izpostavljeni vsem vrstam zlorab, najhujša možna oblika pa so spolne zlorabe. Spolne zlorabe v otroštvu puščajo pri zlorabljeni osebi travmatične posledice, ki se lahko skozi odraščanje izrazijo na mnogih življenjskih področjih, vse to pa je povezano tudi s stigmo. V teoretičnem delu magistrskega dela najprej na kratko predstavim nasilje in krog nasilja. Nadaljujem s prikazom različnih definicij spolne zlorabe. Pomembno se mi zdi omeniti tudi nekaj najpogostejših mitov, ki se pojavljajo v širši družbi, ko gre za spolne zlorabe. Obravnavam tudi lastnosti povzročiteljev spolne zlorabe in sam potek zlorabe ter dejavnike tveganja, zaradi katerih obstajajo večje možnosti, da se spolna zloraba zgodi. Nadalje velik del teoretičnega dela posvetim posledicam spolnih zlorab, saj zloraba pomeni za žrtev travmo in prinese spremembe na vsa življenjska področja. Pišem o posledicah spolnih zlorab, ki pa jih avtorji različno kategorizirajo – kratkoročne in dolgoročne posledice, vedenjski in telesni znaki. Kljub mnogim različnim klasifikacijam posledic jih večina omenja podobne, med katerimi so najpogostejši posttravmatska stresna motnja, tesnoba, samopoškodovanje in samomorilnost ter druge oblike čustvenih motenj, fizične poškodbe, socialna izključenost in navsezadnje tudi izostanek v razvoju. Posebno pozornost namenim posttravmatski stresni motnji, ki velja za najpogostejšo posledico travme spolne zlorabe. Zanimivi so tudi rezultati raziskav na področju nevroloških posledic spolnih zlorab, ki nakazujejo, da se zaradi spolne zlorabe dogajajo strukturne spremembe v možganih. Nadaljujem z zakonodajo na področju nasilja in spolnih zlorab v Sloveniji ter teoretični del končam s potekom okrevanja žrtev. Navajam faze, skozi katere gre žrtev na poti k okrevanju, kot jih predpostavljajo različni avtorji, dotaknem se še medinstitucionalne obravnave žrtev spolnih zlorab. V empiričnem delu magistrskega dela se osredotočim na en primer življenja in okrevanja osebe, žrtve spolne zlorabe v zgodnjem otroštvu. Dejstvo je, da nobena spolna zloraba ni enaka in da nobena žrtev nima enakih potreb pri okrevanju, kljub temu pa se v nekaterih točkah pojavljajo podobnosti. Skozi analizo intervjuja predstavljam okoliščine zlorabe in takratne življenjske okoliščine žrtve, kako je prišlo do razkritja, kakšne so bile zgodnje posledice zlorabe in s katerimi težavami se še danes srečuje, kako je zloraba vplivala na različna življenjska področja, kdo je najbolj pripomogel k okrevanju in kakšen odnos ima danes s storilcem spolne zlorabe.

Ključne besede: spolna zloraba, odraščanje, PTSM, posledice spolne zlorabe, okrevanje

ABSTRACT

In this master's thesis, I will address a certain topic which is rarely the subject of discussion in today's society, because it is considered a taboo. The topic is child sexual abuse. As an inherently vulnerable group, children are particularly exposed to all types of abuse, the worst possible form being sexual abuse. Child sexual abuse causes traumatic consequences that can manifest in many areas of life during adolescence, all of which are associated with stigma. In the theoretical part of the master's thesis I will briefly present violence and the cycle of violence, from which I will continue by presenting various definitions of sexual abuse. I find it important to mention and dispel some of the most common myths that emerge in the wider society when we talk about sexual abuse. I also focus on the characteristics of the perpetrators of sexual abuse and the course of sexual abuse, as well as the risk factors that make it more likely that sexual abuse will occur. Furthermore, a large part of the theory is devoted to the consequences of sexual abuse, as abuse for the victim means trauma and brings challenges to all areas of life. I am talking about the consequences of sexual abuse, which the authors categorise differently – short-term and long-term consequences, behavioral and physical signs. Despite many different classifications of consequences, most mention similar ones, among which the most common are post-traumatic stress disorder (PTSD), anxiety, self harm, suicide, and other forms of emotional disorders, physical injuries, social exclusion and ultimately developmental delay. I pay special attention to post-traumatic stress disorder, which is considered to be the most common consequence of trauma, and the results of research in the field of neurological consequences of sexual abuse which are suggesting that sexual abuse causes structural changes in a person's brain. I am continuing with the legislation in the field of sexual abuse in Slovenia, and I conclude the theoretical part of my thesis with the course of the victims' recovery. I list the stages of recovery that a victim goes through on the path to recovery, as assumed by various authors, and I also mention the inter-institutional treatment of victims of sexual abuse. In the empirical part of the master's I focus on a single case of life and recovery of a victim which was sexually abused in her early childhood. No sexual abuse is the same, and no victim has the same recovery needs, yet facts suggest that similarities emerge at certain points. Through the analysis of the interview, I present the circumstances of the abuse and the circumstances of the victim's life at the time, how the early consequences were revealed and what problems she still faces today, how the abuse affected different areas of her life, who helped her the most in her journey to recovery and what relationship she has with the perpetrator of sexual abuse today.

Key words: sexual abuse, growing up, PTSD, consequences of sexual abuse, recovery

KAZALO

1 PREDGOVOR.....	1
2 UVOD	2
3 SPOLNO NASILJE	4
3.1 Miti in resnice o spolnih zlorabah.....	7
3.2 Oblike in načini spolne zlorabe	9
3.3 Povzročitelj spolne zlorabe.....	10
3.4 Prevalenca spolnih zlorab.....	12
3.5 Dinamika spolne zlorabe	13
3.6 Dejavniki tveganja	14
3.7 Razkritje zlorabe	16
3.8 Posledice spolne zlorabe	17
3.8.1 Kratkoročne in dolgoročne posledice spolne zlorabe.....	20
3.8.2 Nevrološke posledice spolne zlorabe	22
3.8.3 Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje posledic.....	24
3.8.4 Vedenjski kazalniki posledic spolne zlorabe pri otrocih	25
3.8.5 Posttravmatska stresna motnja.....	26
3.8.6 Sindrom travme posilstva.....	28
3.8.7 Disociacija	29
3.9 Strategije preživetja žrtev spolne zlorabe.....	31
4 ZAKONODAJA	34
4.1 Konvencija o otrokovih pravicah.....	34
4.2 Zakon o preprečevanju nasilja v družini	34
4.3 Kazenski zakonik.....	35
4.4 Istanbulska konvencija	36
5 OKREVANJE.....	37
5.1 Medinstitucionalna obravnava.....	41

6 FORMULACIJA PROBLEMA.....	44
7 METODOLOGIJA.....	45
7.1 Vrsta raziskave	45
7.2 Merski instrument	46
7.3 Opredelitev enot raziskovanja	46
7.4 Zbiranje podatkov	46
7.6 Analiza podatkov	47
8 REZULTATI IN RAZPRAVA.....	48
9 SKLEPI	58
10 PREDLOGI.....	60
11 ZAKLJUČEK	62
VIRI IN LITERATURA	64
PRILOGE	68
Priloga 1 – vodilo za intervju	68
Priloga 2 – intervju A	69
Priloga 3 – odprto kodiranje.....	78
Priloga 4 – osno kodiranje	99

1 PREDGOVOR

Za raziskovanje področja spolnih zlorab v otroštvu in posledic, ki jih ima takšna travma v življenje posameznika, sem se odločila, ker me je v času študija na Fakulteti za socialno delo ta tematika pritegnila, predvsem zaradi njene tabuiziranosti, ker se o zlorabah še vedno ne govori in ostanejo za »štirimi stenami«. Povod za poglobljanje tega znanja je bila tudi udeležba na Kongresu o spolni zlorabi (projekt v Odsevu Društva študentov medicine Slovenije), kjer so predstavili zdravstvene in psihološke vplive spolne zlorabe na telo. Spregovorilo je tudi mlado dekle, žrtev spolne zlorabe v otroštvu. Raziskati želim razsežnost posledic, ki jih travma spolne zlorabe pusti otroku na vseh področjih njegovega življenja, in kako se posledice kažejo skozi mladostnikovo odraščanje in v odrasli dobi, saj menim, da so prepogosto zamenjane za odklonsko vedenje ali pubertetniško vedenje in podobno. Povod za podrobno raziskovanje in poglobljanje znanja na področju spolnih zlorab v otroštvu je bil tudi praktični študij na centru za socialno delo, kjer sem se prvič srečala z družino, v kateri se je spolna zloraba zgodila, in tudi življenjska zgodba znanke, ki je bila v otroštvu sama žrtev spolne zlorabe in se še vedno bori s posledicami. Tema spolne zlorabe otrok je po mojem mnenju še vedno zelo tabuizirana, javnost in izobraževalne ustanove ji ne namenjajo dovolj pozornosti oziroma se ji izognejo, če je to le mogoče. Zato menim, da sem bila tudi sama skozi izobraževanje prikrajšana za informacije o zlorabah in »izhodih v sili«, ki jih žrtev lahko izbere. Te informacije sem lahko pridobila le na lastno pobudo, čeprav menim, da bi moral vsak posameznik, tudi otrok, poznati svoje pravice, vedeti, kaj je normalen proces odraščanja, kje je meja zlorabe njegovih pravic ter kaj lahko stori, če pride do zlorabe. Glede na to, da se že skozi celotni študij usmerjam k delu z otroki in mladostniki, se mi zdi pomembno dobro poznati tudi ta vidik otrokovega življenja, saj to pripomore tudi k prepoznavanju posledic in odkrivanju zlorab, predvsem takrat ko žrtev o dejanju ne spregovori, travma pa se manifestira na različnih življenjskih področjih. Sicer je o tej temi napisane že precej literature in narejenih veliko raziskav, sama pa se želim pri raziskovanju osredotočiti specifično na posledice, ki se kažejo na različnih področjih v otroštvu in zgodnji ter pozni mladosti žrtve spolne zlorabe. V magistrskem delu uporabljam namesto izraza posilstvo izraz spolna zloraba, namesto izraza pedofil ali posiljevalec izraz povzročitelj spolne zlorabe, namesto izraza otroška pornografija izraz gradivo oziroma posnetki spolne zlorabe otrok in namesto izraza posiljen ali zlorabljen otrok izraz otrok, žrtev spolne zlorabe, saj se mi z vidika socialnega dela zdijo takšni izrazi primernejši in ne poglobljajo viktimizacije. Na mestih, na katerih v magistrskem delu povzemam prispevke avtorjev, uporabljam njihove izraze, poimenovanja oziroma dikcije omenjenih pojavov.

2 UVOD

Otroci sodijo med najbolj nemočne in hkrati najbolj občutljive člane družbe. Nasilje, zlorabe in drugi neprimerni odnosi lahko nepopravljivo vplivajo na otrokovo prihodnost, ga ovirajo pri enakovrednem uveljavljanju v družbi in mu onemogočajo razvoj v zrelo, odgovorno in zadovoljno osebnost. Otroci se škodljivega ravnanja odraslih v večini primerov ne zavedajo niti ga ne morejo uspešno odvrniti ali preprečiti (Bizjak, 1997).

Otroci za svoj psihološki, čustveni, socialni in finančni razvoj potrebujejo odrasle, za statusno in državljansko zaščito pa državo. Takšna ranljivost in odvisnost od odraslih otroke mnogokrat izpostavi zlorabi moči najbližjih oseb, ki bi morale zanje skrbeti. Otroci so torej potencialno ogroženi povsod, kjer so izpostavljeni moči odraslih, saj nimajo vpliva na to, kako bo odrasli z močjo ravnal oziroma jo zlorabljal (Lešnik Mugnaioni, 2014).

»Družina je prvinski, najintimnejši otrokov prostor, kjer naj bi mu starši zagotavljali varno in brezskrbno otroštvo. Žal pa se največ spolnih zlorab stori ravno v družinskem krogu ožje ali razširjene družine« (Dečman Dobrnjič, Rožman, Tramšek, 2004, str. 37).

Navezanost velja za temeljni okvir izkušenj in varnosti, ki pripomore k otrokovemu zdravemu razvoju. Znotraj varne navezanosti lahko na vseh ravneh potekata otrokovo učenje in razvoj. Na razvoj zdrave navezanosti vplivata predvsem zgodnje otrokovo obdobje življenja in družinski sistem, v katerem otrok biva. Otrokova prva izkušnja odnosa z drugim posameznikom je vez med njim in njegovim primarnim skrbnikom, ta pa je zanj pozneje v življenju model, s katerim vstopa v odnose z drugimi. Če v družini ni varnosti, je neustrezna ali pomanjkljiva, je posameznik prikrajšan za pomemben temelj, ki služi njegovemu osebnostnemu razvoju. Zdrava navezanost lahko omili in zmanjša posledice stresnih in travmatičnih dogodkov, nasprotno pa lahko navezanost brez varnosti pomeni tveganje za nastanek raznih težav (Štirn, 2014).

Vzpostavitev varne navezanosti je odvisna predvsem od matrine (oziroma skrbnikove) psihološke uglašenosti na otrokova notranja stanja. Materina naloga je torej, da uvidi otrokova nebesedna sporočila, jih regulira in sporoči nazaj otroku. Kakovost tega se pozneje v življenju otroka pokaže kot sposobnost prilagajanja čustev in v njegovi psihološki opremljenosti za shajanje s stresom. Schore (2009, v Čefarin in Žvelc, 2015) zato navaja, da je varna navezanost najboljša obramba pred psihopatologijo, inducirano s travmo.

Vedno več raziskav in izkušenj dela z žrtvami spolnih zlorab kaže na temna dejstva fenomena in opozarja na resnost in kompleksnost problema. Osveščenost strokovnjakov in širše družbe

se sicer več, kljub temu pa se pojavlja mnogo napačnih predstav, ki spolno zlorabo predstavljajo kot obvladljiv fenomen. Na primer, da se lahko zgodi samo v določeni vrsti družin, pri določenih otrocih in da so storilci prepoznani že od daleč. Izkušnje so pokazale nasprotno: spolne zlorabe otrok se dogajajo v vseh okoljih, rasah, državah, socialnih slojih, v vseh vrstah družin, storilci pa so v večini primerov osebe, ki jih otrok pozna in so mu celo blizu (Pust in Štirn, 1998).

3 SPOLNO NASILJE

Družina je primarna socializacijska skupina, ki otroku določa meje s svetom. Otrok, ki je bil vzgajan v družini z veliko nasilja, ima do njega poseben odnos, saj živi v svetu z drugačnim vrednostnim sistemom na ravni medosebnih odnosov. Sebe in druge doživlja skozi prizmo svojstvenega sveta in drugačnih osebnih mej. V takem okolju vzgajan otrok prinaša tudi v širšo okolico prikrito ali odkrito vedenje nasilne komunikacije (Dečman Dobrnjič, Rožman, Tramšek, 2004).

Definicije nasilja niso nekaj univerzalnega ali samoumevnega. Dejanje postane nasilno šele znotraj kulturnega in družbenega konteksta, ki ga kot takega opredeli. Osebe znotraj posameznega kulturnega okolja s svojimi vrednotami in normami vedno znova določajo, kaj je nasilje in kaj ni. Ko razmišljamo o nasilju, vedno izražamo svoje vrednote, etiko, identiteto in tudi čas, kraj in zgodovinsko-družbeni trenutek svojega delovanja (Lešnik Mugnaioni, 2014).

»Nasilje nad otrokom nima le enega samega obraza. Pravzaprav je na nek poseben in vedno tudi daljnoročen način nasilno vse, kar omejuje ali moti otrokov osebnostni razvoj, mu ogroža oblikovanje pozitivne samopodobe, posega razdiralno v gradnjo njegove identitete in izkorišča njegovo nemoč in odvisnost« (Tomori, 1997, str. 219).

V dinamiki, ki velja na splošno za nasilje, si sledijo naslednja obdobja odnosov: navidezna harmonija, izbruh nasilja, obdobje sprave. V fazi navidezne harmonije odnos navzven izgleda normalen, žrtev uravnava odnos tako, da prilagaja napetosti in se odloča za takšna vedenja, ki storilcu ne dajejo razlogov za nasilni izbruh. V obdobju izbruha nasilja napetost v odnosu vedno bolj narašča, žrtev in storilec pa izgubljata oblast nad svojim vedenjem. Napetost se prevesi v nekontrolirano vedenje oziroma nasilje, ki je lahko psihično ali fizično. Storilec vedno uspe prepričati žrtev, da zaradi svojega izzivalnega odnosa prevzame krivdo za nasilni izbruh. Obdobje izbruha nasilja je ključnega pomena v krogu nasilja, saj je za žrtev točka odločitve, ali bo iz nasilnega odnosa izstopila ali ne. Če žrtev ne zapusti kroga nasilja, sledi obdobje sprave. To je obdobje, ko storilec večinoma obžaluje storjeno dejanje, manipulira z žrtvijo tako, da ji govori, kako rad jo ima, obljublja, da se to ne bo ponovilo nikoli več, da ga je strah pred izgubo privedel do nasilnega dejanja in podobno. Žrtev sama sebe zaradi navedenega doživlja kot zmagovalko, misli, da ima položaj ponovno pod nadzorom. Temu ponovno sledita obdobje naraščanja napetosti in izbruh nasilja. Tako je krog nasilja sklenjen (Dečman Dobrnjič, Rožman in Tramšek, 2004).

Pod pojmom »spolno nasilje« razumemo posilstvo, spolno zlorabo slabotne osebe, spolni napad na otroka, otipavanje, spolno nadlegovanje na delovnem mestu in še mnogo drugih oblik spolnega nadlegovanja in spolnega nasilja. V širši strokovni in laični javnosti se je v zadnjih letih uveljavila različna raba pojmov spolno nasilje in spolna zloraba, čeprav gre za podobni kaznivi dejanji. Vsakršna oblika nasilja je hkrati tudi zloraba in vsaka zloraba je tudi ena izmed oblik nasilja. Pri obravnavi spolnega nasilja nad otroki in mladostniki se je uveljavil izraz spolna zloraba otrok. Terminologija je nekoliko drugačna v pravni opredelitvi, kajti slovenski kazenski zakonik spolno zlorabo otroka pojmuje kot spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let (Aničić, 2002).

»Posilstvo je totalno dejanje, je celostna zloraba – z njo posiljevalec zlorabi telo in čustva žrtve, poruši njen nadzor nad lastnim življenjem in ji s tem dejanjem zaznamuje vso življenje« (Dobnikar, Lešnik Mugnaioni, Plaz, 2000, str. 126).

Po definiciji Svetovne zdravstvene organizacije (World health organization, WHO) je spolna zloraba otroka njegova vpletenost v spolno aktivnost, ki pa je sam še ni zmožen popolnoma razumeti, ne more dati soglasja, prav tako pa tudi aktivnost, za katero otrok razvojno še ni pripravljen in se zanjo ne more strinjati. Prav tako je spolna zloraba tudi vsakršna aktivnost, s katero se kršijo zakoni ali socialni tabuji družbe (WHO, 2019).

Waiss in Galle (2001, v Lešnik Mugnaioni, 2014, str. 99) spolno zlorabo opredelita kot zlorabo prikritih moči, ki »poškoduje in rani jaz nasprotne strani, dokler ga povsem ne izniči in uniči. Ta jaz se ne bo branil, ker ne bo prepoznal premoči. Prilagodil se bo, ne da bi vedel, da se prilagaja. Tako prilagojeni jaz se bo izgubil«.

Williams (1994, v Repič, 2008) je definiral spolno zlorabo kot neprostovoljni spolni stik, dosežen s silo ali prisilo osebe, ki je najmanj pet let starejša od žrtve. Finkelhor (1984, v Repič, 2008) opredeli spolno zlorabo kot zlorabo otroka oziroma mladoletnika kot spolnega objekta za zadovoljevanje spolnih potreb odrasle osebe oziroma osebe, ki je starejša ali večja od njega, v tem odnosu pa otrok ali mladoletnik zaradi neenakih moči nima možnosti izbire za privolitev v spolno aktivnosti.

Otrok se praviloma ne upira, saj ne razume pomena spolnih dejanj povzročitelja. Spolne zlorabe ne dojamemo in ne občutimo kot nasilje. Povzročitelj spolne zlorabe z manipulacijo, čustveno zlorabo in nadzorovanjem ter ustrahovanjem doseže, da otrok popolnoma izgubi lastni jaz (Lešnik Mugnaioni, 2014).

Dečman Dobrnjič in Zloković (2007) navajata, da se za spolno nasilje v družbi uporabljajo različni izrazi: spolno nadlegovanje, spolna zloraba, posilstvo, incest in podobno. Uporaba izraza je odvisna od načina ogrožanja in kdo je povzročitelj. Menita, da izraz spolna zloraba izrazno zelo omili nasilje, ki je dejansko storjeno nad žrtvijo s posilstvom.

O uporabi izrazov »spolni napad«, »spolna zloraba« in »spolno nasilje« kot sinonimov piše tudi Repič (2008). Meni, da se omenjeni izrazi pogosto uporabljajo izmenično, na drugi strani pa imajo lahko zelo različne pomeni in tudi posledice glede na situacijo, kraj in položaj.

V 171. členu Kazenskega zakonika je spolno nasilje opredeljeno kot dejanje, ko nekdo uporabi silo ali zagrozi osebi drugega ali istega spola z neposrednim napadom na življenje ali telo in jo tako prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje (Kazenski zakonik, 2020).

Spolna zloraba otroka je v Kazenskem zakoniku opredeljena kot spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let. V Kazenskem zakoniku je v 173. členu navedeno, da gre za kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let, ko oseba spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let. Za to dejanje je predvidena zaporna kazen od treh do osmih let. V 3. odstavku 173. člena tega zakonika je posebej navedeno, da se učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let, in mu je zaupana v učenje, vzgojo, zdravljenje, varstvo ali oskrbo, kaznuje z zaporom od treh do desetih let. V 5. odstavku 173. člena pa je navedeno, da ta dejanja niso protipravna, če so bila storjena z osebo primerljive starosti in če ustrezajo stopnji njene duševne in telesne zrelosti (ibid.).

Bain in Sanders (1996, str. 12) spolno zlorabo definirata kot »tisto dogajanje ali dejanje, ko se odrasli ali starejši mladostnik otroka dotika na način, ki ima seksualno obeležje, in otroka uporabi za zadovoljitev svojih seksualnih potreb«. Posilstvo otroka in odrasle osebe se razlikuje v tem, da pri otroku storilec pogosto brez sile oziroma grožnje doseže spolno aktivnost, saj izkoristi podrejeni položaj otroka in njegovo čustveno navezanost in odvisnost od roditelja (Filipčič, 2002). Podobno tudi Frei (1996) opredeljuje dejanje spolne zlorabe otroka: ko odrasli ali mladostnik načrtno uporabi otroka, da se spolno vzburi oziroma poteši svojo spolno slo, pri tem pa je povzročitelj vedno v položaju močnejšega, otrok pa mu zaupa in je v mnogih primerih od njega tudi odvisen. Avtorica navaja tudi, da otrok ravno zaradi odvisnosti od povzročitelja ni sposoben svobodno odločati in zavestno sodelovati pri dejanjih, ki jih zahteva odrasli. Ko

otrok pod pritiskom pristane na spolno aktivnost, ima to hude posledice na njegov nadaljnji razvoj.

Veliko avtorjev na svojevrsten način definira spolno zlorabo, kljub temu pa večina definicij zajema tri značilnosti spolne zlorabe, na osnovi katerih lahko razvijemo sum na spolno zlorabo. Prva je razlika v moči, kar pomeni, da ima ena oseba premoč (storilec) nad drugo in jo obvladuje (žrtev). Druga razlika je v znanju. Kot zlorabo se šteje dogodek, ko ima ena oseba bolj razvito razumevanje o pomenu in posledicah spolnega zблиževanja. To lahko pomeni, da je storilec starejši ali bolj inteligenen od žrtve. Zadnja značilnost pa je razlika v zadovoljevanju. Pri večini spolnih zlorab je cilj povzročitelja spolna zadovoljitev, vendar ne vzajemna, čeprav storilec poskuša vzburi tudi žrtev, a v tem primeru vzbujenje ni pozitivno (Šraj, 2010).

3.1 Miti in resnice o spolnih zlorabah

Miti oziroma tisto, čemur ljudje verjamejo v zvezi z zlorabami, se povezuje in kaže tudi skozi odziv družbe na žrtev in samo dejanje zlorabe. Miti najpogosteje prinašajo sporočilo, da odgovornost za zlorabo nosi žrtev, zlasti v primerih, ko je storilec žrtvi poznan. Mnogokrat se žrtvi niti ne verjame, da je bila zlorabljen, če pa že, se hitro pojavijo predvidevanja, da je sama izzivala in iskala pozornost oziroma zlorabo. Dejstvo je, da žrtev nikoli ni kriva, še manj pa odgovorna za spolno zlorabo. Karikirano: tudi če bi žrtev hodila gola in bi rekla ne, je to treba spoštovati. Miti in predsodki ter predvidevanja družbe žrtvi dodatno otežujejo, da bi sploh poiskala pomoč in okrevala po travmi spolne zlorabe (Repič, 2008).

Repič povzema splošne mite v zvezi s posilstvom po WHO (2003, v Repič, 2008, str. 27-29) in so navedeni v nadaljevanju.

- Mit: seks je primarna motivacija za posilstvo.
Resnica: moč, jeza, dominantnost in kontrola so glavni motivacijski dejavniki za posilstvo.
- Mit: posiljene so lahko samo določene ženske.
Resnica: vsaka ženska je lahko žrtev posilstva.
- Mit: ženske poročajo o lažnem posilstvu in si ga lahko celo izmislijo.
Resnica: delež takih lažnih poročanj je zelo majhen.
- Mit: posiljevalci so tujci in žrtvi nepoznani.
Resnica: večina žrtv pozna storilca.
- Mit: posiljevalec uporabi veliko fizične sile in celo orožje, da lahko žrtev posili.

Resnica: veliko posilstev ne vključuje velike fizične sile. Večina žrtev poroča, da jih je bilo strah resnih poškodb ali da bi jih posiljevalec ubil, zato so se med napadom bolj malo upirale.

- Mit: posilstvo pusti žrtvi očitne znake poškodb.

Resnica: veliko posilstev ne vključuje močne sile, zato tudi fizične poškodbe niso tako izrazite. Samo pri približno tretjini žrtev posilstva so vidne fizične poškodbe.

- Mit: če ženska reče ne, ko gre za spolnost, v resnici misli da.

Resnica: ne pomeni ne, in to ne glede na to, kaj ženska misli, ko reče ne, saj jo je treba spoštovati.

- Mit: mož ne more posiliti svoje žene.

Resnica: vsak prisiljen seks ali prisiljena spolna aktivnost je posilstvo, ne glede na to, ali je žrtev s storilcem poročena ali ne.

- Mit: posilstvo se takoj prijavi policiji.

Resnica: večina posilstev ni nikoli prijavljenih na policijo. Od teh, ki so prijavljena, jih je večina pozneje, v več kot 24 urah po dogodku.

- Mit: posilstvo na zmenku (angl. *date rape*) se lahko zgodi samo med ljudmi, ki so se ravno spoznali ali se sploh še ne poznajo dobro.

Resnica: posilstvo ni povezano s tem, kako dobro oseba, ki je napadena, pozna napadalca.

- Mit: ženska se lahko izogne situacijam, ki vodijo v posilstvo.

Resnica: večina posiljenih žensk je bila ob posilstvu nekje, kjer so se čutile varno, in z nekom, ki so mu zaupale.

- Mit: posiljene so lahko samo ženske.

Resnica: posilstvo nima zveze s spolno orientacijo ali spolno željo, ampak je dejanje moči in kontrole. Tudi moški so lahko spolno napadeni in ne napadejo jih le moški, ki so homoseksualno usmerjeni.

O mitih, povezanih s spolno zlorabo, piše tudi Aničić (2002, str. 152).

- Mit: največja nevarnost so neznanci.

Resnica: nevarnost, ko jo predstavljajo neznanci, ni poglobljena težava, saj je v 85 odstotkih primerov storilec član otrokove družine ali nekdo, ki ga otrok pozna in mu zaupa.

- Mit: žrtev je običajno najstnica.

Resnica: žrtve spolnega napada so deklice (dekleta) in dečki (fantje) vseh starosti. Pogosto so žrtve majhni otroci ali celo dojenčki.

- Mit: spolne zlorabe se dogajajo samo v družinah z izkazanimi težavami.

Resnica: spolne zlorabe se dogajajo v družinah, ki pripadajo različnim slojem, izobrazbi, etničnim, verskim pripadnostim idr.

- Mit: otroci o spolnem napadu lažejo ali so domišljajo, da se je zgodil.

Resnica: otroci o spolni zlorabi ne lažejo. Obstoječa strokovna literatura potrjuje, da se je v 98 odstotkih izkazalo, da so izjave otrok o zlorabi resnične.

- Mit: spolna zloraba otroka je običajno povezana s fizičnim nasiljem.

Resnica: za spolno zlorabo otroka je značilno, da fizična prisila pogosto ni prisotna. Namesto tega povzročitelj uporablja grožnje, obljube, podkupovanje, zastraševanje ipd.

3.2 Oblike in načini spolne zlorabe

Spolna zloraba se lahko zgodi na različne načine. Bain in Sanders (1996, str. 17-19) navajata naslednje:

- spolno zlorabo kot enkratni dogodek;
- zlorabo, ki se dalj časa ponavlja, storilec ni član ožje družine;
- incest.

Frei (1998, str. 12-13) navaja različne oblike in vrste zlorabljanja:

- odrasli se vzburi, če ga kdo opazuje, ko je gol, in k temu prisili tudi otroka;
- odrasli otroka sili, da ga opazuje pri različnih spolnih dejanjih;
- odrasli otroku prikazuje pornografske slike ali filme;
- odrasli opazuje otroka, ko se slači, ko se umiva ali ko je na stranišču;
- odrasli »pregleduje« otroka in se dotika njegovih intimnih delov oziroma jih pogosto ogleduje in preverja otroka, ali je čist;
- odrasli otroka sili k igram, ki prikrito služijo njegovemu vzburjenju;
- odrasli izvaja »praktično spolno vzgojo« – otipava otrokove spolne organe in hkrati svoje ter s tem »ponazarja« svojo razlago;
- odrasli otroku ukaže, da sodeluje pri spolnem dejanju;
- odrasli otroka pripravi, da si sam boža svoje intimne predele;
- odrasli se dotika, boža in otipava intimne dele otrokovega telesa;
- odrasli uporabi otroka pri snemanju erotičnih in pornografskih posnetkov ali filmov;
- odrasli prisili otroka k spolnemu odnosu (oralno, analno ali vaginalno).

Podobno kot Frei so tudi pri Združenju proti spolnemu zlorabljanju opredelili širok spekter spolnih vedenj, ki so lahko spolna zloraba, in sicer navajajo goloto, nesramne pripombe, slačenje, razkazovanje genitalij, opazovanje otroka, fotografiranje otroka, uporabo pornografije, poljubljanje, otipavanje, masturbacijo, felacijo, kunilingus, digitalno penetracijo, sodomijo, spolni odnos na suho, spolni odnos, bestialnost (prisilni spolni akt z živaljo) (Repič, 2008, str. 19-21).

Druge oblike spolne zlorabe vključujejo naslednja vedenja, kot jih navaja Coomaraswamy (Repič, 2008, str. 21):

- spolno suženjstvo in trpinčenje;
- spolno nadlegovanje (vključno z zahtevami po seksu v zameno za službo, za napredovanje ali za višje ocene, nazive v času šolanja);
- trgovanje in prisiljenje v prostitucijo;
- prisiljeno izpostavljanje in siljenje v pornografijo,
- izsiljeno nosečnost,
- prisiljeno sterilizacijo,
- prisiljeni splav,
- prisiljeno poroka,
- pohabljanje ženskih genitalij.

3.3 Povzročitelj spolne zlorabe

Povzročitelj spolne zlorabe je v večini primerov oseba, ki jo otrok pozna, ji zaupa in jo ima rad. Tudi povzročitelj previdno izbira žrtev. Običajno izbere manj samostojnega, osamljenega otroka, ki je nagnjen k temu, da išče pozornost in ljubezen, otroka iz disfunkcionalne družine in podobno. Nekoč je prevladovalo mnenje, da je povzročitelj spolnega nasilja le moški, danes pa vemo, da so to lahko tudi ženske. Statistični podatki kažejo, da je med 93,3 odstotka in 99 odstotki povzročiteljev spolne zlorabe otroka moškega spola, med enim odstotkov in 6,8 odstotka pa ženskega spola (Frei, 1998).

Povzročitelj spolne zlorabe najprej na različne načine pridobiva otrokovo zaupanje, otrok postane od njega odvisen, saj skrbi zanj na poseben način. Otrok ne razume vzroka in narave takega odnosa, zato zaupa povzročitelju in njegovi razlagi. Povzročitelj njun odnos predstavi kot pozitiven, kar otroka motivira za ohranjanje odnosa. Povzročitelj otroku izkazuje posebno naklonjenost, ljubezen, ima ga za svojega »izbranca«. Storilec prestopi meje tako, da se otrok tega sploh ne zaveda oziroma da ima to za nekaj povsem običajnega. Tako povzročitelj

manipulira z otrokovo zaznavo in razmišljanjem, nadzoruje tudi otrokovo in svojo okolico. Ravno zaradi slednjega drugi težko prepoznajo odnos, v katerem je otrok žrtev zlorabe (Aničić, 2002).

Otrok se zaradi manipuliranja in zavajanja povzročitelja spolne zlorabe dolgo ne zaveda, da to, kar se mu dogaja, ni običajno, in da se ne bi smelo dogajati. Sprva mu ugajata status »izbranega« in povečana pozornost, ki jo zamenjuje za dokazovanje ljubezni, in verjame, da je to običajna praksa v vsaki družini. Če se spolna zloraba nadaljuje, otrok šele pozneje zazna, da nekaj ni v redu. Povzročitelj otroku pogosto grozi in ga ustrahuje, da ne bi razkril zlorabe. Strategija mnogih povzročiteljev je tudi, da otroka prepričajo, da je sam kriv za nastalo zlorabo in nasilje (ibid.).

Bouwkamp (1996) glede na izsledke različnih raziskav storilce razdeli na šest tipov. 85 odstotkov jih pripada prvima tipoma.

- *Pasivni odvisni storilec* velja za vase zaprto, socialno nespretno in negotovo osebo. Avtor kot primer ponazori situacijo, ko se mož do žene vede kot neodvisni otrok: ko se žena neha odzivati na njegove potrebe, se obrne na svojega otroka in mu naloži vlogo nadomestne žene oziroma mame. Tak odnos pomeni tudi spolne odnose. Tak moški se ni naučil zagovarjati svojih potreb in niti spoštovati ženinih potreb.
- *Agresivni dominantni storilec* je tisti, ki si običajno izbere neodraslo in negotovo ženo, ki mu daje občutek moči. Izhaja iz svojega nadrejenega položaja in tako osami druge družinske člane, ki jih ima za svojo last, od zunanjega sveta. Če žena ne zadovoljuje njegovih čustvenih in spolnih potreb, to zahteva od hčere.
- *Psihopatski storilec* je oseba s kriminalno preteklostjo, je spolno promiskuiteten in ni čustveno povezan z zlorabljenim otrokom. Običajno ne pozna občutka obžalovanja in krivde ter nima odnosa do svoje vesti. Navzven deluje prijetno in ljubeznivo, saj z okolico deluje preračunljivo, z namenom, da bi dosegel svoje cilje.
- *Psihotični storilec* ima običajno hude duševne motnje in stori spolno zlorabo takrat, ko njegove notranje zavore popustijo pod vplivom psihoze. Takrat ni več sposoben obvladati svojih spolnih vzgibov. Taka oseba se vede zmedeno in nemirno, njegovo vedenje je nepredvidljivo.
- *Alkoholični storilec* stori spolno dejanje, če je skrajno alkoholiziran in če je pod čustvenim pritiskom.

- *Pedofilni storilec* je oseba, ki je spolno nagnjena k otrokom. Lahko je tudi poročen ali spolno dejaven v svoji generacijski skupini.

Repič (2006a) po izkušnjah strokovnjakov, ki se srečujejo z žrtvami spolnih zlorab, povzema nekatere skupne značilnosti povzročiteljev. To so običajno odrasle, poročene osebe, počutijo se bolje v družbi otrok in večinoma nimajo odraslih prijateljev, nagnjeni so k iskanju službe, kjer se dnevno srečujejo z otroki, otrokom govorijo o osamljenosti, žalosti in tako pridobijo njihovo naklonjenost, otroke zasledujejo zaradi spolnih namenov, zbirajo otroško pornografijo z namenom, da se vznemirijo, otroke fotografirajo gole (tudi oblečene), pogosteje se poslužujejo alkohola in narkotikov, z otrokom se pogovarjajo tako, da izenačujejo odnos, pogosto se nahajajo v parkih, na otroških igriščih in podobno.

Coomaraswamy gonilno silo in motivacijo za spolno zlorabljanje na splošno povzema, kot je navedeno v nadaljevanju (Repič, 2008):

- moč in kontrola sta osnovna dejavnika, ki spodbujata in motivirata storilca,
- v redkih primerih se spolna zloraba zgodi zaradi strasti in spolne potrebe;
- gre za agresivno, nasilno in sovražno dejanje, s katerim je žrtev popolnoma razvrednotena, ponižana in osramočena. Njen osebni svet, njeno telo, osebnost, varnost in blagostanje niso spoštovani in so oskrunjeni.

3.4 Prevalenca spolnih zlorab

Kulturno pogojena meja med javnim in zasebnim oziroma družinskim okoljem je ovira za prepoznavanje in prijavo nasilja nad otroki. Kot take mejne točke bi lahko pojmovali tudi sprejemljivost fizičnega kaznovanja kot vzgojnega sredstva, družbeno strpnost do nasilja nad ženskami, otroki in drugimi družbeno šibkejšimi skupinami, premajhno učinkovitost pristojnih institucij in strukturno nasilje v družbi (Lešnik Mugnaioni, 2014).

Iz letnega poročila o delu policije za leto 2017 je razvidno, da je število obravnavanih kaznivih dejanj manjše kot predhodno leto, povečalo pa se je število kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, med katerimi najbolj izstopajo kazniva dejanja spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let. Policija meni, da je povečanje števila teh kaznivih dejanj predvsem posledica boljšega odkrivanja zaradi novih oblik njihovega dela. V poročilu navajajo, da so za zaščito zlorabljenih otrok in pregon storilcev kaznivih dejanj, povezanih s spolnimi zlorabami otrok, v letu 2017 izvedli več lastnih aktivnosti, v sodelovanju s tujimi varnostnimi organi pa so končali tudi več mednarodnih operacij (Policija, 2018).

Kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost je bilo v letu 2017 427, kar je skoraj 20 odstotkov več kot leto prej. Preiskanih je bilo 89,9 odstotka teh dejanj. V primerjavi z letom 2016 se je v letu 2017 za 70 odstotkov povečalo število kaznivih dejanj prikazovanja, izdelave, posesti in posredovanja pornografskega gradiva, kar je posledica povečanja števila prijav tujih varnostnih organov, Europol in tujih nevladnih organizacij. Število kaznivih dejanj spolnega nasilja je 43, podanih je bilo 42 kazenskih ovadb za posilstvo. Od tega je bilo dokončanih primerov posilstev 34. Število kaznivih dejanj spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let, se je zmanjšalo na 14,2 odstotka (ibid.).

3.5 Dinamika spolne zlorabe

Dečman Dobrnjič in Zloković (2007) predstavljata spolno zlorabo kot proces, ki poteka v več fazah:

1. faza: prvi poskus spolne zlorabe

Prvi poskus spolne zlorabe se običajno zgodi nenadoma, ko je storilec sam z žrtvijo. Običajno ne pride takoj do posilstva, ampak storilec uporablja druge oblike spolne zlorabe, kot so božanje, draženje erogenih con, dotikanje po spolovilih in podobno, kar lahko pri žrtvi sproža ugodje in hkrati tudi občutke presenečenja, krivde, obupa, nemoči. V tej fazi je spolna zloraba pogosto zanikana ali razvrednotena. Otrok se trudi razumeti vedenje storilca, se zanaša na njegove obljube, da se to ne bo zgodilo nikoli več. Otroci, mlajši od sedem let, običajno ne razumejo, da se jim take stvari ne bi smele dogajati, kljub temu instinktivno čutijo, da gre za prepovedane stvari.

2. faza: ponovitev spolne zlorabe

Ko je storilec prepričan, da otrok o spolni zlorabi ne bo spregovoril, zlorabo ponovi. V odnosih postaja drznejši, otrok pa ga mora zadovoljevati na različne načine. Kljub ponovitvi zlorabe otrok o tem še vedno molči. Vzrok je pogosto to, da otrok še ne dojema značilne strukture spolnega nasilja in še vedno poskuša razumeti in opravičevati storilčeva dejanja. Zloraba je še vedno zavita v tančico skrivnosti in če ne gre za očitno nasilje z vidnimi telesnimi posledicami, tudi bližnja okolica zlorabe ne zazna. V razvoju procesa dolgotrajne spolne zlorabe je pomembno dejstvo, da je otrok običajno navezan na storilca in da so prisotni tudi globlji nezavedni procesi in odnos otroka do avtoritete.

3. faza: spolna zloraba kot sestavina odnosa

V tretji fazi je spolno zlorabljanje vse pogostejše, pride tudi do posilstva. To se običajno zgodi pod psihično ali fizično prisilo. Otrok poskuša na različne načine ustaviti zlorabo, njegovo življenje pa je omejeno na dejanja, s katerimi bi lahko kar najbolj omejil spolno zlorabljanje. Otrok v tej fazi običajno še ni sposoben sam razkriti storilca, okolica pa lahko opazi otrokovo stisko prek vedno bolj izraženih specifičnih vedenj. Če je spolna zloraba razkrita in otrok živi v okolju, ki ima takšno dejanje za prepovedano, se to prekine. Otroka se največkrat umakne iz okolja storilca ali pa mora storilec zapustiti družino. V primeru, da otrokovo okolje tolerira zlorabo, ga ljudje pogosto obsojajo, so do njega neetični in nespoštljivi, ne želijo pomagati, spolna zloraba pa se nadaljuje. V takšnih okoliščinah otrok izgubi zaupanje v ljudi in vedno bolj verjame, da je sam kriv za spolno zlorabo, krivdo torej prevzame nase. Agresijo storilca pogosto transformira v avtoagresijo. Pri spolno zlorabljenih otrocih zato pogosto opazimo samomorilske vedenjske vzorce.

4. faza: razkritje storilca

V tej fazi se otrok začne zavedati, da se proti storilcu bori v svojo škodo. Pride do točke preloma: otrok se začne odločati sam in razkrije zlorabo. Obdobje srednje šole je primeren čas, da otrok, če ima to priložnost, spregovori. Pomoč lahko poišče pri prijateljih, svetovalnih delavcih, učiteljih, na centrih za socialno delo oziroma tam, kjer čuti, da bodo njegovi zgodbi verjeli in mu bodo nudili pomoč. Otrok običajno nasilje prekine tako, da odide iz družine. V tej fazi imajo zelo odgovorno in pomembno vlogo pedagoški delavci.

Od faze, v kateri spolno zlorabljen otrok poišče zunanjo pomoč, in od tega pri, kom jo poišče, je odvisno, ali bo otrok pripravljen dejanje spolne zlorabe prijaviti in popolnoma prekiniti odnos z družino ter poiskati pomoč. Pomembno je vedeti tudi, da gre vsak otrok skozi proces spolne zlorabe na drugačen način in v drugačem okolju (ibid.).

3.6 Dejavniki tveganja

Poštrak (2007) dejavnike tveganja ali – kot v stroki socialnega dela raje poimenujemo – dejavnike odraščanja ali varovalne dejavnike pojmuje kot tiste dejavnike, ki se v mladostnikovem življenju izkažejo za ključne, prelomne točke in ki so temelj za razvoj njegovih strategij ravnanja oziroma preživetja. Avtor dejavnike tveganja deli na pozitivne in negativne ter se pri tem opira na predpostavko, da subjekt opredeljujejo trije sklopi dejavnikov – dednost, okolje in samoaktivnost. Dejavnike tveganja razumemo kot združljive v kontekstu teh treh sklopov.

Spolna zloraba je vzročno opazno večplasten problem: na individualni, družinski in sociokulturni ravni. Individualna raven vključuje dva dejavnika: lastnosti otroka (žrtve) in lastnosti storilca. Dejavnikov družinske ravni je več: zakonski konflikti, izolacija družine, družinska kultura in norme glede spolnosti, družinska stabilnost in dinamika, hierarhija moči in jasnost mej. Ko govorimo o sociokulturnih dejavnikih, pa gre za družbena stališča do otroka, njegove vloge v družini, socializacijo moških, splošna prepričanja in prepričanja medijev o problematiki, za norme o spolnosti, obstoječo zakonodajo in podobno (Pust in Štirn, 1998).

Družina

Pogled na družino se je v zadnjih nekaj letih precej spremenil: od družine kot harmonične skupnosti k družini kot skupnosti, ki je za njene člane ogrožajoča. Družina je prostor, kjer je prisotnega veliko vzajemnega nadzorovanja, omejevanja in utesnjevanja. Družino zaznamujejo napetosti med spoloma in medgeneracijske napetosti. Izstop iz družine je lahko zelo otežen. Družina je morebiten najnevarnejši prostor, saj lahko povzročitelji nasilja zlahka zlorabijo strukturno ranljivost otrok in drugih družinskih članov, če ni učinkovitega zunanjega nadzora (Lešnik Mugnaioni, 2014).

Trepper in Barret (1989, v Repič, 2006b) družino, v kateri obstaja velika možnost za spolno zlorabo, opišeta kot družino s togimi spolnimi vlogami, brez razmejitev, s temnimi skrivnostmi, prisotna je slaba komunikacija, ni nobene varnosti, prihaja do mnogih konfliktov med partnerjema. Poudarjata, da je pomemben dejavnik tveganja za spolno zlorabo tudi, da je kateri od staršev v otroštvu sam doživel spolno ali čustveno zlorabo oziroma kakršnokoli zanemarjanje. Figley (1983, v Repič, 2006b) in Catherall (1998, v Repič, 2006b) dodajata, da je način, na katerega se družine spopadajo s stresnim dogodkom, glavno merilo razlikovanja med funkcionalnimi in nefunkcionalnimi družinami. Olson omenja tri dimenzije, ki so temelje funkcionalne družine. To so družinska povezanost, fleksibilnost in dobra komunikacija. Raziskava Parkerja in Parkerja (1986, v Repič, 2006b) je pokazala, da sta dejavnika, ki zmanjšujeta možnost, da bi neka oseba spolno zlorabila otroka, negovanje in prisotnost ob otroku v njegovem najzgodnejšem obdobju. S tem povezujeta tudi dejstvo, da so matere redkeje storilke spolnih zlorab, saj so pogostejše prisotne ob otroku v njegovi zgodnji dobi.

Repič (2006b) je v svoji raziskavi ugotovila, da je stopnja avtonomije in intimnosti v družinah, iz katerih izhajajo žrtve spolnih zlorab, statistično pomembno nižja v primerjavi z družinami tistih, ki niso bili nikoli spolno zlorabljeni.

Tradicionalna delitev vlog med moškim in žensko

Družbena pričakovanja glede moške in ženske vloge še vedno urejajo mnoga področja življenja. Kljub vsem prizadevanjem za enakopravnost večinoma na vseh področjih prevladajo moški. Okvirni pogoji za spolno izrabljanje in izkoriščanje otrok so neskladnost pričakovanj, ki izvirajo iz drugačnih vlog ženske in moškega: občutljivo, popustljivo, skrbno in pasivno predstavlja ženskost, trdo, brezobzirno in prodorno pa moškost (Frei, 1998).

Repč (2008, str. 30-31) po WHO povzema dejavnike, ki večajo tveganje, da bo nekdo storilec spolne zlorabe.

- *Osebni dejavniki*: uporaba drog in alkohola, spolne fantazije in drže, ki podpirajo spolno nasilje, impulzivne in nesocialne tendence, nagnjenost k brezosebnemu seksu, sovraštvo do žensk, zgodovina spolne zlorabe v otroštvu, kot otrok priča nasilju v družini.
- *Dejavniki, povezani z odnosi*: druženje s spolno agresivnimi ali delinkventnimi vrstniki, družinsko okolje, za katero je značilno fizično nasilje, močni patriarhalni odnosi in razmere v družini, družinsko okolje, ki ne podpira izražanja čustev na sprejemljive načine, bolj pomembna je družinska »čast« kot zdravje in varnost žrtve.
- *Družbeni dejavniki*: revščina v povezavi z različnimi oblikami kriz moške identitete, pomanjkanje priložnosti za zaposlitev, pomanjkanje podpore policije in sodnega sistema, splošna toleranca družbe do spolnega nasilja in zlorab, nizke kazni za storilce spolnega nasilja.
- *Socialni dejavniki*: socialne norme, ki podpirajo spolno nasilje, socialne norme, ki podpirajo moško superiornost in mnenje, da spolnost moškim »pripada«, da jo imajo pravico celo izsiliti, slabi zakoni in politike, povezane s spolnim nasiljem, slabi zakoni in politike, povezane z enakopravnostjo med spoloma, velik delež kriminalnih dejanj in drugih oblik nasilja.

3.7 Razkritje zlorabe

Pri razkritju spolne zlorabe se javnost pogosto sprašuje, ali je šlo za posilstvo ali »le« za spolno zlorabo oziroma dotike. Izpostaviti je treba, da so vse vrste spolne zlorabe nasilje nad telesom, ne glede na to, ali je bilo uporabljeno fizično nasilje in če ni bilo penetracije. Če simboliziramo, lahko rečemo, da gre v vseh primerih spolne zlorabe za vdor v psiho zlorabljenega (Repč, 2008).

Mnogo oseb, ki so doživele spolno zlorabo, za to ne pove nikomur, sploh pa ne najbližjim, saj doživljajo strah, da jim nihče ne bi verjel, poleg tega se bojijo, da bi s tem prizadeli osebo, ki

bi se ji zaupali. Drugi razlog za molk je lahko tudi sram. Žrtve je sram opisovati, kaj vse je storilec počel z njimi. Velikokrat se žrtev počuti krivo za zlorabo in verjame v to, da je kriva, ker se ni branila, ker je bila na napačnem mestu, ker ni bila »pridna«, ker za zlorabo ni takoj povedala in podobno. Krivdo krepijo tudi besede storilca, ki da žrtvi vedeti, da je sama kriva in si je zlorabo zaslužila ter da je v tem uživala, ker se ni uprla, in podobno (ibid.).

Večji del otrok se srečuje z občutki strahu, krivde in sramu. Ti občutki jih ovirajo pri tem, da bi poiskali pomoč. Sami ne morejo končati zlorabe. Otroci potrebujejo pomoč tudi pri procesiranju posledic spolne zlorabe. Lahko se zgodi, da otrok sam sebi ne prizna, da je bil zlorabljen. Ravno zaradi tega je pomembna pozornost bližnjih, ki lahko posamezne pojave prepoznajo kot znake spolne zlorabe (Bouwkamp, 1996).

Kljub temu da pripovedi otrok o spolni zlorabi zvenijo neverjetno, moramo vedeti, da otroci ne lažejo. Zgodi se, da za dejanje okrivijo drugo osebo in ne dejanskega storilca, prav tako lahko otrok sprva govori, da je žrtev njegov prijatelj in ne on sam. S tem načinom poskuša ugotoviti, kako se bodo odzvali ljudje, šele nato se morebiti odloči bo povedati resnico. V primeru, da otrok kljub strahu razkrije zlorabo, vsekakor ne bo obtožil lastnega očeta, dedka ali brata. Iz izkušenj izhaja tudi dejstvo, da otrok na začetku pripoveduje samo o na videz nedolžnih dejanjih zlorabe (Frei, 1998).

Velik vpliv na stopnjo travmatiziranosti zlorabljenega otroka ima odziv njegovih bližnjih na razkritje zlorabe. O sekundarni travmatiziranosti govorimo takrat, ko otrokovi bližnji ne verjamejo njegovi zgodbi ali ko želijo, da o tem ne pove nikomur, saj to za otroka pomeni še izdatne posledice. Prav tako je stopnja travmatiziranosti odvisna od časa razkritja zlorabe. Če se to zgodi v odrasli dobi, so posledice obsežnejše, kot če do razkritja pride že v otroštvu (Šraj, 2010).

3.8 Posledice spolne zlorabe

Nemogoče je predvidevati, kakšne posledice spolne zlorabe se bodo kazale pri osebah, žrtvah spolne zlorabe. Vsak posameznik se odzove drugače in se na drugačne načine spoprijema s travmo. Nekateri posledice doživijo takoj, pri drugih se pojavijo šele po nekaj mesecih ali celo letih ob situacijah, ki spominjajo na zlorabo. Težko je natančno določiti, na katerih področjih žrtev čuti posledice spolne zlorabe, saj je z njo prežeto vse: delo, duševno zdravje, telo, samozavest, spolnost, intimno razmerje, starševstvo in tako dalje. Trdimo lahko, da se večina zlorabljenih fokusira na preživetje in da ne opazi, kakšne posledice je zloraba dejansko pustila

na njih. Večina žrtev pozneje v življenju sploh ne pomisli, da bi bile lahko težave, s katerimi se sooča, povezane s spolno zlorabo (Repič, 2008).

Zaviršek (1993) poseben poudarek polaga na pomen razumevanja izkušenj otroka in otroškega sveta, ki so nujno potrebne za pojmovanje posledic, ki jih zloraba pusti pri otroku in pozneje tudi pri odraslem. Veliko otrok »hitro odraste« in zapusti dom. S tem se umaknejo iz okolja, v katerem se ne počutijo varno. Za mnoge je to način, s katerim razvijejo raznolike strategije preživetja, to pa lahko vpliva tudi na poznejše življenje v odrasli dobi. Obstaja možnost, da se razvijejo bolezenski in fizični ter duševni simptomi. Sinason (1992, v Zaviršek 1993) o teh simptomih piše kot o »telesnih spominih« (*body memories*), ki so redko ubesedeni.

Enako hude so tudi posledice nemočnega opazovanja nasilja nad drugimi člani družine, največkrat nad mamo. Razvijejo se psihološka travma, stres zaradi stalno prisotnega strahu, čustvene in duševne poškodbe, izpostavljenost nasilnim vzorcem komunikacije (Lešnik Mugnaioni, 2014).

Avtorji, ki preučujejo spolne zlorabe, opredeljujejo posledice spolne zlorabe na različne načine. Najpogostejša je delitev na telesne in vedenjske znake (Bouwkamp, 1996; Aničić, 2002), drugi avtorji jih delijo na kratkoročne in dolgoročne (Repič, 2008; Šraj, 2010).

Aničić (2002, str. 154-155) posledice spolnih zlorab razdeli na naslednje skupine:

- telesne posledice: rdeči madeži, rane, razna vnetja, spolne bolezni, krvavitve, srbenje spolnih organov, nezmožnost požiranja sline, neprestano bljuvanje, bruhanje, pomanjkanje teka, bolečine v želodcu, anoreksija, bulimija;
- čustvene in vedenjske posledice: strah pred dotikanjem, odpor do telesnih stikov, strah pred smrtjo, strah pred ločitvijo od osebe, ki ji otrok zaupa, strah pred določeno osebo, potreba po nenehnem umivanju, samotarstvo, zanemarjanje, uničevanje samega sebe, anksioznost, depresivnost, agresivnost, asocialno vedenje, razcep osebnosti, pretirano spolno poudarjeno vedenje, otrok se pogloblja vase, sanjari, težko komunicira, ima težave pri zaznavanju z dotikanjem;
- poleg omenjenih znakov in posledic se lahko kažejo tudi simptomi na področju sposobnosti; zmanjševanje otrokovih sposobnosti se lahko kaže pri pomnjenju, pozornosti, vztrajnosti, koncentraciji.

Za večino žrtev spolne zlorabe je značilno, da se v vsakodnevnem življenju počutijo manj gotove, težko najdejo občutek varnosti in samozavesti, pogosto občutijo izgubo, poškodovanost

in kaos, redkeje najdejo partnerski odnos, ki temelji na medsebojni skrbi in negovanju. Mnogi skozi vse življenje ponavljajo izkušnjo izgube, tako pri partnerskih, prijateljskih ali strokovnih odnosih. Kljub temu da v odnosih iščejo varnost in zaupanje, to le redko najdejo. To se navezuje na učenje zaupanja oziroma nezaupanja do ljudi, učenje o lastni pomembnosti in vrednosti, učenje o mejah, o spoštovanju sebe in drugih. Negotovost, ki jih spremlja v intimnih odnosih, terja veliko energije, da lahko v teh odnosih preživijo. Zato jim ostane manj moči za druga področja v življenju in ponavlja se krog izgub, neenakih priložnosti in skrite deprivacije (Zaviršek, 1993).

Spolna zloraba v otroštvu je povezana z mnogimi dolgoročnimi psihološkimi posledicami, ki vključujejo samomorilnost, posttravmatsko stresno motnjo, depresijo, pomanjkanje pozornosti ali hiperaktivno motnjo, motnje vedenja, medgeneracijske učinke, povišano stopnjo reviktimizacije, čustveno nestabilnost in zlorabo substanc. Dejstvo je, da so tisti, ki so izpostavljeni spolni zlorabi v otroštvu, v različnih razvojnih fazah deležni različnih izidov. Na primer, pri predšolskih otrocih, ki so izpostavljeni spolni zlorabi, poročajo o mnogih fizičnih zdravstvenih problemih (somatske težave, težave s spanjem), prav tako so deležni več medicinskih konzultacij in hospitalizacij. Nadalje, ti otroci prav tako poročajo o mnogih psiholoških posledicah (pomanjkanje regulacije čustev, simptomi disociacije, negotovo navezovanje). Otroci, izpostavljeni spolni zlorabi v osnovnošolskem obdobju, manifestirajo drugačne psihološke težave, kot so posttravmatska stresna motnja, internaliziranje in eksternaliziranje težav ter so pogostejše žrtve medvrstniškega nasilja. Adolescenti z izkušnjo spolne zlorabe razvijejo samomorilno mišljenje in vedenje, psihotične simptome in imajo težave v romantičnih medosebnih odnosih, vključujoč nasilje intimnega partnerja (Edwards, 2018).

Osebe, ki so kot otroci ali mladostniki doživeli spolno zlorabo, se lahko kot odrasli soočajo z velikimi težavami pri vprašanjih o lastni vrednosti, z občutkom manjvrednosti, izključenosti, nesposobnosti občutiti samega sebe, z občutki krivde, zasvojenostmi, samouničevanjem, samomorilnostjo in s težavami v medsebojnih odnosih. Pri dekletih, žrtvah spolne zlorabe, se pojavlja trikrat večje tveganje za zlorabo alkohola in drog, prehranjevalne motnje in duševne motnje v odrasli dobi. Velika je tudi verjetnost, da so ta dekleta že zgodaj spolno aktivna, iščejo starejše partnerje, ki jih znova pripeljejo v krog zlorabe in odvisnosti (Aničić, 2002).

Posledice spolne zlorabe se posredno kažejo tudi na področju izobraževanja, pridobitve poklica in delovnega mesta. Mnoge žrtve že zgodaj zapustijo izobraževalni sistem zaradi želje po

čimprejšnji osamosvojitvi, nekatere so lahko zaradi diagnoz duševnih bolezni tudi hospitalizirane. Navedeno je precejšnji dejavnik tveganja za pridobitev ali ohranjanje delovnega mesta (Zaviršek, 1993).

Vpliv spolne zlorabe in z njo povezane travmatične izkušnje se lahko razširijo s posameznika na celotno družino. Posledično je prizadeta njena funkcionalnost, ne glede na to, kdaj se je zloraba dejansko zgodila. Tak prenos travme na druge družinske člane imenujemo *sekundarna travmatizacija*. Raziskava Lebow in Rekart iz leta 2005 je pokazala, da je pri osebah, ki skrbijo za osebe, ki so doživele hud stres, ali sobivanje z njimi tveganje za razvoj podobnih simptomov, kot jih je razvila žrtev. Te osebe so izpostavljene tveganju, da doživijo sekundarni travmatični stres (STS) ali sekundarno travmatično stresno motnjo (STSD) (Repič, 2006).

O *medgeneracijskem prenosu travme* govorimo takrat, ko se posledice spolne zlorabe prenesejo na naslednje generacije, lahko tudi na v času zlorabe še nerojene otroke. Nekateri avtorji (Hanson in Slater, Kaufman in Zigler) navajajo, da ena tretjina žrtev spolne zlorabe naprej zlorablja, dve tretjini spolno zlorabljenih oseb pa tega nikoli ne bi storili, zlasti ob ustrezni podpori in ljubezni v družini. Rezultati raziskave Collin-Vezina iz leta 2003 kažejo, da je polovica mater spolno zlorabljenih otrok tudi sama doživela spolno zlorabo (ibid.).

»Relacijska družinska teorija govori o nepredelanih afekti, ki so pri zlorabi predvsem gnus, sram in jeza, ki se prek mehanizma projekcijske identifikacije vertikalno prenesejo z zlorabljenega starša na otroka, in četudi ta starš skuša otroka opozoriti na vse nevarnosti zlorabe, sam pri sebi pa ne bo v stiku z nepredelanimi afekti ter se zato tudi ne bo znal zavarovati in postaviti razmejitev, bo tudi otrok imel veliko večjo možnost, da postane žrtev spolne zlorabe« (Repič, 2006, str. 110).

3.8.1 Kratkoročne in dolgoročne posledice spolne zlorabe

Določiti mejo med kratkoročnimi in dolgoročnimi posledicami spolne zlorabe je težko. Kratkoročne posledice se lahko pojavijo ob začetku zlorabljanja in trajajo še nekaj časa po zlorabi. Ker lahko spolna zloraba traja tudi do več let, v izjemnih primerih tudi več kot desetletje, so tako dolgo v različnih intenzitetah prisotne tudi kratkoročne posledice. Med trajanjem spolne zlorabe se pojavijo tudi dolgoročne posledice, katerih trajanje pa ni omejeno na kratek čas po prenehanju zlorabe, ampak se nadaljujejo v obdobje adolescence in odraslo dobo (Šraj, 2010).

Green (1995, v Šraj, 2010) v okviru kratkoročnih posledic navaja simptome, povezane s strahom in anksioznostjo, ter posttravmatsko stresno motnjo. Podobno tudi Gorišek (1999, v Šraj, 2010) opredeli zgodnje reakcije na travmo: motnje spanja, hranjenja, psihosomatske težave in generalizirana anksioznost.

Dejstvo, da žrtve spolne zlorabe ne razkrijejo takoj, temveč šele mesece ali celo leta po začetku dogajanja, vpliva na to, da ni veliko raziskav o kratkoročnih posledicah. Browne in Finkelhor uporabljata izraz »začetni vplivi«, s katerim pojmujeta posledice spolne zlorabe, ki se pokažejo v prvem letu ali dveh po začetku zlorabljanja. Nekateri tako imenovane kratkoročne posledice, ki kažejo na spolno zlorabo, so (Repič, 2008, str. 38-39):

- nezaželena nosečnost,
- nevarnost splava,
- večje tveganje za spolno prenosljive bolezni,
- neplodnost,
- razna ginekološka vnetja in bolečine v spodnjem delu trebuha,
- infekcije sečnega mehurja,
- odrgnine in raztrganine na različnih delih telesa,
- modrice in rdečice (odtisi prstov, rok, ugrizov po telesu),
- pogostejša kronična somatska obolenja (glavoboli, prehladi ipd.),
- negativen odnos do svojega telesa (samopoškodovanje, zanemarjanje, »izzivalno oblačenje«),
- kronična utrujenost, izčrpanost,
- motnje spanja (nočne more, nespečnost),
- ponavljajoče želodčne slabosti in druge težave,
- motnje hranjenja,
- zelo boleče menstruacije,
- strah, bojazljivost, zaskrbljenost,
- depresija in umik,
- težave s koncentracijo in mišljenjem,
- čustvena razdraženost, preobčutljivost,
- sovražnost in agresija,
- promiskuitetno vedenje.

Gorišek (1999, v Šraj, 2010) in Green (1995, v Šraj, 2010) primerljivo ločita dolgoročne posledice spolne zlorabe na spolno inhibicijo in spolno hipervzburjenost. Green kot dolgoročne posledice navaja splošno psihopatologijo (nezaupanje, slaba samopodoba, depresija, samomorilno vedenje, slabi vrstniški odnosi idr.), spolno hipervzburjenost (prekomerno spolno zapeljevanje vrstnikov in odraslih, promiskuiteta, kompulzivno masturbiranje in seksualizacija odnosov, prostitucija) in spolno inhibicijo (fobično izogibanje osebam nasprotnega spola in dogodkom, povezanih s spolnostjo, motnje pri izbiri partnerja, motnje v spolni vlogi). Za spolno hipervzburjenost je značilno, da posamezniki ne znajo ločiti čustvenega odnosa od spolnega in se vznemirijo že pri normalni fizični in psihološki bližini, pri spolni inhibiciji pa gre za zatiranje vseh spolnih impulzov in izogibanje vsemu, kar bi lahko vodilo v intimnost oziroma spolni odnos.

Kratkoročne posledice se lahko pojavijo tudi kot dolgoročne in obratno. Kot najpogostejše dolgoročne posledice Repič (2008) navaja:

- posttravmatsko stresno motnjo,
- socialne fobije,
- strah in anksioznost,
- zlorabo substanc in motnje hranjenja,
- pobeg od doma,
- depresijo in samomorilnost, anksioznost,
- napade panike,
- pretirano nezaupanje, težave z medosebnimi in partnerskimi odnosi,
- spolno disfunkcijo in druge težave s spolnostjo,
- motnje osebnosti in disociativnost,
- verjetnost reviktimizacije,
- nizko samopodobo.

3.8.2 Nevrološke posledice spolne zlorabe

Posledice izpostavljenosti travmatičnim izkušnjam raziskujejo že mnogo let in raziskave so pokazale, da so deli možganov, ki jih spolna zloraba prizadene, povezani tudi s fizičnimi in duševnimi težavami, kot so depresija, posttravmatska stresna motnja (PTSM), somatske težave in samomorilnost. Nevrološke študije so zagotovile širok razpon dokazov, da je spolna zloraba v otroštvu povezana s strukturnimi spremembami v možganih. Spolna zloraba v otroštvu vpliva

na razvoj možganov, ki vodi do razlik v možganski anatomiji in delovanju možganov, te pa imajo vseživljenjske posledice v duševnem zdravju (Edwards, 2018).

Spolna zloraba otroka je povezana z nešteto duševnimi posledicami in lahko vpliva na nastanek duševnih, hormonskih in nevrokemičnih sprememb. V obdobju visoke plastičnosti možganov v razvoju otroka možgani opravijo mnogo sprememb. Raziskave so pokazale, da zgodnje travmatične izkušnje bistveno spremenijo dendritične in aksonalne morfologije, proizvajajo ali odpravljajo sinapse in spreminjajo moč sinaptičnih povezav, zato imajo velike posledice v razvoju možganov. Raziskave kažejo tudi, da spolna zloraba v otroštvu zmoti nevrolški razvoj, vpliva lahko na zmanjšanje volumna možganov, selektivno izgubo sivine v hipotalamusu, prefrontalnem korteksu, amigдали, kaloznem korpusu in vidnem korteksu. Mnoge našete spremembe so prehodni kazalnik mnogih motenj v duševnem zdravju (ibid.).

Raziskava Andersona je pokazala, da spolna zloraba med tretjim in petim letom starosti vpliva na območje hipotalamusa (odgovorno za učenje in spomin), zloraba okoli devetega in desetega leta starosti vpliva na kalozni korpus (odgovoren za nadziranje impulzivnosti), medtem ko zloraba v dobi adolescence vpliva na prefrontalni korteks (center upravljanja s pozornostjo in odločanja) (Gross, 2007).

Druga raziskava je pokazala, da je pri zlorabi v obdobju med tretjim in petim letom ter enajstim in trinajstim letom starosti zmanjšan volumen hipotalamusa. Kalozni korpus je zmanjšan pri spolni zlorabi, ki jo otrok doživi med devetim in desetim letom, frontalni korteks pa je oslavljen pri spolni zlorabi med 14. in 16. letom starosti (Andersen et al., 2008).

Neprimeren stil navezanosti lahko vpliva na otrokovo sposobnost uravnavanja afektov. To se pogosto zgodi, ko je otrok podvržen nasilju že v zgodnjem otroštvu. Otrok se priuči izklopiti neprijetno pretirano aktivacijo simpatičnega živčevja z nezavedno aktivacijo parasimpatičnega živčevja. Tak vzorec postane osnova za doživljanje sramu in disociacije kot prekomernega odziva na stres. Posledica travmatičnih izkušenj je tudi, da možgani ostanejo budni in pripravljeni na zaščito pred nevarnostjo tudi za daljši časovni razpon. Varovalni sistem organizma je zmeraj aktiven in stimuliran s travmatskimi spomini. Takšno stanje kroničnega stresa neizogibno prinaša posledice v telesnem, čustvenem, kognitivnem in vedenjskem delovanju otroka. Občutki ogroženosti in strahu ter spominjanje na travmatični dogodek običajno privedejo do izogibanja in čustvene otopelosti kot blokade pred neprijetnimi spomini in doživljanjem (Štirn, 2014). Spolna zloraba spremeni ves žrtvin kemični in hormonski sistem tako, da postane nezavedno privlačno tudi v prihodnjih intimnih odnosih (Repič, 2006).

3.8.3 Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje posledic

Otroci v različnih starostnih obdobjih drugače zaznavajo spolno zlorabo. Otroci so v posameznem obdobju na različnih razvojnih stopnjah, ki pa lahko zaradi travmatičnega dogodka ostanejo nedokončane. Zlorabe imajo v različnih razvojnih obdobjih tudi različne posledice. Mnoge raziskave so potrdile, da imajo spolne zlorabe, ki se zgodijo v obdobju adolescence, hujše posledice kot tiste v obdobju otroštva. Pri mladostnikih se izraziteje kažejo simptomi posttravmatske stresne motnje, depresivni simptomi, imajo nizko samopodobo in več negativnih reakcij ter manj socialne podpore (Šraj, 2010).

Raziskave Bouiverja in drugih so pokazale, da število posledic vzporedno narašča s starostjo otroka ob spolni zlorabi. Raziskave potrjujejo tudi pozitivno povezanost med koncem spolne zlorabe in posledicami, kar pomeni, da starejša kot je žrtev ob prenehanju zlorabe, bolj obširne so posledice (ibid.).

Različne raziskave (Corby, 2006; Pierce in Pierce, 1985; Russel, 1986) kažejo, da imajo na doživljanje posledic spolne zlorabe največji vpliv naslednji dejavniki (Repič, 2008, str. 35-37):

- *starost otroka*, ko se je zloraba zgodila;
- *spol otroka*. Zloraba deklic in dečkov se lahko razlikuje v načinu in vrsti zlorabe. Pri zlorabi fantov je večkrat prisotno nasilje, na drugi strani pa dekleta pogosteje zlorabi ožji družinski član, oboje pa vpliva na doživljanje posledic. Dečki naj bi bili v družbi bolj stigmatizirani, če gre za istospolno zlorabo;
- *stopnja resnosti zlorabe*. Browne in Finkelhor (1986) sta iz desetih raziskav sklenila, da manj resna zloraba ni nujno tudi manj travmatična. Drugi avtorji (Beitchman idr., 1992) temu nasprotujejo na osnovi kliničnih izkušenj in pravijo, da je stopnja resnosti zlorabe vzporedno povezana z negativnostjo in škodljivostjo posledic;
- *odnos z osebo, ki je spolno zlorabljala*. Na splošno so posledice slabše, če je oseba, ki je zlorabljala, otroku blizu (starš, očim, mačeha in podobno), kot če je storilec tujec. Prav tako zloraba, ki jo zagreši oče, pusti hujše posledice, kot če bi zlorabil na primer stric, ki po naravi ni tako povezan z otrokom. Raziskave Browne in Finkelhor (1986) so pokazale ravno nasprotno: povezave med travmo spolne zlorabe znotraj ali zunaj družine ni;
- *dejstvo, ali je otrok o zlorabi komu povedal*, in če je, kakšen je bil odziv te osebe. Če je oseba, ki se ji je otrok zaupal, vanj dvomila, ga obtoževala, ignorirala ali sramotila, žrtev spolne zlorabe običajno doživlja še bolj škodljive posledice, celo bolj od same zlorabe.

Conte in Schwerman (1987) navajata, da je podpora družinskih članov ključni dejavnik pri zmanjšanju trajanja in intenzivnosti posledic;

- *prisotnost nasilja in groženj*. Raziskava Russla (1986) je pokazala, da je 74 odstotkov žrtev, ki so med zlorabo doživljale nasilje ali grožnje, utrpelo ekstremne posledice, izmed tistih, ki med zlorabo tega niso doživele, pa je trajnejše škodljive posledice doživljalo 47 odstotkov žrtev;
- *trajanje spolne zlorabe*. Browne in Finkelhor sta pri pregledu enajstih študij o povezavi trajanja zlorabe in posledic ugotovila, da jih je šest potrdilo povezanost, pet pa ne. Rezultati drugih (Beitchman) so pokazali, da so dolgoročne posledice toliko hujše, koliko dlje je trajala zloraba;
- *kako »normalna« je bila zloraba za družino in za določeno kulturno okolje*. V patriarhalnih državah, kjer so ženske podrejene, je spolna zloraba, ki jo zagreši moški, bolj »tolerirana« kot v emancipiranih družbah, v katerih zlorabo obsojajo in kaznujejo;
- *dejstvo, kakšne izkušnje je imel otrok oziroma žrtev v nekem odnosu*. Če je bil otrok potrjen drugim negativnim občutkom in čustvom ter se je počutil varnega, bo posledice načeloma doživljal manj tragično.

3.8.4 Vedenjski kazalniki posledic spolne zlorabe pri otrocih

Hall (1998, v Repič, 2008, str. 44-46) opozarja na vedenjske indikatorje, ki lahko kažejo na posledice spolnih zlorab:

- *splošna psihopatologija*. Resnost in stopnja psihopatologije sta pri otrocih, ki so bili spolno zlorabljeni, v primerjavi z otroki, ki niso bili spolno zlorabljeni, bistveno večja (za 40 odstotkov);
- *regresija vedenja, razvojne težave in zaostanki*. Za te težave je najbolj kritično obdobje v starosti od 7 do 13 let;
- *akutni travmatični odzivi*: razdražljivost, preobčutljivost, izbruhi jeze, vznemirjenost, zahtevnost, zamerljivost;
- *moteno spanje*, povezano s strahovi, tudi močenje in ponovno »kakanje« v hlače. Oblika bega je lahko tudi prekomerno spanje;
- *motnje hranjenja*, ki se lahko kažejo kot anoreksija ali bolezenska lakota. Žrtev večkrat verjame, da storilcu ne bo več zanimiva, če ne bo privlačna;
- *otroka je strah, da bi kaj pogoltnil, se s čim davil*, ima odpor do vode na obrazu pri kopanju ali plavanju (občutek dušenja), strah ga je, da bi z dotikom okužil druge (izhaja

iz občutka, da je umazan ali slab), zato se ne more dotikati drugih in sprejemati dotikov. Boji se, da bi druga oseba začutila, da je bil zlorabljen, in tega, da tvega ponovno zlorabo, če dovoli telesni stik;

- *ponavljajoče se bolezni*: migrene, želodčne težave, astma, kožne bolezni, slaba prebava, težave s hrbtom. Najpogostejše so ginekološke težave in splošne bolečine;
- *poleti obleče preveč oblačil*, nosi ohlapna oblačila, ne more se sleči, tudi ob priložnostih, ko je to normalno (kopanje, spanje). Zahteva skrajno zasebnost pri uporabi kopalnice;
- *težave v šoli*: vedenjske, čustvene, učne;
- *agresija in sovraštvo* sta najbolj značilna za spolno zlorabljene adolescente;
- *samoiznakaženje*. Žrtev spolnega nasilja ga pogosto uporabi, da nadzoruje svojo bolečino. Raje se rani sama, kot da bi ji to storil kdo drug, saj ji to lahko nudi občutke olajšanja in sprostitve. Hkrati pa gre za poskus nadzora, kazni ali pa je sredstvo za izražanje jeze ter dokaz, da čuti;
- *otrok zanika obstoj določenega obdobja svojega otroštva ali obstoj določene osebe, kraja*;
- zelo majhni otroci pogosto *pri igri ali prek risbe pokažejo, kaj se jim dogaja* (na primer tepejo ali tolažijo medvedka, kažejo na lutkah, kako imajo spolne odnose);
- *družbene težave*;
- *depresija in anksioznost*;
- *nizka samopodoba, krivda, sram*;
- *neprimerno spolno vedenje*, kamor spada seksualiziranje vedenja.

3.8.5 Posttravmatska stresna motnja

Posttravmatska stresna motnja je anksiozna motnja, ki se lahko pojavi po travmatičnem dogodku. Duševna travma se pojavi, ko posameznik izkusi čustveno motnjo ali stresni dogodek. Čeprav je pogosto mnenje, da je travma reakcija na nasilne dogodke ali nesreče, so raziskave pokazale, da lahko posamezniki izkusijo čustveno travmo tudi zaradi fizičnih poškodb ali na primer, če jim je postavljena diagnoza težke bolezni (Baranowsky in Lauer, 2012).

Posttravmatska stresna motnja se lahko razvije tudi v primerih, ko posameznik ni neposredno izpostavljen stresnim dogodkom, fizičnim nevarnostim ali življenjski ogroženosti. Raziskave so pokazale veliko primerov, v katerih so osebe, ki so bile samo priča stresnim dogodkom, doživljale več travmatskega stresa, kot tiste, ki so bile dejansko nevarnosti izpostavljene (Stritih, 2006).

Kendall-Tacket, Myer Williams in Finkelhor so v raziskavah ugotovili, da je posttravmatska stresna motnja zelo pogost sopotnik prebolevanja spolnih zlorab oziroma celo najpogostejša pojavnost oblika po spolnih zlorabah. Veliko avtorjev je mnenja, da je posttravmatska stresna motnja glavna manifestacija travme spolne zlorabe (Šraj, 2010).

Žrtve spolne zlorabe v otroštvu so petkrat bolj podvržene tveganju, da razvijejo posttravmatsko stresno motnjo v primerjavi s tistimi, ki niso doživeli spolne zlorabe. Prav tako žrtve spolne zlorabe doživljajo več travmatičnih dogodkov v življenju in imajo večjo možnost za reviktimizacijo (Holder, Holliday, Surís, 2019).

Posttravmatska stresna motnja se lahko razvije, če se zgodnja reakcija na travmo stopnjuje. Za posttravmatsko stresno motnjo so značilni fobično izogibanje dogodkom, ki se navezujejo na zlorabo, prekomerna budnost, nočne more in razdražljivost ter vsiljevanje podoživljanja travmatičnega dogodka (Šraj, 2010).

Posttravmatsko stresno motnjo označimo kot akutno, če traja manj kot tri mesece, in kot kronično, če traja dlje. Poznamo tudi posttravmatsko stresno motnjo z odloženim začetkom, za katero velja, da se značilni simptomi pojavijo šele po šestih mesecih od travmatičnega dogodka. McNally poudarja, da se lahko simptomi pojavijo mesece ali celo leta pozneje. Možno je tudi, da se simptomi posttravmatske stresne motnje za krajše obdobje oblažijo ali izginejo in se ponovno pokažejo pozneje v življenju. Slednje še posebej za velja žrtve spolne zlorabe v otroštvu (Repič, 2008).

Za posttravmatsko stresno motnjo je značilno, da spomin na travmatični dogodek nadvlada žrtvino zavest in njenemu življenju odvzame pomen in zadovoljstvo. Raziskave so pokazale, da travma vpliva na mnoga področja posameznikovega življenja: žrtve spolne zlorabe v otroštvu imajo od štiri- do dvanajstkrat večje tveganje za razvoj alkoholizma, depresije, zlorabe drog, poskusa samomora in od dva- do štirikrat večje tveganje za kajenje (ibid.).

Razvoj posttravmatske stresne motnje je odvisen od več dejavnikov, ki so genetični dejavniki tveganja, osebnostne poteze, socialno okolje, pripravljenost na travmo, prejšnja travmatična doživetja, prejšnje vedenjske ali duševne težave, narava starševskega odnosa, stresne izkušnje iz otroštva. Schore meni, da je med vzroki za posttravmatsko stresno motnjo zelo pomemben dejavnik predvsem nezavedni sistem predelave negativnih afektov, ki ga poznamo kot sistem navezave in se razvije zgodaj v otroštvu v odnosu s skrbnikom (ibid.).

Na splošno za posttravmatsko stresno motnjo veljajo tri skupine simptomov, ki trajajo vsaj en mesec po travmatičnem dogodku (ibid.):

- ponovno doživljanje – vsiljevanje,
- izogibanje,
- hipervzbujenost.

3.8.6 Sindrom travme posilstva

Sindrom travme posilstva (angl. *rape trauma syndrome*, RTS) sta razvila Burgess in Holmstorm na osnovi svetovalnega programa, ki je bil namenjen žrtvam spolne zlorabe 24 ur na dan, hkrati pa jima je pomagal proučevati težave, s katerimi se soočajo žrtve in so posledica zlorabe (O'Donohue, Carlson, Benuto, Bennett, 2014).

Sindrom travme posilstva doživi mnogo žrtev spolne zlorabe in se kaže prek telesnih, kognitivnih, duševnih ali vedenjskih simptomov. Običajno je sestavljen iz dveh faz: akutne in dolgoročne (Repič, 2008).

Burgess in Holmstorm navajata, da je akutna faza obdobje širokega spektra čustev, vključujoč šok, nezaupanje, jezo in mnoge druge. Avtorja poročata, da takoj po spolni zlorabi žrtve pokažejo čustva na dva tipična načina, in sicer na »izraziti način« (strah, anksioznost, jeza, jok, nemir, napetost) ali na »kontrolirani način« (čustva so prikrita, navidez izgleda mirno, zbrano in zadržano) (O'Donohue, Carlson, Benuto, Bennett, 2014).

Akutna faza je obdobje zmedenosti. Začne se ob začetku zlorabe in traja dva do tri tedne po travmatičnem dogodku. Žrtev v tem obdobju običajno doživlja močne čustvene reakcije, ki se lahko pokažejo kot telesni simptomi. Kažejo se kot (Repič, 2008):

- jokanje, tako krčevito, glasno kot tiho;
- smejanje brez nadzora in nasmihanje;
- umirjenost in popoln nadzor nad lastnimi reakcijami, vedenjem, čutenjem;
- ravnodušnost in apatija ter prava čustvena zamrznjenost.

Akutni fazi sledi dolgoročna faza. Ta se navadno začne dva do tri tedne po travmatičnem dogodku. Za dolgoročno fazo je značilno, da žrtev začne spreminjati svoj življenjski slog. Prilagajanje je lahko tako pozitivno kot negativno. Odzivi zlorabljenih oseb so v tem obdobju različni, po Burgessu in Holmstormu pa temeljijo na starosti žrtve, okoliščin, v katerih se je posilstvo zgodilo, osebnostnih značilnostih žrtve, odzivu in podpori oseb, ki jim je zaupala travmatični dogodek, in na drugih življenjskih okoliščinah in situacijah žrtve (ibid.).

Žrtve se v tem obdobju poslužujejo različnih načinov reorganizacije življenja, na primer: povečane motorične aktivnosti, spremembe bivališča, spremembe telefonske številke, obračanje na družinske člane, ki jih pred travmatičnim dogodkom že dolgo niso videle. Prav tako lahko žrtve doživljajo nočne more in tako imenovano »travmafobijo« (strah pred zaprtimi ali zunanjimi prostori, biti v družbi oziroma v množici, strah pred ljudmi za njimi in spolni strahovi) (O'Donohue, Carlson, Benuto, Bennett, 2014).

Žrtve ravno v trenutkih, ko najbolj potrebujejo podporo, zaradi strahu in posledic travme zavračajo pomoč bližnjih oseb. Negativni odzivi drugih pa pripomorejo k sovražnosti in negativnemu samovrednotenju, kar dodatno potencira intenzivnost posledic travme (Repič, 2008).

3.8.7 Disociacija

Pierre Janet je disociacijo opredelil kot »proces, kjer se mentalne funkcije, ki so normalno integrirane, razcepijo in delujejo avtomatično in izven sfere zavedanja. Posameznik prav tako ni zmožen spominskega priklica teh razcepljenih mentalnih funkcij.« Avtor duševno disociacijo razume kot fobijo pred spomini na način prekomernih fizičnih odzivov na obujanje spominov travme iz otroštva. Alfred Binet je pri eksperimentalnem raziskovanju disociacije ugotovil, da lahko pride do izmenjave informacij med stanji zavesti, tudi ko ne vedo druga za drugo. Freud je disociacijo sprva imel za obrambo ega pred intenzivnimi občutki, ki jo povzroči travma v otroštvu, predvsem zloraba, pozneje pa je zavrnil to idejo in disociacijo štel za represijo (Čefarin, Žvelc, 2015, str. 87).

Disociacija ima dve funkciji: posamezniku najprej v času dogajanja travmatičnega dogodka nudi umik travmatični izkušnji in s tem izogib bolečini, nadalje pa odloži vključitev travmatične izkušnje v perspektivo življenja. Disociacija je za žrtve zlorabe rešitev za občutke nemoči (Štirn, 2014).

Čefarin in Žvelc (2015) navajata avtorje Van der Kolka, Van der Harta in Marmarja, ki so razlikovali med naslednjimi tremi ravnmi disociativnih pojavov:

- *primarni disociativni pojavi*. Pomenijo, da se oseba ne zaveda travmatičnega dogajanja v svoji okolici, kljub temu da ga s čutili zaznava; situacije ne ovrednoti kot travmatično;
- *sekundarni disociativni pojavi*. Opredeljeni so kot razcep med opazujočim in doživljajočim egom. Oseba se zaveda resničnosti travme, vendar njenih posledic ne čuti oziroma se disociira od njenih preobremenjujočih negativnih čustvenih vplivov;

- *terciarni disociativni pojavi*. Sestavljeni so iz dveh ali več ločenih egov oziroma jazov. Vsak ima svojo organizacijo čustvovanja, obnašanja in zaznavanja, oseba pa vsako stanje ega čuti kot ločeno identiteto.

Najbolj učinkovita preventiva pred psihopatologijo, inducirano s travmo, je vzpostavitev varne navezanosti v prvih letih človekovega življenja. Nasprotno zlorablajoči starši pri otroku vzbujajo visoke ravni negativnega vzburjenja, zanemarjajoči starši pa nepredvidljivo uravnavajo otrokova stanja prekomerne vzburjenosti in so jim čustveno nedostopni. Otrok, ki je takim stanjem izpostavljen daljše časovno obdobje, to doživlja kot travmatično izkušnjo, na katero se odzove s povišano vzburjenostjo (hitrejše bitje srca ali dihanje, povišan krvni tlak, jok in kričanje) ali disociacijo (hipovzburjenost – otrok ne občuti dražljajev iz zunanjega sveta). Ob stresnih dejavnikih v okolju se ta mehanizem sproži kot obramba in otrok pade v hipometabolično stanje, namenjeno preživetju. Navzven izgleda, kot da otrok strmi v daljavo s praznim pogledom, vede se ustrežljivo, izogibajoče, je otopel s šibkimi in omejenimi afekti. Disociativni simptomi se lahko pri otrocih kažejo tudi kot govorjenje o sebi v tretji osebi, poročanje o notranjih glasovih in namišljenih prijateljih za igro. Otrok lahko igračam pripiše osebnost, jih sprašuje za nasvete in tudi sliši njihove odgovore (ibid.).

V splošnem se znaki disociacije kažejo kot (Repič, 2008, str. 57-58):

- zamrznitev, otopelost,
- »flashbacki«,
- depersonalizacija,
- delna ali popolna amnezija,
- doživljanje in čutenje, kot da oseba ni v svojem telesu, ampak izven njega,
- nesposobnost čustveno doživljati stvari,
- nerazložljiva »iracionalna« vedenja in čustveni odzivi.

Čefarin in Žvelc (2015, str. 91) navajata tudi nevrobiopsihološki vidik disociacije. Pomembna je aktivnost parasimpatičnega vagalnega živca, ki ima inhibitorni vpliv na srce in aktivnost simpatičnega adrenergičnega živčnega sistema. Obstajata dva vagalna parasimpatična sistema: ventralni oziroma sesalski vagalni sistem in dorzalni, plazilski vagalni sistem. Plazilski vagalni sistem imamo kot vegetativni del vagalnega živca, ki je odgovoren za ohranjanje energije pri večini vretenčarjev, plazilcev in dvoživk. Te živali ob večji grožnji iz okolja tako rekoč zamrznejo. Sesalski vagalni sistem pa deluje tako, da inhibira simpatične obrambne mehanizme, pomirja, sprošča in pripravlja posameznika na socialno interakcijo. Plazilski in

sesalski sistem delujeta hierarhično, kar pomeni, da bolj kot je zaznana situacija ogrožujoča in brezizhodna, bolj se vključuje plazilski oziroma dorzalni vagalni sistem. Če je zaznana situacija močno ogrožujoča in se oseba počuti nemočno in brezupno, se sproži najnižja raven vagalnega parasimpatičnega sistema, imenovana dorzalni vagalni kompleks. Gre za hipovzburjenje, pri katerem se ne glede na visoko raven adrenalina v krvi znižajo krvni tlak, srčni utrip in metabolična aktivnost, posameznik pa na duševni ravni zapade v disociativno stanje. Gre za strategijo preživetja parasimpatičnega živčevja.

Schore govori o disociaciji kot o primitivnem mehanizmu shajanja s stresom, ki je posledica uničenja povezav med višjimi kortikalnimi regijami in nižjimi limbičnimi regijami pretežno v desni možganski hemisferi (ibid., str. 92).

V psihoterapiji disociativnih motenj se je uveljavil predvsem na faze usmerjeni pristop, ki ga je opisal Pierre Janet. Ta pristop velja tudi za standardne smernice za delo s kompleksno postravmatsko motnjo in z disociativnimi motnjami. Bistvo na faze usmerjenega pristopa je, da sprva delamo na stabilizaciji klienta in jačanju ega, šele nato sledi delo s travmatičnimi spomini, saj pri žrtvah travmatičnih dogodkov obstaja nevarnost prezgodnjega soočenja s spomini in čustvi, ki so bili disociirani. To lahko vodi v retravmatizacijo in destabilizacijo (ibid.).

3.9 Strategije preživetja žrtev spolne zlorabe

Poštrak (2007) strategije preživetja definira kot vzorce odzivov na dogajanje v mladostnikovem življenju. To dogajanje je lahko ogrožajoče ali varujoče, podporno ali destruktivno, lahko daje ali jemlje moč.

Strategije preživetja so posameznikovi vzorci mišljenja in ravnanja. Tako otroci kot odrasli razvijajo različne načine, da bi preživeli izkušnjo nasilja. Štirn (2014, str. 143-144) navaja nekaj najpogostejših, in sicer:

- umik vase, pasivnost (da bi bil neopazen, se izognil nasilju),
- pridnost in poslušnost (da bi preprečil nasilje),
- uporniško vedenje, destruktivno vedenje ipd. (da bi pritegnil pozornost, da bi nekdo videl njegovo stisko),
- čustvena otopelost,
- disociacija,

- preokupacija s tem, da bi sebe, sorojenke in sorojence, odraslega, ki je žrtev nasilja v družini, zaščitil pred nevarnostjo nasilja (stalno je na preži),
- stalna pozornost in zaščita odraslega, ki je žrtev nasilja v družini (žrtev želi imeti ves čas na očeh),
- stalna čustvena podpora tistemu, ki je žrtev nasilja v družini,
- zavračanje tistega, ki je žrtev nasilja v družini,
- otrok se postavi na stran povzročitelja nasilja (zanika, minimalizira povzročiteljevo nasilje, lahko tudi sam začne izvajati nasilje),
- bodisi popolno zavračanje nasilja ali prevzemanje modela nasilnega ravnanja, ki daje občutek moči,
- oklepanje pomembne igrarice, s pomočjo katere otrok predeluje izkušnje nasilja,
- umik v domišljijski svet,
- otrok poskuša doseči nadpovprečne akademske dosežke, športne dosežke ali pa popusti pri šolskem delu,
- prevzame vlogo odraslega v družini, ki mora poskrbeti za gospodinjska opravila, mlajše sorojenke in sorojence,
- delinkventno vedenje,
- zloraba drog in alkohola,
- motnje hranjenja,
- samopoškodovanje,
- samomorilne misli in poskusi samomora,
- psihosomatske težave in bolezni.

Repič (2008, str. 42-44) povzema Bass in Davis, ki navajata najpogostejša ravnanja, neke vrste obrambe, ki jih zlorabljeni uporabljajo, da lahko preživijo.

- Omalovaževanje. Zlorabljeni se obnaša, ko da se ni zgodilo nič hudega.
- Racionaliziranje. Zlorabljeni zlorabo razumsko obrazloži in si izmisli vzroke, da opraviči storilca, in mu na tak način nenehno namenja pozornost.
- Zanikanje. Zlorabljeni začne verjeti in se delati, da se vse to v resnici sploh ne dogaja. S tem se izogne tudi temu, da bi komu povedal za zlorabo.
- Pozabljanje in beg pred realnostjo (razcep, »odklop«, disociacija). Človeški um ima neverjetno zmožnost potlačevanja občutkov, celo tako daleč, da se oseba ne spomni, da se je zloraba kdaj sploh zgodila. Pri razcepu (disociaciji) gre lahko za to, da je oseba

razcepljena v več kot eno osebo. O razcepu govorimo tudi takrat, ko zlorabljeni zapusti telo in opazuje zlorabo od daleč – tako se disociira od bolečine, čustev, stiske, ki je med zlorabljanjem prisotna. Otrok z razcepom minimalizira posledice travme in lažje prenaša bolečino in ponižanje.

- Nenehni nadzor. Občutek, da ima zlorabljeni vse pod nadzorom, daje varnost, ki je ni bilo, ko se je zloraba dogajala.
- Nenehna čuječnost. Zazna vsako spremembo v okolici, vendar je to največkrat zelo utrudljivo in zlorabljeni se sploh ne zaveda, da je stalno na preži. Poleg tega se težko sprosti.
- Perfekcionizem. Način, da se skušajo izogniti zlorabi – kot otrok je čutil krivdo za zlorabo, zato sklepa, da ga bo storilec pustil pri miru, če bo dovolj priden, tiho, prijazen, »brez napak«.
- Zamrznitev. Okoliščine, ki kakorkoli spominjajo na izkušnjo zlorabe, popolnoma ohromijo sposobnost delovanja (čustveno, telesno, intelektualno).
- Miselna odsotnost, zaposlenost, beg. Z miselno odsotnostjo uspe zlorabljenemu utišati bolečino in se od nje distancirati. Lahko se zateče tudi v prekomerno delo. Otroci najpogosteje zbežijo v svet domišljije, v katerem si sebe v situacijah, ko v resničnosti doživljajo nemoč, največkrat predstavljajo kot močne.
- Humor. Težke čase je lažje preživeti s smislom za črni humor z grenko duhovitostjo ali cinizmom.
- Laganje ali kraja. Ko otroku rečejo, naj nikomur ne omeni zlorabe, ali ko ga je strah, da bi drugi izvedeli, bo postal spretni »lažnivec«, spretni v prikrivanju resnice. Kraja je lahko klic na pomoč ali simbolično pomeni, da želi dobiti nazaj tisto, kar so mu vzeli, ali dobiti tisto, kar mu je pripadalo, pa nikoli ni imel.
- Verski fanatizem. Marsikatera oseba v tem najde varnost, saj so v nekaterih verah pravila in meje strogo določeni.

Strategije preživetja otroku pomagajo preživeti in se zavarovati pred nasiljem. Same po sebi so pozitivne, a dolgoročno so najpogosteje škodljive za otrokov osebnostni razvoj. Primerna zgodnja zunanja intervencija ima velik pomen za zmanjšanje posledic, ki jim je otrok izpostavljen v nasilnem odnosu (Štirn, 2014).

4 ZAKONODAJA

4.1 Konvencija o otrokovih pravicah

Na osnovi Konvencije o otrokovih pravicah je Slovenija razvila celovit sistem institucionalne in pravne zaščite otrokovih pravic, med drugim tudi na področju preprečevanja nasilja nad otroki, k čemur so države pogodbenice tudi zavezane (Lešnik Mugnaioni, 2014).

V 19. členu Konvencije o otrokovih pravicah je zapisano: »Države pogodbenice bodo z vsemi ustreznimi zakonodajnimi, upravnimi, družbenimi in vzgojnimi ukrepi varovale otroka pred vsemi oblikami telesnega ali duševnega nasilja, poškodb ali zlorab, zanemarjanja ali malomarnega ravnanja, trpinčenja ali izkoriščanja, vštevši spolne zlorabe, medtem ko je pod skrbništvom staršev, zakonitih skrbnikov ali katerekoli druge osebe, ki skrbi zanj« (Konvencija o otrokovih pravicah, 1989, str. 825).

4.2 Zakon o preprečevanju nasilja v družini

Zakon o preprečevanju nasilja v družini v 3. členu prepoveduje kakršnokoli nasilje v družini. Kot nasilje pojmuje vsako uporabo fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje ali zalezovanje žrtve ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročitelja nasilja in telesno kaznovanje otrok. V četrtem odstavku 3. člena Zakona o preprečevanju nasilja v družini je spolno nasilje opredeljeno kot ravnanje s spolno vsebino, v katero žrtev ne privoli, je vanj prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njegovega pomena, grožnje z uporabo spolnega nasilja in javna objava spolnih vsebin o žrtvi. 3.a člen prepoveduje tudi telesno kaznovanje otrok – fizično, kruto ali ponižujoče kaznovanje otrok oziroma vsako dejanje, namenjeno kaznovanju otrok, ki vsebuje elemente fizičnega, psihičnega ali spolnega nasilja ali zanemarjanja kot vzgojne metode (Zakon o preprečevanju nasilja v družini, 2020).

Naloge centra za socialno delo so opredeljene v 14. členu Zakona o preprečevanju nasilja v družini, in sicer so to (Milek Ogrinc, 2014):

- nudi žrtvi in povzročitelju nasilja storitve po Zakoni o socialnem varstvu (prva socialna pomoč, osebna pomoč, pomoč družini za dom). Cilj obravnave je odprava neposredne ogroženosti in skrb za žrtvino dolgoročno varnost;
- povzročitelja nasilja lahko napoti v ustrezne izobraževalne, psihosocialne in zdravstvene programe;
- ustanovi multidisciplinarni tim.

V Zakonu o preprečevanju nasilja v družini je navedeno, da mora center za socialno delo še posebej skrbno obravnavati primere nasilja, ko je žrtev nasilja otrok, zlasti ko gre za sum spolne zlorabe otroka (Zakon o preprečevanju nasilja v družini, 2020). V tem zakonu je tudi določena pomoč žrtvi kot dolžnost vseh organov in organizacij, ki se v okviru svojega delovanja srečajo z njo. To so državni organi, nosilci javnih pooblastil, izvajalci javnih služb, organi lokalnih skupnosti, nevladne organizacije v okviru svojih programov. Prelaganje odgovornosti na druge organizacije je nedopustno. Zakon jasno določa tudi prednostno obravnavo primerov nasilja pred drugimi nalogami, ki so jih organizacije sicer dolžne izvajati. Zakon o preprečevanju nasilja v družini določa tudi obveznost sodelovanja organov in organizacij ter nevladnih organizacij na naslednja načina: medsebojno obveščanje in posredovanje podatkov centrom za socialno delo in ustanovitve multidisciplinarnih timov in sodelovanje pri pripravi načrta pomoči (Filipčič, 2014).

4.3 Kazenski zakonik

Po 170. členu Kazenskega zakonika se za kaznivo dejanje posilstva šteje dejanje, ko kdo prisili osebo drugega ali istega spola k spolnemu občevanju ali s tem izenačenemu spolnemu ravnanju, tako da uporabi silo ali zagrozi z neposrednim napadom na življenje ali telo (Kazenski zakonik, 2020). Po 171. členu Kazenskega zakonika pa je kot spolno nasilje opredeljeno dejanje, ko kdo uporabi silo ali zagrozi osebi drugega ali istega spola z neposrednim napadom na življenje ali telo in jo tako prisili, da stori ali trpi kakšno spolno dejanje (ibid.).

Spolna zloraba otroka je v Kazenskem zakoniku opredeljena kot spolni napad na osebo, mlajšo od petnajst let. V 173. členu tega zakona je navedeno, da gre za kaznivo dejanje spolnega napada na osebo, mlajšo od petnajst let, ko oseba spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo drugega ali istega spola, ki še ni stara petnajst let. Za to dejanje je predvidena zaporna kazen od treh do osmih let. V 3. odstavku 173. člena Kazenskega zakonika pa je posebej navedeno, da se učitelj, vzgojitelj, skrbnik, posvojitelj, roditelj, duhovnik, zdravnik ali druga oseba, ki z zlorabo svojega položaja spolno občuje ali stori kakšno drugo spolno dejanje z osebo, ki še ni stara petnajst let, in mu je zaupana v učenje, vzgojo, zdravljenje, varstvo ali oskrbo, kaznuje z zaporom od treh do desetih let. Peti odstavek 173. člena pa pravi, da ta dejanja niso protipravna, če so bila storjena z osebo primerljive starosti in če ustrezajo stopnji njene duševne in telesne zrelosti (ibid.).

173. a člen Kazenskega zakonika pravi, da se za kaznivo dejanje pridobivanja oseb, mlajših od petnajst let, za spolne namene šteje kot dejanje, ko kdo osebo, mlajšo od petnajst let, prek

informacijskih ali komunikacijskih tehnologij nagovarja za srečanje z namenom, da bi zoper njo storil kaznivo dejanje iz 173. člena, ali zaradi izdelave slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske ali drugačne seksualne vsebine, in so nagovarjanju sledila konkretna dejanja za uresničitev srečanja (ibid.).

176. člen Kazenskega zakonika kot kaznivo dejanje prikazovanja, izdelave, posesti in posredovanja pornografskega gradiva navaja dejanje, ko kdo osebi, mlajši od petnajst let, proda, prikaže ali z javnim razstavljanjem ali kako drugače omogoči, da so ji dostopni spisi, slike, avdiovizualni ali drugi predmeti pornografske vsebine ali ji prikaže pornografsko ali drugačno seksualno predstavo. Prav tako se za to kaznivo dejanje šteje tudi, ko kdo s silo, grožnjo, preslepitvijo, prekoračitvijo ali zlorabo pooblastil, novačenjem, nagovarjanjem ali zaradi izkoriščanja navede pridobi ali spodbudi mladoletno osebo za izdelavo slik, avdiovizualnih ali drugih predmetov pornografske ali drugačne seksualne vsebine za sodelovanje v pornografski ali drugačni seksualni predstavi ali kdor taki predstavi vedoma prisostvuje (ibid.).

4.4 Istanbulska konvencija

Eden od najpomembnejših evropskih dokumentov, ki sistemsko obravnavajo nasilje nad ženskami in nasilje v družini, je Konvencija Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija). To je celovita, za države, ki so jo ratificirale, pravno zavezujoča mednarodna pogodba, ki zahteva preventivo in zaščito žrtev ter kazenski pregon. Slovenija je konvencijo ratificirala 19. decembra 2014, veljati pa je začela 1. junija 2015. O pomembnosti vloge medijev pri preprečevanju nasilja govori 17. člen konvencije (Hrovat in Matko, 2016).

5 OKREVANJE

Richardson in Bacon (1991, v Zaviršek, 1993: 52) navajata, da je »prvi korak v smeri zdravljenja storjen takrat, ko postane na zlorabo pozoren neki tretji človek, ki odkritju verjame ter je pripravljen slišati otrokovo bolečino in začeti akcijo, da se zlorabljanje preneha«.

Doktrina socialnega dela predpostavlja dejstvo, da imajo otroci in starši enake pravice. Zaradi neenakovredne zastopanosti otrokovih pravic je nujen na otroka usmerjeni pogled (angl. *child centered perspective*) ali otroško centriran pogled. Znotraj tega so varovani interesi otrok, hkrati pa mora strokovni delavec znati gledati na otrokov način, to pomeni, da prek stika z lastno izkušnjo otroštva poskuša bolje razumeti in občutiti ter s tem tudi podpreti otroka. Komunikacija med otrokom in strokovnjakom mora temeljiti na pristranosti, saj je ta pogoj za vzpostavitev zaupanja in varnosti (Zaviršek, 1993).

Otroka moramo torej upoštevati kot enakovrednega sogovornika, ki je občutljiv in dojemljiv tako za verbalna kot neverbalna sporočila. Pomembno je, da pri pogovoru vzamemo v obzir značilnosti otrokovega razvojnega obdobja, saj to določa njegove potrebe in sposobnosti (Štirn, 2014).

Ko presojamo o ustrezni podpori in pomoči za otroka, moramo izhajati iz njegovih potreb in njegove trenutne situacije. To morda pomeni tudi, da moramo iti korak nazaj v naših prizadevanjih in tempu zagotavljanja pomoči, vendar je zelo pomembno, da poznamo sistem, v katerem je bil otrok deležen nasilja, njegove odzive in strategije preživetja. Le na tak način lahko razvijemo proces pomoči, v katerem bo otrok lahko izrazil stisko, spregovoril o nasilju in bo sposoben predelati posledice, s katerimi se sooča (ibid.).

Po Millerju poteka okrevanje po travmatskih izkušnjah v treh fazah: v zunanjem, srednjem in notranjem krogu. Zunanji krog je čas za izgradnjo varnosti in odnosa med otrokom in svetovalnim delavcem, čas za stabilizacijo in za zbiranje osnovnih informacij. V srednjem krogu se delo osredotoča na trenutne simptome in ravnanje z njimi, ne obvladovanje. V notranjem krogu dela, ko je zaupanje v odnosu že globlje, pa otrok z nami deli spomine, skrivnosti, ob katerih lahko še vedno čuti bolečino, močna čustva. V tej fazi se osredotočamo na reševanje vprašanj, težav, ki so v ozadju travme, na učenje socialnih veščin, veščin reševanja težav, samozavedanja in podobno. Pri delu je pomembna dvojna pozornost z osredotočenostjo na sedanjost in travmatično preteklost (ibid.).

Bain in Sanders (1996, str. 71-97) navajata naslednje faze oziroma korake na poti k okrevanju:

1. *spoprijeti se s čustvi*. Otrok se je prisiljen spopasti s prepletom pozitivnih in negativnih čustev, ki jih goji do sebe, storilca in drugih članov družine. Otroci si pri izražanju čustev pogosto pomagajo z risanje, pisanjem, mimiko, kretnjami ali s plesom. Poznamo različne tehnike za pomoč otrokom pri poimenovanju, razlikovanju in vrednotenju čustev. Ko otrok čustva loči, jih tudi lažje obvladuje in se odloči, katera so zanj dobra in katera slaba;
2. *naj drugi vedo*. Drugi korak je delitev čustev z drugimi. Pri tem se otrok sreča z novimi strahovi, saj ne ve, kako se bodo drugi odzvali;
3. *pravica do jeze*. Jeza je pristen način odzivanja na zlorabo, vendar jezo kot čustvo najtežje izrazimo. Je zelo pogost odziv žrtve na spolno zlorabo, vendar žrtev zaradi vseh storilčevih manipulacij jezo usmerja vase. Žrtev lahko navzven izgleda mirno in pasivno, znotraj nje pa divjajo viharji jeze, sovraštva in strahu. Usmerjanje jeze navznoter pogosto privede do še hujših posledic, kot so tesnoba, depresija, alkohol, droge, samopoškodovanje in samomorilnost. Redko se zgodi, da otroci svojo jezo izrazijo navzven (kljubovanje, agresivno vedenje). Tak način žrtvi sicer nudi delno zadoščenje in zmanjšanje napetosti. Bistveno je, da žrtev jeze ne usmeri v druge, ampak v tistega, ki je kriv, torej v storilca. Vsaka posamezna žrtev ima pravico biti jezna, pomembno pa je, da se nauči jezo izražati na sprejemljiv in zanj ugoden način, na primer s športnimi dejavnostmi (adrenalinski športi, samoobramba, fitnes, tek in podobno);
4. *opraviti s strahom*. Žrtve spolne zlorabe so soočene z različnimi strahovi, na primer s strahom pred storilcem, pred ponovno zlorabo in podobno. Za uspešno okrevanje je nujno, da žrtev zaščitijo ustrezni organi. Ko otrok spregovori o nekaterih strahovih, ti že takoj izgubijo svojo moč, na drugi strani pa se sooča s trdovratnimi strahovi, ki terjajo ogromno časa, da jih odpravimo. To velja predvsem za strah pred zaupanjem in ljubeznijo. Otrok si lahko pri premagovanju strahov pomaga na najrazličnejše načine, na primer s sproščanjem pred spanjem, prižgano nočno lučko, televizijo ali radiem, s plišasto igračo ali z dihalnimi vajami;
5. *opraviti s krivdo*. Pogosto se zgodi, da žrtve sebe krivijo za spolno zlorabo. To je tudi olajševalna okoliščina za storilca, da lahko zlorabo dlje časa ohrani prikrito. Občutki krivde se pojavljajo v valovih, so ovira na poti iz stiske in so zelo trdovratni. Toliko večji so občutki krivde pri žrtvah, ki so jim dotiki sprva morda prijali. Žrtve še dolgo v sebi nosijo občutja krivde, kljub temu da se zavedajo, da niso same krive. Proces razreševanja občutka krivde je dolgotrajen, vendar ob ustrezni pomoči premagljiv;

6. *občutja drugačnosti*. Žrtev se sooča tudi z občutki drugačnosti. Pogosto se otroci počutijo »umazane« in drugačne od drugih. Mnogi otroci so mnjenja, da se jim je spolna zloraba videla navzven;

7. *ko se stiska stopnjuje do skrajnosti*. Lahko se zgodi, da se bolečina in stiska stopnjujeta do meje nevzdržnega. Takrat se pojavijo misli na beg od doma, izginotje in smrt. Zaradi vedno večje osamljenosti in praznine ter žalosti otrok ne verjame več, da je te občutke mogoče odpraviti. V takšnih trenutkih je ključnega pomena pomoč strokovno usposobljene osebe. Ko se otrok prebije čez krizno obdobje, se počuti močnejšega in sposobnejšega za soočenje z življenjem;

8. *breme je lažje nositi skupaj*. Kot ena učinkovitejših pomoči žrtvam spolne zlorabe, predvsem odraslim, so se izkazali skupinski pogovori z osebami s podobnimi izkušnjami. Skupinska terapija žrtvi omogoča, da se otrese občutka osamljenosti, drugačnosti, sramu in krivde. Ob poslušanju drugih žrtev, preživelih, se lahko navdahnejo z upanjem, da je njihovo stisko mogoče rešiti in ponovno zaživeti;

9. *iz oči v oči*. Nekatere žrtve so se prisiljene soočiti s storilcem, predvsem v primerih, ko so to njihovi bližnji. Žrtve so pokazale različne želje – nekateri si želijo soočenja s storilcem, druge ga ne želijo nikoli videti, tretji pa čutijo izrazito potrebo po maščevanju;

10. *pozabiti in oprostiti*. Dejstvo je, da se spolne zlorabe ne da izbrisati ali pozabiti. Lahko pa se zgodi, da otroci, ki so bili zlorabljeni v zgodnjem otroštvu, zlorabo pozabijo ali se je ne spomnijo, vendar to s sabo prinaša resne čustvene motnje. Odločitev žrtve je, ali bo storilcu oprostila ali ne. Za uspešno okrevanje ni nujno, da žrtev storilcu oprostí;

11. *prevzemanje odgovornosti za lastno početje, odločanje o sebi in o svojem življenju*. To je ena najtežjih nalog, ki čaka žrtev po tem, ko ponovno zaživi brez zlorabe. Naučiti se mora reči ne, izražati svoja čustva, potrebe, želje. Od žrtvine lastne vrednosti je odvisno, kako bo to izrazila in kako bo znala postavljati svoje meje.

Podobno navajata faze okrevanja tudi Bass in Davis (1998, str. 76-77):

1. odločitev za okrevanje;
2. obdobje krize;
3. spominjanje;
4. verjemite, da se je res zgodilo;
5. pretrgajte molk: povejte nekomu, kaj se je zgodilo;

6. ni bila vaša krivda: krivdo postavite tja, kamor spada – k storilcu;
7. vzpostavljanje stika z otrokom v vas: usmiljenje do sebe in še večja jeza do storilca;
8. samozaupanje: zaupanje lastni intuiciji, zaznavi;
9. žalovanje in obžalovanje: obžalovanje je način, da začnete ceniti svojo bolečino, jo izrazite in s tem prestavite v sedanjost;
10. jeza – steber okrevanja: ko jezo odkrijete, jo usmerite na storilca (ključno za okrevanje);
11. razkritje in soočenje: s storilcem ali prvotno družino, vendar le, če je to vaša želja;
12. odpuščanje: storilcu, predvsem pa sebi;
13. duhovnost: potrebujete občutek za moč, ki ga lahko najdete tudi v veri, naravi, meditaciji in podobnem;
14. razrešitev in napredovanje: ko boste večkrat šli skozi vse faze, boste dosegli stopnjo integracije. Občutja in pogledi se bodo umirili, misli na storilca vas ne bodo več preganjale, spremenili boste svoje življenje.

Vzpostavitev občutka varnosti in zaupanja v odnosu je osnovni cilj svetovalnega procesa z otrokom. Otroku z izkušnjo nasilja je pomemben tudi občutek, da bo sprejet brez sodb, zato mu pomagamo razvijati občutek sprejetosti tudi v odnosih z vrstniki, s pomembnimi drugimi. Pomembna jim je tudi izkušnja strukture, zanesljivosti v odnosu z nami, postavljanja in upoštevanja meja. Slednje lahko razvijemo na primer z rednimi termini srečanj, jasnimi pričakovanji in navodili, z doslednimi odzivi na neprimerna vedenja in podobno. Otroku moramo pomagati izraziti čustva in stiske na neogrožajoč, njemu prijazen način: s pogovorom, igro z lutko, risanjem, ob glasbi ali fizični aktivnosti. Otroku je pomembno, da izrazimo zanimanje zanj, da slišimo in upoštevamo njegovo mnenje, mu pomagamo poiskati in zaupati v njegove moči. Pomembno spoznanje za otroka je lahko, da so bile morebiti njegove strategije preživetja in danes neprilagojeni ter včasih zanj škodljivi vzorci vedenja in razmišljanja v svoji izvorni funkciji pozitivni, potrebni in pomembni za njegov občutek varnosti, za njegovo preživetje. Spoštljivo in odgovorno se pogovorimo o otrokovih prepričanjih o njem, o storilcu, o zlorabi. Pomembno je, da ima otrok informacije o tem, kaj je prav in kaj ne, saj imajo mnogi otroci žrtve nasilja napačne predstave, da je to, kar se jim dogaja oziroma se jim je zgodilo, normalno v vseh družinah. Otroku pomagajmo z odnosom, v katerem se bo počutil sprejetega, vrednega, sposobnega, kompetentnega. Ko delamo z otroki z izkušnjo nasilja, spolne zlorabe, je pomembno, da spoštujemo njihove psihološke obrambe, ki jim pomagajo zagotavljati stabilnost, predvidljivost, obvladovanje stiske, reguliranje čustev in podobno. Pomembno je, da upoštevamo in sledimo otrokovemu ritmu (Štirn, 2014).

Pred pogovorom moramo vedeti, kaj je cilj pogovora, kaj želimo s pogovorom doseči. Pomembno je zagotoviti, da bo otrok čim manjkrat podrobno govoril o nasilju, o spolni zlorabi. Na ta način lahko pomagamo, da ne bo vedno znova travmatiziran zaradi podrobnega spraševanja, spominjanja, govorjenja o nasilju, katerega žrtev je bil (ibid.).

V začetku pogovora je pomembno ustvariti odnos z otrokom, v katerem se bo počutil sprejetega in razumljenega in v katerem bo postopno razvil zaupanje v nas. Predpogoj za to je primeren prostor, v katerem se bo otrok počutil varno, sprejeto, dobro. Izrazimo zanimanje zanj, damo mu vedeti, da ga slišimo in razumemo. Vprašanja naj bodo preprosta in odprta. Pogovarjamo se v jeziku, ki ga otrok razume. Ob otrokovem razkritju izkušnje nasilja je pomembno, da mu verjamemo. Poudariti moramo, kako pomembno je, da nam je povedal o nasilju, spolni zlorabi, kako pogumen je, da je spregovoril o tem. Otrok, ki je žrtev nasilja, pogosto doživlja močne občutke krivde, zato je pomembno, da mu pojasnimo in večkrat ponovimo, da ni on odgovoren za nasilje. Za nasilje je vedno odgovoren storilec. Pomembno je tudi, da med pogovorom upoštevamo otrokove osebne meje (bližina, dotiki) (ibid.).

Ob koncu pogovora preverimo, kako se otrok počuti, ali ga kaj skrbi, kakšna so njegova pričakovanja. Otroku ne smemo vzbuditi nerealnih pričakovanj in mu dati obljub, ki jih ne bomo mogli izpolniti. Pojasniti mu moramo, kako bomo uporabili informacije, ki nam jih je povedal. Še enkrat mu moramo zagotoviti, da je prav, da nam je povedal o nasilju. Pogovor končamo v pozitivnem tonu (ibid.).

5.1 Medinstitucionalna obravnava

S spolno zlorabljenimi otroki se srečuje mnogo vladnih in nevladnih organizacij, ki v obravnavo vstopajo na različnih mestih. Pomembno je omeniti, da imajo vse institucije dolžnost prijaviti spolno zlorabo policiji, če imajo za to ustrezne podatke (Leskošek, 2000). Socialne delavke, ki delajo neposredno s spolno zlorabljenimi otroki, vedo, da ne morejo zares pomagati otroku, če nimajo podpore in razumevanja skupnosti ter različnih institucij (Zaviršek, 1993).

Žrtvam nasilja v Sloveniji so dostopne naslednje oblike pomoči (Horvat in Matko, 2014, str. 243-247):

- *prijava nasilja* na policiji, na centru za socialno delo ali na državnem tožilstvu;
- *umik na varno*: v varno hišo, krizni center za ženske in otroke žrtve nasilja, krizni center za otroke in mlade, materinski dom, (krizna) namestitev za žrtve trgovine z ljudmi;
- *zdravstvena pomoč*: v primeru psihičnega, fizičnega ali spolnega nasilja;

- *psihosocialna pomoč*: za to specializirane nevladne organizacije s področja preprečevanja nasilja nudijo psihosocialno pomoč, kamor sodi posredovanje prijave nasilja, spremljanje obravnave, osebno in telefonsko svetovanje ter svetovanje po elektronski ali navadni pošti, socialno zagovorništvo, skupine za samopomoč in pravno svetovanje;
- *ukrepi za zaščito pred nadaljnjim nasiljem*: policija, center za socialno delo, tožilstvo in sodišče;
- *pravna pomoč*: brezplačna pravna pomoč;
- *varstvo človekovih pravic*: pomoč v državnih institucijah (Varuh človekovih pravic, Informacijski pooblaščenec, Zagovornik načela enakosti);
- *psihoterapevtsko oziroma psihološko svetovanje*.

V Sloveniji na področju preventive in pomoči žrtvam nasilja delujejo naslednje nevladne organizacije, ki sicer nimajo javnih pooblastil za ukrepanje (Varuh človekovih pravic, 2020):

- Društvo za nenasilno komunikacijo,
- Zavod EMMA – svetovanje otrokom, mladostnikom in odraslim v stiski,
- Ženska svetovalnica,
- SOS telefon za ženske in otroke žrtve nasilja,
- Društvo za nenasilno komunikacijo: individualno svetovalno in podporno terapevtsko delo in telefonska svetovalna pomoč za osebe, ki imajo izkušnjo nasilja,
- Društvo Ženska svetovalnica: psihosocialna pomoč ženskam, žrtvam nasilja,
- Frančiškanski družinski inštitut: terapevtska pomoč pri čustvenem, fizičnem in spolnem nasilju,
- Papilot – Zavod za spodbujanje in razvijanje kvalitete življenja: psihosocialna pomoč žrtvam kaznivih dejanj.

Druga vrsta ustanov, ki običajno same odkrijejo spolno zlorabo, ne da bi žrtev o tem spregovorila, so zdravstvene in psihosocialne javne službe, na primer zdravstveni domovi, pedopsihiatrični oddelki v bolnišnici, vrtci in šole. Tudi te institucije same nimajo javnih pooblastil za ukrepanje, zavezuje pa jih dolžnost prijaviti sum na spolno zlorabo (Leskošek, 2000).

Šola je ena izmed najpomembnejših ustanov, ki ima vlogo pri prepoznavanju in odkrivanju spolno zlorabljenih otrok. Prav tako pomembno vlogo imajo tudi druge ustanove, ki jih otroci obiskujejo, to so vrtci, glasbene šole in dijaški domovi. Iz razgovorov s pedagoškimi delavci so

avtorji povzeli ugotovitev, da šole nimajo strategije prepoznavanja vedenja spolno zlorabljenih otrok in da jih mnogo v svoje delovne načrte nima vpletenega celostnega sistema ukrepanja za primere, ko pridejo v stik s spolno zlorabljenim otrokom (Dečman Dobrnjič, Rožman, Tramšek, 2004).

Če pedagoški delavec pride v stik s spolno zlorabljenim otrokom, mora poiskati pomoč šolske svetovalne delavke, ki ima izkušnje in znanja, potrebna za celostno obravnavo spolno zlorabljenega otroka. Tudi formalno je zadolžena za reševanje problemov spolne zlorabe v šolskem prostoru. Šolska svetovalna delavka je dolžna obvestiti ravnatelja, ta pa po zakonu tudi policijo. Največja napaka, ki jo lahko pedagoški delavec lahko naredi, je, da se sam loti reševanja problema. Etično, moralno in strokovno nedopustljivo je, da kot strokovnjak in človek spolne zlorabe ne prijavi, ker se boji posledic (ibid.).

Ključno nalogo pri obravnavi odklonskih pojavov imajo socialnovarstveni in sodni organi, ki imajo tudi jasno razmejene naloge, izhodišča njihovega dela pa so različna. Socialnovarstveni organi imajo v primerih, ko izvajajo storitve (ne javna pooblastila), izhodišče, da verjamejo. To imenujemo tudi pristop zavestne pristranskosti. Cilj sodelovanja je posameznikovo opolnomočenje, vključitev v obravnavo je prostovoljna in ni časovno določena, predmet obravnave pa je nasilen odnos in iskanje dolgoročnih rešitev. Socialnovarstveni organi s svojimi storitvami ne posegajo v pravice povzročitelja. Vse navedeno velja za vse ustanove, ki na različne načine pomagajo žrtvam (Filipčič, 2014).

Policija, tožilstvo in sodišče imajo možnost, da z izvrševanjem svojih pooblastil posegajo v življenje posameznika (povzročitelja nasilja) tako, da mu omejijo temeljne človekove pravice (svoboda gibanja, prostosti, družinskega življenja). Taki posegi so dopustni le, če oseba izpolni zakonske znake kaznivega dejanja. Sodni in policijski postopki so formalni in prežeti s procesnimi pravili za zaščito pravic osumljenca, trajanje postopkov pa je posledično daljše. Vloga žrtve v postopku je skrčena na vlogo priče, njeno izjavo pa je treba preverjati in dopolnjevati z drugimi dokazi. Zaradi tega doživlja žrtev nove travme (sekundarna viktimizacija) (ibid.).

6 FORMULACIJA PROBLEMA

V zadnjih letih izginjajo tabuji, med drugimi na plan prihajajo tudi spolne zlorabe otrok. Mnogo je ljudi, ki kljub temu še vedno raje pogledajo stran in molčijo o zlorabi, ki se dogaja, saj v njih vzbuja občutke nelagodja in odpora. Nekateri zanikajo obstoj zlorabe ali menijo, da je žrtev zlorabo izzvala oziroma da pri pripovedovanju o zlorabi pretirava, drugi pa so mnenja, da gre pri nasilju za zasebno, družinsko stvar. Takšna strpnost do nasilja pogloblja travmo pri žrtvah, ki že tako nosijo obsežne posledice. Družbeni stereotipi so ovira pri razkritju zlorabe, saj nakazujejo, da so za zlorabo krive žrtve same, da so si jo zaslužile.

Glede na to, kako prikrite in zanikane so spolne zlorabe, je zelo težko ugotoviti njihovo dejansko pojavnost. Iz literature in izkušenj sklepam, da imajo žrtve spolnih zlorab v današnjem času na voljo več možnosti, da zlorabo razkrijejo, in tudi več različnih oblik pomoči, prav tako pa se družba vedno bolj odpira in podpira žrtve ter obsoja storilce – vedno manj je stigmatizacije.

Spolna zloraba prinese ogromno negativnih posledic, zato je pri otrocih še bolj pomembno, da se zloraba čimprej razkrije in da otrok prejme njemu prilagojeno strokovno pomoč. Strokovni delavci, ki redno prihajajo v stik z otroki, morajo biti ustrezno izobraženi, da lahko prepoznajo znake spolne zlorabe in ukrepajo oziroma otroku nudijo pomoč. Predsodki družbe v zvezi s spolno zlorabo vplivajo torej tudi na delovanje organizacij in odkrivanje spolnih zlorab, saj navedeno otežujejo. Posledično ostane veliko zlorab skritih in nikoli zanje ne izvemo.

Ne glede na to, da spolne zlorabe otrok postajajo vedno bolj resno obravnavan družbeni problem, še vedno veljajo za tabu temo, enako velja za pomoč žrtvam spolnih zlorab. Menim, da v Sloveniji še nimamo ustrezno razvitih celovitih strategij za spoprijemanje s problematiko spolnih zlorab, prav tako sem mišljenja, da zakonodaja temelji preveč na varovanju pravic storilca, premalo pa na zmanjševanju posledic spolne zlorabe pri žrtvi in na njeni varnosti.

V raziskavi želim podrobno predstaviti in raziskati specifičen primer procesa pomoči, poti okrevanja in življenja s travmo spolne zlorabe 24-letnega dekleta, s katerim sem prišla v stik med opravljanjem prakse na dodiplomskem študiju. Primer poznam okvirno, in sicer gre za punco, žrtev spolne zlorabe, zlorabil jo je njen oče v zgodnjem otroštvu. Posledično je bila odstranjena iz družine zaradi neustreznih okoliščin in nameščena v rejniško družino. Do danes je menjala nekaj rejniških družin, prav tako zaradi različnih oblik zlorabljanja (nasilje, poniževanje, trpinčenje), trenutno pa se postavlja na lastne noge. A pri tem prihajajo na plan

potlačeni spomini in travme iz otroštva. S punco sva ohranili stike večinoma na družbenih omrežjih.

Primer je specifičen zaradi vseh neugodnih okoliščin, ki so punco spremljale na poti odrasčanja in okrevanja, hkrati pa pokaže, kako pomembna je vloga ustrezne oblike pomoči v procesu okrevanja po zlorabi. Iz tega primera je razvidno tudi, kakšna stigma je »naziv« žrtve spolne zlorabe in kako s to stigmo ravna družba.

Raziskovalna vprašanja:

1. Kako so vzročno-posledično povezane značilnosti spolne zlorabe s posledicami, ki jih povzroči zloraba?
2. Kakšne strategije preživetja razvijejo osebe z izkušnjo spolne zlorabe v otroštvu in pozneje v dobi adolescence oziroma mladostništva?
3. S kakšnimi težavami, ki so posledica spolne zlorabe, se med odrasčanjem srečujejo žrtve?
4. Kakšna je reakcija bližnje okolice (družine, prijateljev) na razkritje spolne zlorabe?
5. Kako se na stigmo žrtve spolne zlorabe odziva družba?
6. Kakšen pogled imajo na spolnost in medosebne odnose osebe z izkušnjo spolne zlorabe?
7. V kolikšni meri pripomorejo strokovnjaki k razreševanju travme in k okrevanju?

7 METODOLOGIJA

7.1 Vrsta raziskave

Raziskava, ki sem jo bom izvedla, je kvalitativna, in sicer singularna študija primera. Raziskava je kvalitativna, saj ni moj namen zgolj zbiranje dejstev in posploševanje na populacijo, temveč poglobljeni vpogled v problematiko tistih, ki se jih dogajanje najbolj dotika. Tematika ni novo področje, vendar je v družbi še vedno tabuizirana in prepletena s stereotipi. Raziskava je eksplorativna oziroma poizvedovalna, saj sem hotela z njo proučiti spolno zlorabo skozi oči žrtve in se na tak način seznaniti s problematiko spolnih zlorab. Študija primera je singularna, saj sem se osredotočila na en sam primer življenja mladostnice s travmo spolne zlorabe, procesa pomoči, pojava kratkoročnih in dolgoročnih posledic in okrevanja. Glede na sestavljenost enot gre za študijo primera enostavnih enot, saj ne bo zajemala več hierarhičnih ravni (Mesec, 2014).

Teme, upoštevane v raziskavi:

- splošni podatki o spolni zlorabi (vrsta zlorabe, starost žrtve, storilci),
- doživljanje spolne zlorabe, občutki in čustva,

- znaki in posledice spolne zlorabe,
- razkritje spolne zlorabe,
- stigma žrtve spolne zlorabe,
- institucije, ki se ukvarjajo s spolno zlorabo otrok, in vrste in oblike pomoči, na katere se lahko upre otrok pri razreševanju travme,
- razumevanje, kaj je spolna zloraba, in osebni pogled na to, kako spolno zlorabo vidijo drugi (javnost, družba).

7.2 Merski instrument

V raziskavi sem kot merski instrument uporabila vodilo za intervju, kar pomeni, da sem si vnaprej pripravila okvirne teme z možnimi vprašanji in smermi, v katere bi lahko razvila pogovor (Mesec, 2010). Vodilo za intervju sem kot merski instrument izbrala, ker želim, da mi intervjuvanka čim več pripoveduje sama in da se ne osredotoča na specifično vprašanje, saj lahko na takšen način izvem veliko več. Prav tako je bilo razlog za izbiro nestandardiziranega intervjuja z vodili dejstvo, da bom spraševala po izredno osebni, občutljivi in tako imenovani tabu temi, to je o spolni zlorabi v otroštvu, zato se mi uporaba vnaprej pripravljenih splošnih vprašanj ne zdi smiselna. Na ta način lahko opazujem odzive in morebitno nelagodje ob določenih vprašanjih in temu primerno prilagodim vprašanje ali se k njemu vrnem pozneje.

Vodilo za intervju je priloženo v prilogah.

7.3 Opredelitev enot raziskovanja

Enota raziskave je življenje žrtve spolne zlorabe v otroštvu in proces okrevanja. Podatke bom zbrala z intervjujem žrtve spolne zlorabe.

Zaradi majhnosti enote ne morem govoriti o populaciji in vzorčenju. Prav tako bi težko posploševala na vse žrtve spolnih zlorab oziroma poenotila vplive spolne zlorabe na vse žrtve spolnih zlorab in okrevanje vseh, saj je treba vedeti, da je spolna zloraba zelo širok pojem in se doživljanje spolne zlorabe razlikuje med posamezniki, saj jo vsak doživlja na svojstven način. Zato bom ugotovitve posploševala v primerjavi s strokovno literaturo in z drugimi raziskavami tega področja.

7.4 Zbiranje podatkov

Podatke, potrebne za raziskavo, sem pridobila s kvalitativno metodo, in sicer z metodo spraševanja. Kot merski instrument sem uporabila nestandardizirani intervju z vodili. Spraševanje je potekalo ustno, neposredno in individualno. Intervju sem po predhodnem

dovoljenju intervjuvanke snemala z mobilnim telefonom zaradi lažjega sledenja pogovoru. Intervju sem takoj po pogovoru pretipkala. Vodilo za intervju sem med intervjujem uporabljala po občutku, predvsem če česa nisem dobro razumela ali če je tema vzbudila zanimanje, in tudi za usmerjanje intervjuvanke na določeno temo in ohranjanje rdeče niti pogovora.

Ker sem z intervjuvanko pogosto v stiku na družbenih omrežjih, sva se prek Facebooka dogovorili, da bo sodelovala v intervjuju na temo spolne zlorabe v otroštvu in okrevanja. Izbrali sva termin, ki je obema najbolj ustrežal. To je bil 18. junij 2020 ob 9. uri. Srečali sva se v manjši kavarni v Mariboru. Kljub temu da v kavarni ni bilo veliko gostov, je intervjuvanka izrazila željo, da bi raje šli v bolj zasebni prostor. Strinjala sem se z njo, zato sva intervju opravili pri njej v stanovanju. Intervju je trajal približno eno uro. S privolitvijo intervjuvanke sem ga snemala z mobilnim telefonom, nato sem ga pretipkala v wordov dokument.

7.6 Analiza podatkov

Intervju sem analizirala s kvalitativno metodo, s kodiranjem.

Najprej sem zvočni posnetek intervjuja prepisala v dokument v programu Word. Intervju ni potekal v knjižni slovenščini, zato sem pri prepisu bila pozorna na pravilno slogovno obliko, hkrati pa sem pazila, da besedam in stavkom ne spreminjam pomena. Kjer se mi je zdelo pomembno, da besede ohranim v takšni obliki, kot jih je izrekla intervjuvanka, sem jih zapisala v narekovajih.

Ker sem analizirala le en intervju, sem ga označila s črko a. Intervju sem nato razdelila na izjave in te oštevilčila s številkami od ena naprej.

Analizo sem začela z odprtim kodiranjem. V programu Word sem uredila tabelo s petimi stolpci. V prvi stolpec sem zapisala oštevilčene izjave, v drugega podpojme, v tretjega pojme, v četrtega podkategorije in v petega kategorije. Kot zadnjo fazo kvalitativne analize sem za večjo preglednost rezultatov izvedla še osno kodiranje. V wordovem dokumentu sem pripravila tabelo, tokrat s štirimi stolpci. V prvi stolpec sem vpisala kategorije, ki sem jih pridobila pri odprtem kodiranju, in jim nato pripisala pripadajoče podkategorije, pojme in podpojme.

8 REZULTATI IN RAZPRAVA

Intervjuvanka Karmen, 24-letno dekle, je na dobri poti okrevanja po travmi spolne zlorabe v družini. Njena pot je bila vse prej kot lahko, saj se je poleg travme spolne zlorabe soočala še s težavami v rejniških družinah.

Teorija s področja spolnih zlorab govori o družini kot o dejavniku tveganja za spolno zlorabo (Repič, 2006, Lešnik Mugnaioni, 2014), saj naj bi bilo več možnosti, da se zloraba zgodi, v družinah, v kateri ni dobre komunikacije in v kateri so pogosta nesoglasja, verjetnost za zlorabo pa naj bi bila odvisna tudi od kulturne umeščenosti družine in spolnih norm v njej ter od morebitne zgodovine spolne zlorabe v prejšnjih generacijah. Karmen izhaja iz nefunkcionalne, slabše situirane družine, ki jo je sama opisala kot *»bolj kmečko družino«*, v kateri so prisotni alkoholizem (*»del vsakdana je tudi alkoholizem, večinoma so vsi pili«*), nasilje (*»nad mamo so se vsi nasilno izživljali, jo pretepali ...«* [...] *»temu sva bila z bratom tudi priče, ko sva bila mala«*) in duševne motnje (*»babica je psihiatrični bolnik«* [...] *»oče in mama nista ravno... kako naj rečem ... mentalno zdrava«* [...] *»sta malo zaostala«*). Ob tem bi se navezala na dejavnike tveganja, ki jih po WHO povzema Repič (2006) in jih deli na osebne dejavnike, dejavnike, povezane z odnosi, in na družbene dejavnike. V konkretnem primeru so dejavniki tveganja alkohol in droge, močno patriarhalno naravnano okolje in družinsko okolje, za katero je značilno fizično nasilje. Glede komunikacije je Karmen povedala, da nikoli ni bilo nobene povezanosti med njenima biološkima staršema (*»mama in oče nista spala v isti postelji«*), prav tako ima občutek, da sta bila z bratom nenačrtovana otroka. Spolne zlorabe so se dogajale že v prejšnjih generacijah (*»vem, da je bila tudi sama (op. p. mama) zlorabljen s strani tasta, tako fizično kot spolno«* [...] *»kolikor vem, je dedek imel spolne odnose z mojo mamo«* [...] *»nikoli ni direktno povedala o svojih zlorabah, ampak ko se pogovarjava, mi da vedeti, da so se ji dogajale grde stvari v otroštvu«* [...] *»mislim, da je bil tudi oče v otroštvu zlorabljen ...«*). Po pričevanju Karmen predvidevam, da lahko med dejavnike tveganja uvrstim tudi zgodovino spolne zlorabe, pričevanje nasilju v družini v otroštvu, slab ekonomski položaj družine in pomanjkanje možnosti za zaposlitev.

Družinsko okolje, iz katerega prihaja Karmen, je prežeto z dejavniki tveganja ne samo za spolno zlorabo, ampak tudi fizično in psihično zlorabo ter za zanemarjanje otrokovih potreb, prav tako opisano okolje nikakor ni primerno za odraščanje otroka. Pri tem poudarjam, kako pomembna je vloga tistih strokovnih delavcev v vrtcih, šolah, zdravstvenih ustanovah in na centrih za socialno delo, ki prihajajo v stik z družinami in imajo okvirno predstavo o družinski dinamiki.

Ti namreč vstopajo v družino in imajo možnost opaziti morebitne nefunkcionalne vzorce. Posledično so dolžni posredovati oziroma ukrepati in družini ponuditi ustrezno pomoč. Kljub temu pa, če izhajam iz lastnih opažanj iz prakse, menim, da se strokovni delavci vzdržijo poseganja v družino, če ne gre za prijavo s policije. To bi pripisala predvsem dejstvu, da se lahko njihova opažanja izkažejo tudi za napačna, zaradi česar lahko pri tako osebnih zadevah povzročijo zamero, morda celo grožnje in tožbe, poleg tega lahko takšna zmota očrni njihov ugled.

Karmen je nadalje povedala, da je bila družina vključena v obravnavo pri centru za socialno delo, saj je družino obiskovala socialna delavka. Tako strokovni delavci v vrtcu kot socialna delavka so opazili, da družina ne funkcionira v dobro otroka (*»v vrtcu so nama (op. p. z bratom) našli uši, zanemarjena in neumita sva hodila tja«*), zato so posredovali in ju namestili v rejniško družino (*»spremljali so stanje v družini in očitno so videli, da ne bo nekega izboljšanja«*). Pozneje v pogovoru je Karmen tudi povedala, da je na namestitev v rejniško družino vplival dogodek, ko je bil njen oče obsojen na prestajanje zaporne kazni zaradi spolne zlorabe nekega mladega dekleta (*»ko je oče šel v zapor, sva bila z bratom nameščena v rejništvo«*).

V konkretnem primeru je jasno, da ima družina zgodovino nefunkcionalnih vzorcev delovanja. Menim, da bi lahko pravočasni poseg strokovnih služb v družino celo preprečil spolno zlorabo otroka. Pri tem omenjam tudi svoje izkušnje iz prakse, ki kažejo, da so strokovni delavci na centrih za socialno delo preobremenjeni (predvsem z dokumentacijo) in nimajo vedno možnosti individualnega dela z družinami oziroma s posamezniki. Zato je njihov obisk družine na domu bolj izjema kot pravilo, kljub temu da se trudijo po svojih najboljših močeh.

Spolna zloraba se je zgodila, ko je bila Karmen stara tri leta. Zlorabljanje je trajalo približno eno leto. Storilec je bil njen oče. Ta dejstva se skladajo z ugotovitvami raziskav iz teorije (Frei, 1996), da deklice najpogosteje zlorabijo ožji družinski člani oziroma sorodniki moškega spola in da v večini primerov ne gre za enkratni dogodek, ampak da zloraba traja mesece ali celo leta. Zloraba se je začela dogajati, ko je morala Karmen zaradi poškodbe pri padcu s postelje spati v isti postelji z očetom. Sodišče je spolno zlorabo definiralo kot *»spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let«*, ker je bila po njenih besedah premajhna, da bi jo vaginalno zlorabil (*»poskus razdevičenja, tudi v analni spolni odnos je hotel, dotikal se me je po intimnih predelih«*). Tukaj bi želela izraziti strinjanje z avtorico Repič (2008), ki navaja, da je treba kakršne koli oblike spolne zlorabe obravnavati kot nasilje nad telesom, ne glede na to, ali je bila uporabljena fizična sila in ali je prišlo do penetracije ali ne. Enako je tudi v Kazenskem zakoniku (2020), v katerem je v 173. členu navedeno, da se spolna zloraba otroka (spolno občevanje ali kakršno koli drugo

spolno dejanje) šteje za spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let, in se kaznuje z zaporno kaznijo od treh do osmih let, v konkretnem primeru, ko je bil storilec roditelj, pa od treh do desetih let. Zloraba se je končala, ker je moral storilec, torej njen oče, v zapor (*»potem pa je on moral v zapor zaradi zlorabe druge ženske«*). Pri tem se mi zdi alarmantno predvsem to, da je bil storilec že predhodno v sodnem postopku zaradi (druge) spolne zlorabe (predvidevam, da je od prijave do obsodbe preteklo kar nekaj mesecev ali celo let), a stroka kljub vsem pridruženim dejavnikom tveganja in neustreznemu družinskemu okolju ni primerno oziroma pravočasno ukrepala in zaščitila otrok. S kazenskopravnega vidika se mi zdi pomembno izpostaviti kazni za storilce spolnih deliktov, ki so absolutno neprimerne in premile. Za tako travmatično zlorabo, kot je spolna zloraba nemočnega otroka, ki pri žrtvi pusti doživljenjske posledice, bi predlagala kazni od 25 let do dosmrtnega prestajanja zaporne kazni.

Karmen je odraščala v dveh rejniških družinah in z nobeno ni imela dobrih izkušenj (*»denar bolj pomemben od dobre vzgoje in psihičnega počutja otrok«*). Tudi pri rejnikih se je srečala z alkoholizmom (*»rejniki, ki je bil alkoholik«*) in s fizičnim nasiljem (*»se je tudi fizično znašala nad nama (op. p. z bratom)«*), pozneje v drugi družini pa s psihičnim nasiljem (*»rejnica je bila zelo egoistična, narcisoidna...« [...] »nikoli nisem imela občutka, da sem njen otrok« [...] »vedno je tekmovala (op. p. rejnica) z mojimi biološkimi starši«*).

Intervjuvanka je povedala, da se do približno tretjega razreda osnovne šole še sama ni zavedala, kaj se ji je zgodilo (*»smo se začeli pogovarjati malo o spolnosti« [...] »takrat sem ugotovila, da to ni bilo normalno« [...] »sem mislila, da me ima oče na tak način rad, da je to izkazovanje ljubezni«*). Predvidevam, da je pridobil storilec njeno zaupanje z manipulacijo, da gre za dobronamerno dejanje in da jo ima na tak način rad. Kot navaja Aničić (2002), gre storilec prek meje dovoljenega tako, da se otrok tega sploh ne zaveda. Tako je bilo tudi v Karmeninem primeru. Karmen se ni zavedala, kaj se je dogajalo, dokler ni o »normalni« spolnosti izvedela v šoli. Takrat je začela sestavljati koščke preteklosti, dokler ni uvidela, kaj se je dejansko zgodilo. Do razkritja zlorabe je prišlo, ko je imela v šoli nalogo, da pri očetu poizve, kaj je po poklicu in kaj dela v službi, vendar tega ni mogla storiti (*»takrat sem zablokirala in se začela jokati rejnikom in kričati«*). Zlorabo je razkrila rejnikom približno štiri do pet let po tem, ko se je zgodila. Rejniki so njeni izpovedi takoj verjeli, njena primarna družina pa je obtožbe zavračala (*»dedek mi ni verjel, oče ni priznal krivde, mama je govorila, da se to ni zgodilo«*). Glede na to, da je zlorabo razkrila pri približno desetih letih starosti in je od svoje družine dobila tako negativen odziv, je verjetno, da je prišlo do sekundarne travmatizacije, o kateri piše Šraj (2010). Sekundarna travmatizacija se pojavi, ko otrokove najbližje osebe ne verjamejo njegovi

pripovedi in zato otrok poleg travme spolne zlorabe utрпи še dodatne posledice, ki so močnejše, če se sekundarna travmatizacija zgodi v odrasli dobi. Dodatno travmo je Karmen povzročilo dejstvo oziroma njeno razmišljanje, da je mama vedela za zlorabo, a da ni ukrepala (*»menim pa, da je mama vedela, da se je to dogajalo, ker je večkrat prišla zraven, me je tudi našla slečeno in me oblekla« [...] »mama je spala v isti sobi, kjer se je to dogajalo«*). Otrok bi moral biti v družini varen in imeti ob sebi ljudi, ki mu nudijo ljubezen in toplino, zato (spolna) zloraba v družini pusti še toliko hujše posledice. Posledično je Karmen tudi sama začela dvomiti v zlorabo, imela je občutek, da so bile to sanje, manjkali so ji tudi deli spomina (*»sem kot otrok razmišljala, če sem samo sanjala to ali pa sem si izmislila«*).

Prve občutke po razkritju zlorabe je opisala kot poplavo različnih, nasprotujočih si čustev (*»ko sem se zavedla, kaj se mi je zgodilo, sem bila v šoku« [...] »najprej sem imela občutek, da me je imel oče rad, potem pa sem ugotovila, da to ni bila ljubezen, potem sem imela občutke krivde jaz, v smislu, da sem se nastavljal, da bi lahko rekla ne«*). Repič (2008) navaja, da sta strah pred dvomi in sram velikokrat razlog, da žrtev zlorabe ne zaupa nikomur (*»kot otroka pa me je bilo zelo sram, v smislu, kakšne stvari sem pa jaz počela z očetom«*). Prav tako je pogost pojav, da se žrtev počuti krivo za zlorabo, ker ni bila »pridna«, ker se je »nastavljal« in bi lahko rekla ne. Bouwkamp (1996) pri tem dodaja, da mnogokrat tudi otroci sami sebi ne priznajo zlorabe. Na tej točki je zelo pomembna pozornost bližnjih oseb, ki lahko prepoznajo znake spolne zlorabe in otroku nudijo ustrezno pomoč. Logično bi bilo, da bi otrok ob razkritju zlorabe občutil nekakšno olajšanje, vendar pri Karmen ni bilo tako (*»ko sem povedala, razkrila zlorabo, se je moja stiska še bolj povečala« [...] »takrat začnejo pritiskati s sodišča« [...] »niso ravno prijetni občutki, ko greš v tožbo proti lastnemu očetu. Vseeno je to človek, ki bi te moral imeti rad, te varovati pred okoljem«*). Ob tem naj izrazim svoje mnenje o sodnih postopkih in obravnavah žrtev spolnih zlorab v različnih institucijah: ne zdijo se mi dobro zastavljene. Žrtev je prisiljena vedno znova opisovati dogajanje, se soočati z lastnimi dvomi in z dvomi drugih, ob tem pa se pogloblja travmatizacije (*»na sodišču sem pozneje imela ogromno razgovorov s psihologi, na ginekologijo sem morala iti na pregled« [...] »ko sem morala vedno znova opisovati dogajanje, sem le-tega tudi podoživljala [...] to mi je predstavljalo dodatno stisko«*).

Strategije preživetja, ki jih je uporabljala Karmen, da je preživela stiske, so bile pozabljanje, beg pred realnostjo, disociacija, omalovaževanje in zanikanje (*»sem to porinila nekam v podzavest, o tem nisem govorila, kot da se ni zgodilo«*), samopoškodovanje in samomorilna nagnjenja (*»rezala sem se« [...] »to, da sem se rezala, da sem sama sebi povzročala bolečino, je meni bilo ogromno olajšanje« [...] »včasih enostavno nisem več videla izhoda, sem se najedla*

tablet ...«), zloraba alkohola in drog (»zatekla sem se tudi k prepovedanim substancam – k alkoholu in drogam«), omenila je tudi »čudna spolna vedenja« (»sem vedno imela občutek, da sem na svetu za to, da zadovoljujem moške. Včasih sem spala s kom, četudi mi ni bilo, ampak sem imela občutek, da moram«). Tukaj naj omenim spolno hipervzbujenost, ki jo Gorišek in Green (Šraj, 2010) kategorizirata kot eno izmed dolgoročnih posledic spolne zlorabe, pri čemer gre za prekomerno spolno zapeljevanje, promiskuiteto in seksualizacijo odnosov. Karmen je v intervjuju omenila še nekaj dolgoročnih posledic, s katerimi se sooča še danes: »občutki krivde, nesamozavest, psihična nestabilnost, podoživljanje travme, težave s spanjem in nočne more«, disociacijo (»od svojih občutkov sem se popolnoma odrezala, včasih si sploh nisem dovolila čutiti«), depresijo in anksioznost (»še vedno se mi pojavljajo depresivna obdobja in anksiozna stanja«), slednje je vplivalo tudi na njeno izobraževanje (»sem vmes imela obdobja, ko se nisem mogla učiti, bila sem žalostna«). H kratkoročnim posledicam je Karmen uvrstila krvavitve, preplašenost, izgubo apetita in težave s spanjem ter nočne more (»grozne nočne more, iz katerih me niso mogli zbuditi«). Posledice spolne zlorabe je težko uvrstiti med kratkoročne oziroma dolgoročne, saj se pri nekaterih lahko pojavijo obratno, poleg tega so odvisne od trajanja zlorabe – če zloraba traja več mesecev ali let, se lahko tako imenovane dolgoročne posledice pojavijo že v času trajanja zlorabe. Repič (2008) piše, da veliko žrtev spolnih zlorab v otroštvu svojih težav kasneje v življenju ne pripiše zlorabi (»včasih se nisem zavedala, da moje težave izvirajo iz travme zlorabe, danes pa mi je to popolnoma jasno«). Žrtve spolne zlorabe se počutijo negotove, imajo težave pri iskanju občutka varnosti, so nesamozavestne in pogosto podoživljajo izkušnjo izgube na različnih življenjskih področjih (Zaviršek, 1993). S podobnimi težavami se sooča tudi Karmen (»tudi pomanjkanje zaupanja pripisujem zlorabi« [...] »še vedno imam občutek, da me bodo ljudje izkoristili. Imam obdobja pretirane zaupljivosti« [...] »včasih pa sem pretirano panična in v vsem vidim nevarnost« [...] »menim, da bom lahko ustvarila svojo družino in neko življenje šele, ko bom vse to popolnoma pustila za sabo. Mene je to v odnosih vedno obremenjevalo«).

Karmen je bila po razkritju zlorabe vključena v pedopsihološko obravnavo in v obravnavo na centru za socialno delo (»to ni bila oblika pomoči, ki bi mi takrat pomagala« [...] »prišla sem enkrat na mesec tja, ona pa je brala, kaj sem nazadnje povedala« [...] »s strani centra neke posebne oblike pomoči nisem prejela. Moja socialna delavka mi je bila v oporo«). Štirn (2014) zapiše, da moramo biti pri izbiri ustrezne pomoči za otroka pozorni na njegove potrebe in na njegovo situacijo v danem trenutku. Glede na povedano menim, da Karmen ni prejela njej prilagojene oblike pomoči, saj je v nadaljevanju pogovora povedala, da do 20. leta starosti sploh

ni okrevala (*»psihologi mi niso pomagali« [...] »bila sem izgubljena, ni mi bilo jasno moje čustvovanje, prepuščena sem bila sama sebi«*). Bila je hospitalizirana na oddelku za psihiatrijo (*»bila sem tudi hospitalizirana na psihiatriji zaradi akutnih stisk, poskusov samomora s tabletami, zaradi samopoškodovanja«*). Njeno okrevanje v pravem pomenu besede se je začelo, ko se je vključila v zasebno psihoterapijo (*»zdaj, ko obiskujem zasebne psihoterapije in psihiatra, je čisto drugače« [...] »najprej me je stabiliziral z zdravili«*). Od centra za socialno delo je prejela pomoč pri financiranju zasebne psihoterapije (*»mi je pomagala socialna delavka na centru – pri rejništvu so mi namenili dodatna sredstva«*). Povedala je, da najprej ni verjela, da ji bodo psihoterapije v pomoč (*»imela občutek, da bom tudi tukaj izkoriščena«*), nato je začela opazovati napredek (*»v psihoterapiji sem zgradila nek varen odnos« [...] »najprej sem morala sprejeti, da se mi nič ne bo zgodilo, in zaupati, šele nato sem lahko začela spreminjati vzorce, ki sem jih bila naučena« [...] »naučila sem se čustvovati od začetka, da sprejemam svoja čustva...« [...] »še vedno delam na tem, namesto da se temu izogibam«*). Po Bain in Sanders (1996) je najtežji korak oziroma faza na poti okrevanja ravno »prevzemanje odgovornosti za lastno početje, odločanje o sebi in o svojem življenju«, kar pomeni, da se mora žrtev naučiti postavljati meje, reči ne, izraziti svoja čustva in želje. Štirn (2014) predpostavlja, da je temelj za uspešen svetovalni odnos z otrokom vzpostavitev občutka varnosti in zaupanja, temu pa dodaja še občutke sprejemanja brez obsojanja in izkušnjo strukturiranega, zanesljivega odnosa. Tudi tega je Karmen deležna v odnosu s psihoterapevtom (*»psihoterapije imam enkrat tedensko«*). V sklopu psihoterapije je uspela opraviti s svojimi občutki krivde, kar kot fazo okrevanja omenjajo mnogi avtorji (Bain in Sanders, 1996, Bass in Davis, 1998), in se zaveda, da je krivda izključno storilčeva (*»tukaj (op. p. v psihoterapiji) sem spoznala, da je kriv izključno moj oče, saj se bila nemočna mala deklica« [...] »vrnem se tja, pogledam 'film', postavim se v kožo male punčke, in razmislim, ali ima ona možnost izbire«*). Pri okrevanju ji je v pomoč strokovna literatura, namenjena žrtvam spolnih zlorab oziroma strokovnim delavcem, ki prihajajo v stik z žrtvami. K okrevanju je nekoliko pripomogla tudi pravnomočna obsodba njenega očeta na prestajanje zaporne kazni (*»dejstvo, da je bil obsojen, je nekoliko pripomoglo k okrevanju, saj imam črno na belem dokazano, da me je zlorabil, da je izključno on kriv«*). Storilec je bil obsojen na šest let in pol zaporne kazni (*»za mojo zlorabo so mu dosodili šest let in pol«*), vendar je bil predčasno izpuščen iz zaporu zaradi olajševalnih okoliščin (*»vendar je 'odsedel' samo 3 leta« [...] »je bila njegova mama bolna in je potrebovala nego na domu« [...] »mama se je po tem poročila z njim. Mama je bila prisiljena v poroko z njim, saj je bil za to prej izpuščen iz zaporu«*). Izrazila je tudi dvome v sodne postopke in zakonodajo na področju

spolnih zlorab (*»kazni so premale, predolgo traja, da pride do obsodbe. Prav tako je spolno zlorabo v nekaterih primerih težko dokazati, storilca obsoditi«*). Pomembno se mi zdi dejstvo, ki ga je izpostavila tudi Karmen, da v primeru, ko storilca ne obsodijo, začne žrtev dvomiti sama vase (*»če ti na sodišču rečejo, da storilec ni kriv, imaš verjetno občutek, da to ni bilo dovolj pomembno, da se ni dogajalo – ti začneš dvomiti vase«*), kar pa ima lahko usodne posledice.

Karmen je povedala, da se je njen oče vedno obnašal vzorno, sladko in prijazno, po njenih besedah je *»tak tip človeka ... čisti pedofil«*, meni tudi, da nihče ne bi pomislil, česa je sposoben. Po Bouwkampovi (1996) kategorizaciji storilcev bi storilca v Karmeninem primeru opredelila med pasivnega odvisnega storilca zaradi socialne nespretnosti in med psihopatskega storilca, saj ima kriminalno in spolnopromiskuitetno preteklost, hkrati pa zaradi storjenega nima slabe vesti.

Karmen v procesu okrevanja pogreša predvsem varen, ljubeč odnos, ki ga ni izkusila niti v rejniški družini (*»pri rejniški družini nikoli nisem imela nekega varnega odnosa ... nisem se počutila, kot da sem njihov otrok« [...] »celo svoje življenje nisem čutila nobene varne navezanosti« [...] »jaz pa sem potrebovala samo pogovor, toplino ... da bi mi pokazala (op. p. rejnica), kako 'normalna' družina funkcionira« [...] »rejnica nima nobenih čustev do mene kot otroka, da ji je pomemben zgolj denar« [...] »nikjer se nisem počutila domače«*). Ob tem osvetlujem problematiko, ki je v teoretičnem delu sicer ne obravnavam, in sicer rejniške družine. Še posebej v primeru, ko gre za vzgojo otroka s tako travmatično preteklostjo, bi morale biti tudi družine dobro izobražene in poučene o vzpostavljanju stika in odnosa z otrokom, ki je bil v zgodnjem otroštvu spolno zlorabljen. Neustrezno družinsko okolje je lahko povod za poglobljanje travme in ovira proces okrevanja (*»meni je na primer rejnica rekla, da bi si želela, da me oče še petkrat bolj posili«*). Takšno mišljenje ima tudi Karmen, ki je to izkusila na lastni koži. K temu dodaja, da rejniki v tem »poslu« vidijo večinoma samo zaslužek (*»dejstvo, da sem bila spolno zlorabljena, pri zdajšnji rejnici nikoli ni igralo nobene vloge« [...] »nobena rejniška družina ni bila izobražena na področju spolnih zlorab in nasilja v družini« [...] »večini rejnikov je denar bolj pomemben, kot pa sama skrb za otroke« [...] »če bi ta denar dejansko porabili za otroka, bi videli, da sploh ni tako veliko«*). Denar, ki ga rejniška družina prejema za Karmen, je delno namenjen plačilu obroka njene šolnine (*»dogovorjeni sva (op. p. z rejnico), da z rejnino plača obrok moje šolnine, saj študiram izredno«*), ostanek pa obdrži rejnica (*»denar, ki ostane od rejnine, obdrži ona« [...] »že kar nekaj let si sama služim*

denar, da je več ostalo rejnikom«). To je nedopustno, saj rejniki za opravljanje svojega dela prejemajo plačilo. Na tem področju bi bil potreben večji nadzor nad opravljanjem rejniške dejavnosti in nad porabo prejetih denarnih sredstev, ki jih rejniku dodeli center za socialno delo, vendar se lahko znova dotaknem problematike preobremenjenosti zaposlenih strokovnih delavcev. Karmen se finančno preskrbi sama s pomočjo štipendije in z zaslužkom iz študentskega dela (*»vse, kar prejemam, je še štipendija in pa kar si zaslužim sama s študentskim delom«*).

Karmen je danes v rednih stikih z biološkimi starši in jih pogosto obišče (*»redno hodim na obisk, približno zadnje leto«*). Dolgo je imela zamero do svoje mame (*»imela sem mišljenje, da je vedela za zlorabo in ni nič naredila«*), danes pa ima drugačen pogled na njeno situacijo v družini (*»se zavedam, da je bila tudi sama celo življenje v tej družini zlorabljen, je alkoholik in nima nobene izobrazbe« [...] »rekla bi, da je »zakoreninjena« v tej družini in ne zmore iz nje«*). Svojo jezo zdaj usmerja v očeta, storilca spolne zlorabe, on pa kljub temu še vedno ne prizna krivde oziroma se ne zaveda svojih dejanj (*»jezo imam do očeta, ampak on sam ne ve, koliko so me njegova dejanja dejansko prizadela« [...] »mislim, da ima tako nizke mentalne sposobnosti ... ne, da ne ve, ampak misli, da je bila to ljubezen do hčere« [...] »sploh nima občutka krivde«*). Bass in Davis (1998) navajata, da je ključnega pomena za okrevanje, da žrtev usmeri jezo na storilca in ne vase ali kogarkoli drugega. Karmen je mnenja, da mu bo morala jasno povedati, kako so njegova dejanja spremenila njeno življenje (*»psihoterapevt mi je predlagal, da napišem pismo, ki ga ne rabim poslati« [...] »kot nek zaključek temu, da očetu razkrijem, kolikšen vpliv je imela spolna zloraba name in na moje življenje, koliko težav so prinesle posledice«*). Bain in Sanders (1996) opisujeta fazo okrevanja »iz oči v oči« kot vrsto potrebe oziroma odpor, da se žrtev sooči s storilcem. V tem primeru ima žrtev željo, da storilcu pove, kako velik vpliv je imela spolna zlorabo nanjo, z namenom, da stori korak naprej na poti okrevanja.

Na obisk se raje odpravi, ko očeta ni doma, saj ob njem občuti gnus (*»večkrat grem na obisk raje takrat, ko ga ni doma« [...] »ko gledam očeta, se mi gnusi«*). Opazila je tudi pozitivno spremembo v odnosu do spolne zlorabe pri dedku in mami ter ima občutek, da sta na njeni strani, da jo podpirata in da se distancirata od njenega očeta (*»zdaj pa sta mi mama in dedek povedala, da mi verjameta« [...] »mamo sem vprašala, če je vedela, da se je to dogajalo, in je potrdila« [...] »kočno dali potrditev, da so nekako na moji strani« [...] »oče je zdaj nekoliko izločen iz družine«*). Karmen ima do okolja in hiše, v kateri je odraščala, še vedno pozitivna

čustva in pravi, da če izvzame spolno zlorabo, je bilo njeno otroštvo srečno (*»še vedno imam spomine, kako sem živela v primarni družini, in bi moje otroštvo drugače opisala kot srečno« [...] »ko pridem tja, domov, pa imam vseeno neka čustva do tiste domačije, tam se varno počutim« [...] »to je vseeno moj dom, tam sem odraščala«*). Iz tega sklepam, da je do neke mere odpustila članom družine, da so si zatiskali oči pred dogajanjem.

Pogovor je nanesele tudi na splošne teme o spolni zlorabi. Karmen je povedala, da je zanjo vsako nedovoljeno poseganje v posameznikovo telo oziroma spolnost spolna zloraba. Meni, da bi morali biti otroci zaščiteni pred prikazovanjem in prakticiranjem spolnih dejanj odraslih (*»na primer pornografskih filmov in slik ali razkazovanjem spolnih organov«*). S svojo definicijo se je približala večini definicij v literaturi, za katere Šraj (2010) zapiše, da so jim skupne tri značilnosti – razlika v moči, znanju in zadovoljevanju.

Nadalje sva se pogovarjali tudi o širšem javnem mnenju o spolnih zlorabah in o odzivanju družbe nanje. Karmen iz svojih izkušenj pove, da ljudje ne slišijo radi o spolnih zlorabah otrok, in predvideva, da so razlogi za to različni: od tega, da si zatiskajo oči (*»izpodrinejo, kot da se to ne dogaja«*), do tega, da ne vedo, kako se odzvati in so v šoku (*»so ljudje zelo šokirani, ampak jim povem, da naj ne bodo, da se to še prepogosto dogaja v naši družbi«*). Sama je odprta za pogovor o temi spolne zlorabe (*»jaz sem se o tem naučila govoriti in mi tudi ni težko«*) in pravi, da bi se moralo o tej temi govoriti veliko več, saj se spolne zlorabe dogajajo prepogosto. V družbi še vedno obstaja stigma žrtve spolne zlorabe in Karmen jo je izkusila tudi v zdravstveni ustanovi (*»ljudje te imajo za čudnega, to se mi je zgodilo, ko sem bila hospitalizirana na psihiatriji«*).

Karmen se trudi ohranjati pozitiven pogled na svojo preteklost in iz nje izvleči kolikor se da dobrega (*»ni dobro, da se mi je to zgodilo, ampak lahko iz tega vseeno vzamem nekaj pozitivnega in naredim nekaj na sebi« [...] »iz tega moram povleči dobre stvari«*). Sama je mnjenja, da je glede na vse slabe izkušnje skozi odraščanje njena trenutna življenjska situacija zelo dobra in da ima upanje za prihodnost (*»glede na to, kaj vse se mi je zgodilo, se mi zdi, da se dobro držim« [...] »vedno imam neko željo, se trudim in napredujem« [...] »moje stanje se je obrnilo na boljše, nimam več takih nihanj v razpoloženju, dosti bolj stabilno se držim in imam cilje«*), kljub temu da se občasno še vedno sooča z obdobji depresije (*»čeprav me včasih uničijo depresivna obdobja«*). Pri tem dodajam, da občudujem, kako močna in samostojna je Karmen kljub vsem oviram, ki ji jih je postavilo življenje. V približno štirih letih, kolikor jo poznam, sem tudi jaz opazila ogromen napredek v njenem čustvovanju in miselnosti, kljub temu da

nimava rednih stikov. Na življenje ima pozitiven pogled, ne obremenjuje se z vsako težavo, ki jo prinese življenje, in ve, da se bo vse nekako dobro izteklo. Tudi njeno duševno zdravje se je med tem časom izredno izboljšalo in menim, da je našla obliko pomoči, ki ji resnično ustreza. Glede svoje preteklosti je odprta, zaveda se, da je krivda izključno storilčeva, in menim, da bo nekoč zbrala dovolj poguma in moči, da bo s svojo zgodbo o okrevanju motivirala druge žrtve s podobnimi izkušnjami.

9 SKLEPI

Najprej želim poudariti, da je vsaka spolna zloraba drugačna, vsaka žrtev jo doživlja na svoj način. Tudi posledice travme so različne. Prav tako imajo žrtve v procesu okrevanja različne potrebe, da si opomorejo, in različne strategije preživetja. Iz enega intervjuja ne morem posploševati ugotovitev na celotno populacijo žrtev spolne zlorabe v otroštvu. Da bi to lahko naredila, bi morala izvesti obširnejšo raziskavo z mnogo več bolj poglobljenimi intervjuji. Prav tako bi bili smiselni intervjuji s strokovnimi delavci, ki se srečujejo z žrtvami spolne zlorabe, na primer socialni delavci, zdravstveni delavci, policisti, sodstvo in strokovni delavci v vzgojno-izobraževalnih zavodih. Sklepi se nanašajo na specifični primer intervjuvane osebe, kar pa ne pomeni, da so manj pomembni za razumevanje in obravnavo otrok, žrtev spolne zlorabe. Sklepi magistrskega dela so navedeni v nadaljevanju.

- Spolno nasilje je bolj pogosto v ekonomsko, družbeno ali socialno prikrajšanih družinah, saj jim dodaten stres povzročajo na primer finančne težave, brezposelnost, morebitne stanovanjske težave ali prisotnost duševne bolezni.
- Zanemarjanje otrok in spolne zlorabe so hitreje odkrite v tako imenovanih disfunkcionalnih družinah, v katerih življenje so že vpete socialne službe, kot v družinah, ki navzven dajejo vtis običajne družine.
- Do razkritja zlorabe pogosto pride šele mesece ali leta po dogodku. To se zgodi morebiti zaradi strahu pred storilcem ali ker je otrok zmanipuliran in verjame, da gre za izkazovanje ljubezni. Razumljivo je, da se otroci nižje starosti še ne morejo zavedati, da takšna spolna dejanja niso dopustna.
- Veliko spolnih zlorab odkrijejo v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, saj tam otroci preživijo pretežni del časa izven družine. Kljub sumu na zlorabo pa strokovni delavci pogosto ne ukrepajo zaradi strahu pred zmotno in poseganjem v družino.
- Da je spolno nasilje sploh razkrito, mora otrok zaupati odraslim osebam, pri čemer ima pomembno vlogo vzgoja otroka.
- Med povzročitelji spolnih zlorab prevladujejo moški, ženske pa pogosteje za zlorabo vedo, a ne ukrepajo.
- Ko otrok pripoveduje o spolni zlorabi, mu je treba verjeti. Zelo malo verjetno je, da bi si otrok izmislil podrobnosti spolnih dejanj, če tega še nikoli ni doživel ali videl.
- Otroku je v procesu okrevanja najpomembneje, da je obdan z osebami, ki jim lahko zaupa in ki mu nudijo toplino in ljubezen. Varna navezanost je pomemben dejavnik pri okrevanju, je nekakšno odskočišče za nadaljnje postopke.

- Najpogostejše posledice travme spolne zlorabe so posttravmatska stresna motnja, depresija, samopoškodovanje, asocialno obnašanje, disociacija.
- Posledice spolne zlorabe žrtev spremljajo vse njeno življenje. Kažejo se na vseh življenjskih področjih, največji vpliv imajo na duševno zdravje žrtve in na medsebojne odnose. Žrtve izgubijo zaupanje v druge ljudi, se bojijo, da bodo izkoriščene, in v odnosih delujejo samodestruktivno.
- Otroci pogosto »pozabijo« na zlorabo oziroma jo potlačijo globoko v podzavest. Pri tem gre za strategijo preživetja. Ko se pozneje v življenju srečujejo s težavami, pogosto ugotovijo, da te izvirajo iz nepredelane travme.
- V adolescenci se predvsem pri dekletih žrtvah spolnega nasilja pogosto pojavi močno seksualizirano vedenje, potreba po zadovoljevanju moških, mnoge privlačijo starejši, bolj zreli moški, kar povezujem s tako imenovanim očetovskim kompleksom (zaradi slabega odnosa z očetom iščejo ljubezen, potrditev in podporo pri starejših moških).
- Mlajši otroci so pogosto žrtve zlorabe ožjih družinskih članov. Zaradi tesne navezanosti in tudi očitne premoči v velikosti, starosti in duševne ter fizične zrelosti storilci največkrat ne uporabijo fizične sile, ampak se poslužujejo manipulacije in upravičevanja dejanj s pretvezo, da gre za izkazovanje ljubezni.
- Povzročitelji spolnih zlorab so bili pogosto v otroštvu tudi sami žrtev zanemarjanja, fizične ali spolne zlorabe. Dejstvo, da se nasilje prenaša iz generacije v generacijo, pa ne pomeni, da bodo otroci, ki so žrtve zlorabe, tudi sami v prihodnosti zlorabljali. Pomeni le, da je verjetnost za to večja.
- Spolne zlorabe v družbi in medijih ostajajo tabu tema. Ljudje o tem ne želijo ničesar slišati iz različnih razlogov: nekateri si zatiskajo oči pred kruto realnostjo, drugi so mnenja, da gre za zasebno oziroma družinsko zadevo in se ne želijo vmešavati, tretje pa takšne informacije zelo prizadenejo.
- Sodni procesi v zvezi z zanemarjanjem in zlorabo so predolgi in neustrezni, saj v večini primerov pri žrtvi poglobljajo viktimizacijo in sprožajo podoživljanje travme. Kazni za storilce spolne zlorabe so premile.
- Spolne zlorabe pogosto ostanejo skrite, ker se žrtev boji spregovoriti, morebitni drugi, ki vedo za zlorabo (ali samo sumijo o njej), pa se ne želijo vmešati oziroma se bojijo posledic.

10 PREDLOGI

Za izboljšanje stanja na področju preprečevanja, zaznavanja in odkrivanja spolnih zlorab ter v procesu pomoči žrtvi pri okrevanju so potrebne mnoge spremembe, tako zakonodajne, spremembe sodnega postopka kot pri ozaveščanju družbe in strokovne usposobljenosti tistih, ki se z žrtvami srečujejo. Intervjuvanka je omenila, da se v Sloveniji dela premalo na zavarovanju žrtev, odkrivanju zlorab in kaznovanju storilcev.

Na osnovi ugotovitev v nadaljevanju podajam predloge.

- Potrebne so spremembe zakonodaje. Predlagam strožje kazni za storilce katerega koli kaznivega dejanja spolnega nasilja. V zakonodaji manjka tudi dejstvo, da se kakršen koli spolni odnos brez privolitve šteje za spolno zlorabo. Spolna zloraba se torej ne bi smela dojemati kot kaznivo dejanje le, če so prisotne fizična sila in grožnje, ampak bi se morala šteti kot kaznivo dejanje tudi v primeru odsotnosti privolitve v spolni odnos.
- Sodni postopek bi morali prilagoditi v dobro žrtev spolne zlorabe. To pomeni čim manj pričanj žrtev na sodišču, saj je za večino žrtev to, da morajo vedno znova opisovati zlorabo, dodatna stiska. Odgovornost bi morali dokazovati storilci, ne pa žrtve. Tako občutljive zadeve, kot so spolne zlorabe, bi morale biti na sodišču obravnavane prednostno in z dodatno mero empatije, da se viktimizacija ne pogloblja.
- Mediji bi morali več pozornosti nameniti ozaveščanju javnosti, kako prepoznati znake spolne zlorabe, kako ob njenem odkritju ravnati in na katere strokovne službe se v tem primeru obrniti. Glede na velik vpliv medijev na družbo bi bilo smiselno tudi ozaveščanje prek pogovornih in dokumentarnih oddaj ter prispevkov v informativnih dnevnih oddajah.
- Predlagam več predavanj in delavnic na temo otrokovih pravic in nedotakljivosti telesa v sklopu izobraževalnega procesa, prilagojenih otrokom iz nižjih razredov osnovne šole. Teme, kot so nasilje v družini in spolna vzgoja, bi morale biti vključene v učni načrt.
- Starši bi morali pri vzgoji otroka veliko pozornosti nameniti zaupanju in odprti komunikaciji ter varni navezanosti, da ima otrok občutek varnosti in da v starših (če niso storilci zlorabe) najde zaupnike. Prav tako bi morali takoj, ko je to primerno otrokovemu razvoju in razumevanju, v vzgojo vključiti pogovore o spolnosti. Otroku je treba razložiti, kaj spolnost sploh je, med kom in kdaj je normalna. Starši bi morali otroke spodbujati, da jasno izrazijo svoje želje, mnenja in občutke, tudi če niso v skladu z njihovimi pričakovanji ali pričakovanji družbe.

- Strokovni delavci v vzgojno-izobraževalnih ustanovah bi morali biti s področja nasilja v družini izobraženi. Znanje bi morali redno osveževati na izobraževanjih in seminarjih. Posebno pozornost bi morali nameniti prepoznavanju znakov (spolnega) nasilja. To je predvsem pomembno, če se zloraba dogaja v družini, saj otroci večino časa izven družinskega okolja preživijo v šoli oziroma v vrtcu. Težave pri učenju in nenadna sprememba v obnašanju otroka so lahko indikator, da v družini ni vse v redu.
- Tudi strokovni delavci v drugih ustanovah, kot so centri za socialno delo, zdravstvene ustanove, policija in sodstvo, ki prihajajo v stik z žrtvami spolnih zlorab, bi morali biti o tej temi podrobno poučeni in svoje znanje bi morali redno osveževati z udeležbo na izobraževanjih in seminarjih na to temo, saj delo z žrtvami spolne zlorabe zahteva posebno pozornost.
- Na centrih za socialno delo bi morale biti zaposlenih več strokovnih delavcev, ki se ukvarjajo s področjem nasilja v družini, da bi se lahko bolj celovito in predvsem individualno posvetili tako žrtvam kot tudi povzročiteljem nasilja. Z razbremenitvijo delavcev bi ti lahko opravili več obiskov na domu in več individualnih razgovorov, posledično bi lažje odkrili morebitne nefunkcionalne vzorce v družinski dinamiki in ustrezno posredovali.
- Strokovni delavci, ki delajo z žrtvami spolnih zlorab, bi lahko sodelovali z preživelimi in od njih izvedeli za praktične primere, kaj je njim v procesu okrevanja najbolj pomagalo, kaj jih je gnalo, da niso obupali.
- Organizacija delavnic, predavanj, seminarjev, na katerih bi svoje zgodbe predstavile žrtve spolnega nasilja. Lahko bi izdali tudi brošuro ali knjigo. To bi bilo v veliko pomoč tistim, ki se soočajo s travmo, da uvidijo, da se takšno travmo da premagati.

11 ZAKLJUČEK

Spolno nasilje nad otroki je širok pojem, ki obsega mnogo različnih definicij, a če povzamem vse podobnosti definicij, lahko zapišem, da je spolna zloraba otroka dejanje odrasle, močnejše in zrelejše osebe nad šibkejšim otrokom. Odrasli s tem dejanjem poseže v otrokovo intimno, in to ne glede na to, ali je uporabljena sila ali ne. Spolna zloraba ni samo otipavanje, penetracija in posilstvo. Kot spolno zlorabo štejemo tudi razkazovanje odraslih pred otrokom, prikazovanje posnetkov oziroma fotografij razgaljenih teles in spolnih odnosov, siljenje otroka, da je prisoten pri spolnem odnosu, da ga opazuje, da opazuje samozadovoljevanje, tudi poljubljanje otroka na neprimeren način in siljenje otroka, da se dotika spolnih organov odraslega.

Spolne zlorabe otrok so velik družbeni problem in ostajajo zavite v tančico skrivnosti, saj veljajo za tabu temo. Kljub temu da kot družba delamo na preventivi in ozaveščanju o tej problematiki, mnoge zlorabe ostanejo skrite za štirimi stenami in jih žrtve nikoli ne razkrijejo. Dejstvo je, da je žrtev spolne zlorabe lahko tako moški kot ženska katerekoli starosti, lahko je dojenček, mlajši otrok, adolescent in polnoletna oseba. Storilec je lahko tako moški kot ženska katerekoli starosti, veroizpovedi in spolne usmerjenosti in iz katerega koli družbenega stanu. Spolne zlorabe se dogajajo v vseh družbenih razredih in storilci so lahko ljudje na uglednih položajih ali pa alkoholiki in nasilneži. Povzročitelj tovrstne zlorabe je lahko otroku znana ali celo bližnja oseba ali popolni neznanec.

Posledice, ki jih ima spolna zloraba otroka, so različne in odvisne od različnih dejavnikov, kot so na primer starost otroka ob zlorabi in spol, trajanje zlorabe, odnos s storilcem, ali je otrok razkril zlorabo, odziv okolice ob razkritju zlorabe in toleranca kulturnega okolja do takega dejanja. Med najpogostejše posledice sodijo posttravmatska stresna motnja, disociacija, depresija in anksioznost, samopoškodovanje in samomorilna nagnjenost, zaostanek v razvoju in motnje spanja. Posledice so dolgotrajne in žrtev se z njimi bori še leta po zlorabi. Tudi znaki, ki nakazujejo na spolno zlorabo, niso specifični in se med žrtvami razlikujejo.

Da bi žrtev zaživela življenje brez ran, ki jih je povzročila spolna zloraba, mora skozi dolgo težko okrevanje. Soočiti se mora s svojimi čustvi, strahom, jezo in z občutki krivde. Veliko mora delati na sebi, da se opolnomoči, da ponovno zaupa ljudem okoli sebe in da se znebi občutka strahu in negotovosti. Nekatere žrtve iz svoje travmatične izkušnje izluščijo, kolikor se da dobrega, in to uporabijo za pomoč pri ozaveščanju in preventivi ter pomoči drugim žrtvam s podobnimi izkušnjami.

Družba je še vedno močno prepletena z neresničnimi miti in stereotipi o spolnih zlorabah, kar otežuje prepoznavanje spolnega nasilja, hkrati pa ima negativni vpliv na žrtve. Posledično je tudi delo strokovnih delavcev na področju nasilja mnogokrat oteženo in neučinkovito.

Kot sem že navedla, iz moje raziskave ni mogoče posploševati na vse žrtve spolnih zlorab v otroštvu, saj ima vsaka zloraba drugačno ozadje, žrtve drugače doživljajo posledice, se z njimi drugače soočajo in potrebujejo različne oblike pomoči, da okrevajo po travmi. Za delo z žrtvami spolne zlorabe v otroštvu je potreben individualni pristop, v katerem se osredotočamo na otrokove potrebe in želje, potrebne, da uspešno okreva po travmi.

VIRI IN LITERATURA

1. Andersen, S. L., Tomada, A., Vincow, E. S., Valente, E., Polcari, A., Teicher, M. H. (2008). Preliminary Evidence for Sensitive Periods in the Effect of Childhood Sexual Abuse on Regional Brain Development. *The Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences: Official Journal of the American Neuropsychiatric Association*, (3), 292. Pridobljeno iz: <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1176/jnp.2008.20.3.292>
2. Aničić, K. (2002). *Nasilje - nenasilje: priročnik za učiteljice, učitelje, svetovalne službe in vodstva šol*. Ljubljana: i2.
3. Bain, O., Sanders, M. (1996). *Ko pride na dan: vodič za mlade, ki so bili spolno zlorabljeni*. Ljubljana: Co Libir.
4. Baranowsky, A. B., Lauer, T. (2012). *What is PTSD?: 3 Steps to Healing Trauma*. Traumatology Institute.
5. Bizjak, I. (1997). Otrok – med pravicami in trpinčenjem. V: Kornhauser, P. (ur.), *Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, Trpinčen otrok: kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok* (str. 13-15). Ljubljana: Meridiana d.o.o.
6. Bouwkamp, R. (1996). *Psihosocialna terapija pri spolni zlorabi v družini*. Logatec: Firis.
7. Cvetek, R. (2010). *Bolečina preteklosti: travma, medosebni odnosi, družina, terapija*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.
8. Čefarin, D., Žvelc, G. (2015). *Disociacija, travmatski stres in psihoterapija*. Kairos: slovenska revija za psihoterapijo. Letnik 9, št. 1/2, str. 83-102.
9. Dečman Dobrnjič, O., Rožman, Z., Tramšek, R. (2004). *Nevidna drugačnost: teorija in praksa pedagoških delavcev pri iskanju stika s spolno zlorabljenimi otroci*. Trbovlje: Dijaški dom.
10. Dečman Dobrnjič, O., Zloković, J. (2007). *Zaprte oči ne vidijo zla: trpinčenje, zanemarjanje in spolna zloraba otrok - odgovornost družine, družbe in šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
11. Dobnikar, M., Lešnik Mugnaioni, D., Plaz, M. (2000). *Poškodbe notranjosti: pogovori z ženskami, ki so preživele spolno nasilje*. Ljubljana: Krtina: Društvo SOS telefon.
12. Edwards, D. (2018). Childhood Sexual Abuse and Brain Development: A Discussion of Associated Structural Changes and Negative Psychological Outcomes. *Child Abuse Review*, (3), 198. Pridobljeno iz: <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1002/car.2514>

13. Filipčič, K. (2002). *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
14. Filipčič, K. (2014). Zakonodaja na področju preprečevanja nasilja v družini v Sloveniji. V: Horvat, D., Plaz, M., Veselič, Š. (ur) (2014). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
15. Frei, K. (1996). *Spolna zloraba – z odkrito besedo do varnosti*. Ljubljana: Kres.
16. Gross, K. (2007). Sexual abuse triggers brain changes. *Youth Studies Australia*, (3), 3. Pridobljeno iz: <http://search.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/login.aspx?direct=true&db=edsgih&AN=edsgcl.169306824&lang=sl&site=eds-live>
17. Holder, N., Holliday, R., Surís, A. (2019). The effect of childhood sexual assault history on outpatient cognitive processing therapy for military sexual trauma-related posttraumatic stress disorder: A preliminary investigation. *Stress & Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*. 35(1), 98–103.
18. Horvat, D. in Matko, K. (2014). Oblike pomoči, pristojnosti in organizacije, ki nudijo pomoč ženskam in otrokom – žrtvam nasilja ter delajo z osebami, ki povzročajo nasilje. V: Veselič, Š., Horvat, D. in Plaz, M. (ur.) *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon* (str. 245-265). Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
19. Konvencija o otrokovih pravicah (1989). Pridobljeno 17. 3. 2020 z http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/PRAVNE_PODLAGE/Mednarodne_konvencije_-_OZN/Konvencija_o_otrokovih_pravicah/A_-_Konvencija_o_otrokovih_pravicah.pdf
20. Leskošek, V. (2000). Pomembnost medinstitucionalnega sodelovanja pri obravnavi spolnih zlorab. *Socialno delo*. letnik 39, številka 3.
21. Lešnik Mugnaioni, D. (2014). Otroci v primeru zlorabe moči. V: Horvat, D., Plaz, M., Veselič, Š. (ur) (2014). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
22. Mesec, B. (2010). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I: Načrtovanje raziskave (študijsko gradivo za interno uporabo)*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
23. Mesec, B. (2014). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II: Kvalitativna raziskava (študijsko gradivo za interno uporabo)*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
24. Milek Ogrinc, M. (2014). Pristojnosti centrov za socialno delo na področju preprečevanja nasilja v družini. V: Horvat, D., Plaz, M., Veselič, Š. (ur) (2014). *Priročnik za delo z*

ženskami in otroki z izkušnjo nasilja: izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon.
Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.

25. O'Donohue, W., Carlson, G. C., Benuto, L. T., Bennett, N. M. (2014). Examining the Scientific Validity of Rape Trauma Syndrome. *Psychiatry, Psychology & Law*. 21(6), 858–876.
26. Policija. (2018). *Letno poročilo o delu policije za leto 2017*. Pridobljeno 23. 3. 2019 iz <https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/LetnoPorocilo2017.pdf>
27. Poštrak, M. (2007). Preventivna funkcija prostega časa. V Kristančič, A. (2007). *Svoboda izbire - moj prosti čas*. Ljubljana: AA Inserco, svetovalna družba: Združenje svetovalnih delavcev Slovenije.
28. Pust, N., Štirn, M. (1998). Primarna preventiva spolne zlorabe otrok. *Psihološka obzorja* (Ljubljana). Letnik 7. Številka 2, str. 71-97.
29. Repič, T. (2006a). Spolna zloraba fantov v otroštvu. *Psihološka obzorja* (Ljubljana). Letnik 15. Številka 2, str. 89-101.
30. Repič, T. (2006b). Avtonomija in intimnost v družini kot dejavnika tveganja za spolno zlorabo. *Psihološka obzorja*. (Ljubljana), letnik 15, številka 1, str. 111-125.
31. Repič, T. (2008). *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
32. Stritih, B. (2006). Strategije pomoči pri socialnem delu s travmatiziranimi osebami in družinami. *Socialno delo*. Letnik 45, številka 6, str. 333-343.
33. Šraj, T. (2010). *Spolne zlorabe*. Psihološka obzorja (Ljubljana), letnik 19, številka 2, str. 49-67.
34. Štirn, M. (2014). Poti do otroka z izkušnjo nasilja – kako otroku nuditi ustrezno podporo in pomoč pri soočanju s posledicami nasilja. V: Horvat, D., Plaz, M., Veselič, Š. (ur) (2014). *Priročnik za delo z ženskami in otroki z izkušnjo nasilja : izdaja ob 25. obletnici delovanja Društva SOS telefon*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja.
35. Tomori, M. (1997). Nasilje nad otroki - tabu, ki ga lahko odstremo. V: Kornhauser, P. (ur.), *Razširjen zbornik 2. ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti, Trpinčen otrok: kako prepoznati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok* (str. 218-221). Ljubljana: Meridiana d.o.o.

36. Varuh človekovih pravic. (2020). Pridobljeno 12. 3. 2020 iz <http://www.varuh-rs.si/kaj-delamo/koristni-naslovi-in-informacije/nevladne-organizacije/?L=6%27>.
37. Zaviršek, D. (1993). Nasilje kot del intimnosti, spolne zlorabe otrok in posilstva: kaj pa socialno delo?. *Socialno delo*. Letnik 32, št. 5/6, str. 41-70.
38. WHO. (2019). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*. Pridobljeno 27. 3. 2019 iz: https://www.who.int/violence_injury_prevention/resources/publications/en/guidelines_chap7.pdf

PRILOGE

Priloga 1 – vodilo za intervju

Vodilo za intervju

- Splošni podatki o intervjuvanki (ime, starost, izobraževanje, stanovanjske in družinske razmere danes).
- O zlorabi – kdaj, kdo, koliko časa, na kakšen način.
- Družinske razmere v času zlorabe (odnosi med starši oziroma skrbniki, odnosi staršev do intervjuvanke).
- Razkritje zlorabe (kdo je prvi izvedel in kako, ali je komu povedala, ali so ji verjeli, kdaj in koliko časa po zlorabi).
- Odziv bližnjih na razkritje zlorabe.
- Ukrepi po razkritju (CSD, zdravniki, policija idr.).
- Občutki ob in po zlorabi (do sebe, do staršev; ali se je zavedala, da dejanje ni dopustno; ali je po razkritju zlorabe občutila olajšanje; soočanje z občutkom krivde).
- Oblike pomoči.
- Obravnava pri drugih institucijah (zdravstvo, psihologi, policija, šola idr.).
- Zgodnje posledice (nekaj dni, mesecev po zlorabi, strategije preživetja).
- Poznejše posledice (v adolescenci), ki bi jih pripisala zlorabi, in strategije preživetja.
- Posledice, s katerimi se sooča še danes, kako se z njimi spopada (in strategije preživetja).
- Vpliv zlorabe na pogled na spolnost.
- Strokovna pomoč danes (SD, psiholog idr.).
- Proces okrevanja (kdo je največ pripomogel k okrevanju, kaj pogreša).
- Vpliv mitov in predsodkov družbe na okrevanje.
- Komu je zaupala zlorabo, občutki sramu.
- Rejniške družine.
- Vpliv medijev na splošno družbeno predstavo o zlorabi.
- Definicija spolne zlorabe.
- Razmerje z biološkimi starši in povzročiteljem danes.
- Transgeneracijski prenos zlorabe: ali imajo starši zgodovino zlorab iz otroštva.
- Vpliv zlorabe na življenje nasploh (odnosi, zaupanje, strah idr.).

Priloga 2 – intervju A

Pozdravljena. Najprej se ti želim iskreno zahvaliti, da si pripravljena deliti z mano svojo izkušnjo. Verjamem, da je za to potrebno veliko moči in poguma. Začeli bi z bolj splošnimi temami. Mi lahko poveš nekaj o sebi in tvojem življenju danes?

Sem Karmen, stara sem 24 let. Veliko let v otroštvu sem preživela v rejniških družinah, danes živim v hiši s cimri v Mariboru. Tukaj tudi obiskujem izredni študij zdravstvene nege. Študij počasi zaključujem in sem tik pred diplomo. Ob študiju opravljam še študentsko delo v strežbi na bencinskem servisu. Življenje v rejniških družinah je bilo kar težko, saj sem imela rejnike, ki jim je bil denar bolj pomemben od dobre vzgoje in psihičnega počutja otrok. Že kar nekaj let si sama služim denar, da je več ostalo rejnikom.

Če prav razumem, si bila v rejništvo nameščena že kot majhen otrok. Ali mi lahko zaupaš kaj več o življenju v rejniških družinah? Ali je bil povod za namestitev v rejništvo zloraba?

Midva z bratom sva šla v rejništvo zaradi zanemarjanja v družini. V vrtcu so nama našli uši, zanemarjena in neumita sva hodila tja. V vrtcu so vedeli, kakšne razmere so bile doma. V družino je hodila tudi socialna delavka, mislim, da za pomoč družini na domu, skrb za otroke. Spremljali so stanje v družini in očitno so videli, da ne bo nekega izboljšanja, pa so naju dali v rejništvo. Vendar do razkritja moje zlorabe takrat še ni prišlo.

Kako pa bi opisala svojo družino in medsebojne odnose v njej takrat, če se morda spomniš?

Zdi se mi, da z bratom nisva bila načrtovana, da se je to »pač zgodilo«. Gre za bolj kmečko družino, doma imamo kmetijo. Del vsakdana je tudi alkoholizem, večinoma so vsi pili. Tam živita tudi babica in dedek. Babica je duševni bolnik, dosti je bila na zdravlilih. Mama in oče oba pijeta. Nad mamo so se vsi nasilno izživiljali, jo pretepali ... Temu sva bila z bratom tudi priči, ko sva bila mala. Med mamo in očetom ni bilo nikoli nobene povezanosti. Oče in mama nista ravno ... kako naj rečem ... mentalno zdrava. Sta malo »zaostala«, očetu se to tudi vidi.

Družinska dinamika torej ni bila dobra, okolje pa neprimerno za odraščanje otroka. Sklepam, da je bilo to povod za namestitev v rejništvo. Kakšno pa je bilo življenje v rejništvu?

Bila sem v dveh rejniških družinah. Od bioloških staršev sva najprej z bratom šla v prvo rejniško družino k rejniku, ki je bil alkoholik, zdaj že pokojni, in k rejnici, ki je delala v šoli z otroki s

posebnimi potrebami, ampak se je tudi fizično znašala nad nama. Tam sva bila nekje do mojega 11. leta. Nato so naju zaradi zlorabljanja prestavili v drugo rejniško družino. Zgodba se je ponavljala tudi v drugem rejništvu. Rejnica je bila zelo egoistična, narcisoidna ... nikoli nisem imela občutka, da sem njen otrok – saj vem, da nisem. Želela sem, da vsaj ravna z mano tako kot s svojimi otroki, da bi od nje dobila neko toplino. Vedno je tekmovala z mojimi biološkimi starši v smislu, kdo bo boljši. Vendar se ne gre za to, kdo je boljši, ampak kaj je za otroka najboljše. Prav tako nobena rejniška družina ni bila izobrazena na področju spolnih zlorab in o nasilju v družini. Večini rejnikov je denar bolj pomemben kot pa sama skrb za otroke. Vsi vemo, da za vsakega otroka v rejništvu družina prejme nek določen znesek. Ampak če bi ta denar dejansko porabili za otroka, bi videli, da sploh ni tako veliko.

V drugi rejniški družini sva z bratom še zdaj. Jaz imam z rejnico zelo slab odnos. V meni vidi neko konkurenco v odnosu do rejnika – njenega moža. Dogovorjeni sva, da z rejnino plača obrok moje šolnine, saj študiram izredno. Denar, ki ostane od rejnine, obdrži ona. Vse, kar prejemam, je še štipendija in pa kar si zaslužim sama s študentskim delom. Z njo imam zelo malo stikov, živim v najemniškem stanovanju v Mariboru s cimri, čeprav bi morala živeti pri rejniški družini. Dejstvo, da sem bila spolno zlorabljen, pri zdajšnji rejnici nikoli ni igralo nobene vloge. Vedno je tekmovala z mojo biološko družino in tudi z mano, jaz pa sem potrebovala samo pogovor, toplino ... da bi mi pokazala, kako »normalna« družina funkcioniira. Ampak to ni normalna družina, če se lahko tako izrazim. Zdi se mi, da rejnica nima nobenih čustev do mene kot otroka, da ji je pomemben zgolj denar.

Kako in kdaj pa je prišlo do spolne zlorabe oziroma napada?

Če se prav spomnim, se je zloraba zgodila leta 1999, takrat sem bila stara tri leta. Takrat se je vse skupaj začelo dogajati s strani mojega očeta, trajalo je okoli enega leta, potem pa je on moral v zapor zaradi zlorabe druge ženske. Tudi to je verjetno vplivalo na namestitev v rejništvo. Ko je oče šel v zapor, sva bila z bratom nameščena v rejništvo.

Z bratom sva spala na nadstropni postelji, jaz sem bila zgoraj. Enkrat se je zgodilo, da sem padla na tla iz se udarila v glavo. V bolnišnici so rekli, da ne smem več spati na nadstropni postelji. Takrat sem začela spati zraven očeta.

Šlo je za »spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let«, tako so to definirali na sodišču. Bila sem premajhna, da bi me lahko vaginalno zlorabil. Šlo je za poskus »razdevičenja«, tudi v analni spolni odnos je hotel, dotikal se me je po intimnih predelih.

Hvala, da tako težke življenjske trenutke deliš z mano. Rada bi ti povedala, da občudujem tvojo moč. Mi lahko poveš, kako je nato prišlo do razkritja zlorabe? Kdaj si se zavedala, kaj se ti je zgodilo, komu si zaupala?

Do tretjega razreda osnovne šole sploh nisem vedela, kaj se je meni dejansko zgodilo, tega nikomur nisem omenjala. V tretjem razredu pa smo se začeli pogovarjati malo o spolnosti – kaj to sploh je in da je to normalno med odraslima osebama. Takrat sem ugotovila, da to ni bilo normalno. Do takrat sem mislila, da me ima oče na tak način rad, da je to izkazovanje ljubezni in da je to čisto normalno. V šoli smo nato imeli nalogo, da očete pokličemo v službo in jih povprašamo po delu, kaj on počne v službi. Takrat sem zablokirala in se začela jokati rejnikom in kričati, da ga ne želim poklicati. Rejniki so bili zmedeni, njim sem nato zaupala, kaj se je v bistvu dogajalo. Rejnik je povedal tudi rejnici (ženi), skupaj sta obvestila socialno delavko, potem pa je tožba šla preko centra za socialno delo. Zlorabo sem torej razkrila šele od štiri do pet let po tem, ko se je dejansko zgodila.

Ali je morda kdo dvomil v tvoje razkritje?

Rejniki so mi takoj verjeli. Že od malega sem obiskovala psihologa, ki je, še preden sem razkrila zlorabo, izrazil sum na spolno zlorabo, ker je videl, da sem bila bolj odmaknjen otrok, zaprta v sebe, nič kaj nisem govorila. Bilo jim je sumljivo. S primarno družino je bilo drugače: dedek mi ni verjel, oče ni priznal krivde, mama je govorila, da se to ni zgodilo. Spomnim se, da sem takrat mami rekla: »Kaj pa tista roza rjuha, cela krvava, ki si jo slačila s postelje?« Njenega izraza na obrazu ne bom nikoli pozabila, bila je šokirana in mislim, da je na nek način sama sebi dopovedovala, da se to ni zgodilo. Menim pa, da je mama je vedela, da se je to dogajalo, ker je večkrat prišla zraven, me je tudi našla slečeno in me je oblekla. Mama je spala v isti sobi, kjer se je to dogajalo, pa se mi zdi, da včasih ni spala, da je bila budna medtem, a da je vseeno pustila.

Ali si morda ti sama kdaj podvomila v resničnost dogodkov? To se namreč žrtvam spolnih zlorab v otroštvu zgodi pogosto.

Vmes sem imela obdobje, ko se mi je zdelo, da sem to sanjala, da se to sploh ni zgodilo, manjkali so mi tudi deli spominov. Začela sem dvomiti v resničnost te zgodbe. Zdaj vem, da se je to res zgodilo, vendar sem kot otrok razmišljala, če sem samo sanjala to ali pa sem si izmislila. Ampak je razumljivo, da ko govoriš podrobnosti o zlorabi ... jasno je, da si otrok tega ne more izmisliti, ne more tega sanjati, če še tega nikoli ni videl.

Ali se morda spomniš prvih občutkov po tem, ko si se zavedla, da je pravzaprav to, kar se je dogajalo, spolna zloraba?

Ko sem se zavedla, kaj se mi je zgodilo, sem bila v šoku. Najprej sem imela občutek, da me je imel oče rad, potem sem ugotovila, da to ni bila ljubezen, potem sem imela občutke krivde jaz, v smislu, da sem se »nastavljala«, da bi lahko rekla »ne«, ampak nisem mogla nič. Mislila sem, da bi to lahko preprečila. Tako so me moji možgani zavajali. Skozi psihoterapijo sem se naučila, da je krivda izključno storilčeva. Od takrat naprej se mi zdi, da sem hitro razvila depresijo, anksiozna stanja, s tem imam težave še danes. Še zdaj sem vključena v psihiatrično obravnavo, bila sem tudi hospitalizirana na psihiatriji zaradi akutnih stisk, poskusov samomora s tabletami, zaradi samopoškodovanja.

Omenila si že nekaj posledic, ki jih je pri tebi pustila travma zlorabe. Ali se ti zdi, da se ti je ob razkritju »odvalil kamen od srca«, si občutila kakšno olajšanje?

Ko sem povedala, razkrila zlorabo, se je moja stiska še bolj povečala. Takrat začnejo pritiskati s sodišča ... niso ravno prijetni občutki, ko greš v tožbo proti lastnemu očetu. Vseeno je to človek, ki bi te moral imeti rad, te varovati pred okoljem, ti nuditi ljubezen na pravi način. V bistvu pa je zlorabil tvoje zaupanje. Ko sem bila stara 12 let, tik preden je oče šel v zapor zaradi moje zlorabe – dobil je šest let in pol zaporne kazni –, me je njegov odvetnik hotel zaslišati izven sodišča, česar ne bi sploh smel, na tak način, da bi ovrgla svoje pričanje.

Če pravilno razumem, je bil tvoj oče obsojen zaradi dveh zlorab mladoletne osebe. Ali je njegova obsodba na kakršen koli način pripomogla k tvojemu okrevanju?

Oče je za prvo zlorabo dobil nekje med dvema letoma in pol do tri leta zaporne kazni. Šlo je za zlorabo mlade punce. Za mojo zlorabo so mu dosodili šest let in pol, vendar je »odsedel« samo tri leta, saj je bila njegova mama bolna in je potrebovala nego na domu, pa še mama se je potem poročila z njim. Mama je bila prisiljena v poroko z njim, saj je bil zato prej izpuščen iz zapora. On se je vedno obnašal tako vzorno ... res je tak tip človeka ... čisti pedofil. Tako sladek, prijazen ... Človek si ne bi mislil, da je sposoben takih grozot. Na sodišču sem imela dve zaslišanji. Spomnim se, da je bil odvetnik zelo napadalen do očeta. Mene so v bistvu na sodišče »zvlekli«, komaj so dosegli, da se nisem rabila srečati z očetom, ker takrat nisem imela nobenih stikov z njim. Mogoče je dejstvo, da je bil obsojen, nekoliko pripomoglo k okrevanju, saj imam črno na belem dokazano, da me je zlorabil, da je izključno on kriv.

Omenila si že, da je družina sodelovala s socialno delavko. Ali si bila po razkritju zlorabe vključena v kakršno koli obliko pomoči?

K pedopsihologinji sem hodila. Ampak to ni bila oblika pomoči, ki bi mi takrat pomagala. Prišla sem enkrat na mesec tja, zdravnica je brala, kaj sem nazadnje povedala. To ni bilo ravno v pomoč ... Zdaj ko obiskujem zasebne psihoterapije in psihiatra, je čisto drugače. On ve, vsako podrobnost si zapomni. Moj psihiater in psihoterapevt je ista oseba. Najprej me je stabiliziral z zdravili, jemala sem pomirjevala in uspavala, ker imam težave s spanjem. Od centra neke posebne oblike pomoči nisem prejela. Moja socialna delavka mi je bila v oporo. Tudi pri financiranju zasebne psihoterapije mi je pomagala moja socialna delavka na centru – pri rejništvu so mi namenili dodatna sredstva. Na sodišču sem imela pozneje ogromno razgovorov s psihologi, na ginekologijo sem morala iti na pregled, kjer so ugotavljali poškodbe in znake spolne zlorabe, če je opazno. Tam so ugotovili, da nedolžnosti mi ni vzel. Menim, da bi morala že od malega hoditi na psihoterapijo.

Kako so te oblike razgovorov vplivale na tvoje okrevanje?

Ko sem morala vedno znova opisovati dogajanje, sem ga tudi podoživljala ... To mi je predstavljalo dodatno stisko.

V literaturi različni avtorji navajajo več možnih delitev posledic spolne zlorabe v otroštvu, kratkotrajne, dolgotrajne, fizične, psihične in podobno. Zanima me, ali katere izmed svojih težav, ki si jih že prej omenila, pripisuješ spolni zlorabi? Ali bi jih lahko razdelila na zgodnje, torej nekaj mesecev po zlorabi, in poznejše posledice, ki se pojavijo čez nekaj let?

Včasih se nisem zavedala, da moje težave izvirajo iz travme zlorabe, danes pa mi je to popolnoma jasno. Kot zgodnje posledice bi lahko izpostavila krvavitve, preplašenost, takrat nisem hotela jesti in imela sem grozne nočne more, iz katerih me niso mogli zbuditi. K poznejšim posledicam pa sodijo občutki krivde, nesamozavest, psihična nestabilnost, podoživljanje travme, težave s spanjem in nočne more.

Ali se morda spomniš, katere strategije preživetja si uporabljala skozi otroštvo in obdobje mladostništva?

Kot otrok sem to porinila nekam v podzavest, o tem nisem govorila, kot da se to ni zgodilo, kot da to ne obstaja. Ampak mi je prej ko slej to »udarilo« ven v srednji šoli. Imela sem močna depresivna obdobja. Pridno sem se učila, ampak sem vmes imela obdobja, ko se nisem mogla

učiti, bila sem žalostna. Sem se tudi samopoškodovala, »rezala« sem se ... zatekla sem se tudi k prepovedanim substancam, k alkoholu, drogam. Pa tudi mogoče malo čudna spolna vedenja ... Jaz sem imela vedno občutek, da sem na svetu za to, da zadovoljujem moške. Včasih sem spala s kom, četudi mi ni bilo, ampak sem imela občutek, da moram.

Omenila si že, da si razvila depresijo in anksiozna stanja. Imaš težave s tem še danes? Kako se danes spopadaš s posledicami?

Ja, še vedno se mi pojavljajo depresivna obdobja in anksiozna stanja. Danes se s posledicami spopadam večinoma prek psihoterapije ... Tukaj sem spoznala, da je kriv izključno moj oče, saj sem bila nemočna mala deklica. V psihoterapiji delam na tak način, da se vrnem tja, pogledam »film«, postavim se v kožo male punčke, in razmislim, ali ima ona možnost izbire. Tako so me naučili, da zadovoljujem njegove potrebe. Tu je šlo izključno za zadovoljevanje njegovih potreb. Ampak ni pa to opravičilo. Psihoterapije imam enkrat tedensko. Pomagajo mi tudi knjige, namenjene žrtvam spolne zlorabe, ki lepo opisujejo procese okrevanja.

Poznaš morda še kakšne druge oblike pomoči, društva, organizacije?

Poznam še društvo, mislim, da se reče MOČ, proti spolnemu zlorabljanju otrok. Imajo pisarne in se lahko tam oglasiš. Drugega nič kaj ne poznam ...

Kdo je največ pripomogel k tvojemu okrevanju, kdo ti je bil v oporo?

Do dvajsetega leta sploh nisem okrevala. Bila sem zgubljena, ni mi bilo jasno moje čustvovanje, prepuščena sem bila sama sebi. Vse sem se morala naučiti na novo. V psihoterapiji sem zgradila nek varen odnos. Ko sem prvič prišla na psihoterapijo, sem imela občutek, da bom tudi tukaj izkoriščena. Najprej sem morala sprejeti, da se mi nič ne bo zgodilo, in zaupati, šele nato sem lahko začela spreminjati vzorce, ki sem jih bila naučena. Naučila sem se čustvovati od začetka, da sprejemam svoja čustva ... imela sem težave tudi z disociacijo. Od svojih občutkov sem se popolnoma odrezala. Včasih si sploh nisem dovolila čutiti. Vse to sem se morala naučiti na novo in še vedno delam na tem, namesto da se temu izogibam. Vse svoje življenje sem tako funkcionirala in še vedno, če pride do stresne situacije, se ji raje izognem. Raje nisem hodila pisat testov, na primer.

Za vse to bi rekla, da je posledica spolne zlorabe. Tudi pomanjkanje zaupanja pripisujem zlorabi. Še vedno imam občutek, da me bodo ljudje izkoristili. Imam obdobja pretirane zaupljivosti in se v nekaj zaženem, ne da bi sploh razmislila. Ne zavedam se možne nevarnosti. Včasih pa sem pretirano panična in v vsem vidim nevarnost.

Ali si morda kaj pogrešala v procesu okrevanja? Ali bi lahko kaj še dodatno pripomoglo k tvojemu okrevanju?

V procesu okrevanja sem pogrešala varen odnos, psihologi mi niso pomagali. Tudi pri rejnikih. Moji rejniki niso bili poučeni o spolnih zlorabah. Zdi se mi, da bi moral biti na tem večji poudarek. Vzgoja otroka z izkušnjo spolne zlorabe in travmo je po mojem mnenju težka. Meni je na primer rejnica rekla, da bi si zaslužila, da me oče še petkrat bolj posili. Tudi v rejniški družini nisem nikoli imela nekega varnega odnosa ... nisem se počutila, kot da sem njihov otrok niti nismo nikoli vzpostavili neke varne navezanosti. V bistvu vse svoje življenje nisem čutila nobene varne navezanosti.

Kako pa se družba odzove na dejstvo, da si bila spolno zlorabljen? Ali poveš o tem tudi prijateljicam ali držiš to bolj zase? Kaj meniš o družbeni predstavi spolnih zlorab in njihovih žrtev?

Zdi se mi, da so spolne zlorabe še vedno tema, o kateri ljudje ne govorijo radi. Že ko komu povem, da se mi je to zgodilo, je po navadi človek bolj v šoku kot jaz. Jaz sem se o tem naučila govoriti in mi tudi ni težko, zdi se mi, da bi se o spolnih zlorabah moralo več govoriti, saj se prepogosto dogajajo, vsak dan hodimo mimo ljudi, ki zlorablajo svoje otroke, pa tudi mimo žrtev zlorabe ... Veliko je tudi stigme, ki jo s sabo prinese »nalepka« žrtve spolne zlorabe ... ljudje te imajo za čudnega. To se mi je zgodilo tudi, ko sem bila hospitalizirana na psihiatriji. Povedala sem, da sem bila spolno zlorabljen in da so moji poskusi samomora na nek način posledica tega. Imeli so me za čudno, okolica, družba te odrine. Menim, da tudi zato, da zaščitijo sami sebe. Nekateri ljudje težko slišijo takšne stvari in to isto izpodrinejo, kot da se to ne dogaja. Verjetno tudi ne vedo, kako odreagirati. Dostikrat slišim, da »on je pa tako dober sosed, pa delaven«.

Zlorabo sem zaupala rejnikom, socialni delavki, psihologinji, tudi v šoli so vedeli. Zlorabe se zdaj ne sramujem, ker vem, da nisem bila nič kriva, kot otroka pa me je bilo zelo sram, v smislu, kakšne stvari sem pa jaz počela z očetom. Pretirano sem gledala skozi svoje oči. Sram me je bilo, da sem to počela. Vem, da se mi je to zgodilo in da na to nisem imela vpliva. Tudi prijateljicam povem o tem, saj če se družiš dlje časa, počasi pride na plan. Velikokrat se mi zgodi, da so ljudje zelo šokirani, ampak jim povem, da naj ne bodo, da se to še prepogosto dogaja v naši družbi in da meni ni problem spregovoriti o tem.

Lani sem bila vzgojiteljica na poletnem letovanju otrok v Poreču, kjer sem se srečala z veliko puncami, ki se jim to dogaja oziroma se jim je dogajalo, ampak se v smeri zavarovanja žrtev

naredi zelo premalo. Zdi se mi, da bi se moralo v Sloveniji bolj delati na tem, na odkrivanju spolnih zlorab in kaznovanju storilcev.

Kaj pa meniš o vplivu medijev na ozaveščanje o spolnih zlorabah?

Zdi se mi, da se mediji izogibajo teh tem, ker so delikatne. Morali bi delovati ravno obratno – da bi dali vedeti otrokom in mladostnikom, da to ni prav, in da bi upali razkriti. Mnogi otroci živijo doma za štirimi stenami, kjer se zloraba dogaja, in ne upajo povedati. Mediji bi morali spodbujati otroke, da o tem (spre)govorijo. Tudi sodni sistem in zakon ... kazni so premile, predolgo traja, da pride do obsodbe. Prav tako je spolno zlorabo v nekaterih primerih težko dokazati, storilca obsoditi. Tako se zloraba lahko še nadaljuje. Če ti na sodišču rečejo, da storilec ni kriv, imaš verjetno občutek, da to ni bilo dovolj pomembno, da se ni dogajalo – ti začneš dvomiti v sebe.

Literatura navaja mnogo različnih definicij spolne zlorabe. Kako bi jo definirala ti?

Vsako nedovoljeno poseganje v tvoje telo, v tvojo spolnost bi definirala kot spolno zlorabo. Menim, da otrok ne bi smel vedeti oziroma izkusiti takšnih stvari o spolnosti odraslih. Prav tako bi moral biti otrok zaščiten pred prikazovanjem spolnosti, torej na primer pornografskih filmov in slik ali razkazovanjem spolnih organov do nekega določenega leta starosti.

Kakšne odnose pa imaš danes z biološko družino? Ali si očetu oprostila zlorabo?

Danes imamo stike in kar pogosto hodim na obisk. Zelo dolgo sem bila jezna na mamo. Imela sem misljenje, da je vedela za zlorabo, a ni nič naredila. Danes pa se zavedam, da je bila tudi sama vse življenje v tej družini zlorabljen, je alkoholik in nima nobene izobrazbe. Ima sicer možnost iti v varno hišo, ampak se mi zdi, da po tolikih letih alkoholizma težko naredi kako spremembo. Vem, da je bila tudi sama zlorabljen s strani tasta, tako fizično kot spolno. Rekla bi, da je »zakoreninjen« v tej družini in ne zmore iz nje. Mama mi nikoli ni direktno povedala o svojih zlorabah, ampak ko se pogovarjava, mi da vedeti, da so se ji dogajale grde stvari v otroštvu. Mislim, da je bil tudi oče v otroštvu zlorabljen ... Tu gre za res »čudno« družino. Kolikor vem, je dedek imel spolne odnose z mojo mamo, torej z ženo svojega sina. Kot da so si posojali ženske med sabo. Moj stric, očetov brat, je naredil samomor. Svojo jezo sem zdaj začela usmerjati na očeta. Ampak on ne prizna. Oziroma mislim, da ima tako nizke mentalne sposobnosti ... ne, da ne ve, ampak misli, da je to bila ljubezen do hčere. Jezo imam do očeta, ampak on sam ne ve, koliko so me njegova dejanja dejansko prizadela. Menim, da mu bom morala v bližnji prihodnosti to povedati. Psihoterapevt mi je predlagal, da napišem pismo, ki

ga ne rabim poslati. Da bo kot nek zaključek temu, da očetu razkrijem, kolikšen vpliv je imela spolna zloraba name in na moje življenje, koliko težav so prinesle posledice. On se ne zaveda, da mi je povzročal škodo. Ko sem bila v rejniških družinah, so me odvrčali od bioloških staršev, »pljuvali« po njih, da bi sami izpadli boljši. Zdaj pa hodim redno na obisk, približno zadnje leto. Ko sem bila v rejništvu, v bistvu nisem imela nekega doma, nikjer se nisem počutila domače. Zdaj, ko pa dejansko hodim domov... še vedno imam spomine, kako sem živela v primarni družini ... bi svoje otroštvo drugače opisala kot srečno. Čeprav zdaj vem, da se določene stvari ne bi smele dogajati. Ko pridem tja, domov, pa imam vseeno neka čustva do tiste domačije, tam se počutim varno. To je vseeno moj dom, tam sem odraščala. Zdaj vidim pri mami in tudi pri dedku, da jima je žal za to, kar se mi je dogajalo. Ko je moral oče v zapor, so vsi name pritiskali v smislu, da lažem, da se to sploh ni zgodilo. Zdaj pa sta mi mama in dedek povedala, da mi verjameta. Mamo sem vprašala, če je vedela, da se je to dogajalo, in je potrdila. Zdaj so mi končno dali potrditev, da so nekako na moji strani. Oče je zdaj nekoliko izločen iz družine. Večkrat grem na obisk raje takrat, ko ga ni doma. Ko gledam očeta, se mi gnusi. Mislim, da oče ... on še zdaj ne ve, da je meni s tem škodil. Zadnjič mu je mama rekla, če bi se on meni opravičil, pa je rekel: »Zakaj pa?« v smislu, kaj je on meni takega naredil. Sploh nima občutka krivde.

Kako bi na splošno povzela vpliv spolne zlorabe na svoje življenje?

Menim, da se bom lahko ustvarila svojo družino in neko življenje, šele ko bom vse to popolnoma pustila za sabo. Mene je v odnosih to vedno obremenjevalo. Zdi se mi, da ni dobro, da se mi je to zgodilo, ampak lahko iz tega vseeno vzamem nekaj pozitivnega in naredim nekaj na sebi. Iz tega moram povleči dobre stvari. Menim, da drugače doživljam svet, imam več empatije. Glede na to, kaj vse se mi je zgodilo, se mi zdi, da se dobro držim. Vedno imam neko željo, se trudim in napredujem, čeprav me včasih uničijo depresivna obdobja. Dosti stvari sem počela, da sem preživela. Na primer, samopoškodovanje ... To, da sem se rezala, da sem sama sebi povzročala bolečino, je bilo meni ogromno olajšanje. Včasih enostavno nisem več videla izhoda, sem se najedla tablet ... Res sem počela mnogo stvari, da bi potlačila to travmo, zdaj pa se je moje stanje zelo obrnilo na bolje, nimam več takih nihanj v razpoloženju, dosti bolj stabilno se držim in imam cilje.

Hvala, Karmen, za tako izčrpne in podrobne odgovore. Si zelo močna oseba in si lahko vzornica mnogim puncam, ki se soočajo s podobnimi težavami. Menim, da si na zelo dobri poti okrevanja.

Priloga 3 – odprto kodiranje

INTERVJU					
IZJAVA		PODPOJEM	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA
A1	Sem Karmen		Karmen	Ime	Osnovni podatki
A2	Stara sem 24 let		24 let	Starost	Osnovni podatki
A3	Veliko let v otroštvu sem preživela v rejniških družinah		Večino otroštva	Rejniške družine	Otroštvo
A4	Danes pa živim v hiši s cimri v Mariboru		Sobivanje s cimri	Bivanje	Trenutno življenje
A5	Obiskujem izredni študij zdravstvene nege		Študij zdravstvene nege	Izobrazba	Trenutno življenje
A6	Počasi zaključujem	Zaključevanje študija	Študij zdravstvene nege	Izobrazba	Trenutno življenje
A7	Tik pred diplomo	Diploma	Študij zdravstvene nege	Izobrazba	Trenutno življenje
A8	Opavljam študentsko delo v strežbi na bencinskem servisu		Strežba	Študentsko delo	Trenutno življenje
A9	Življenje v rejniških družinah je bilo kar težko		Težko življenje	Rejniške družine	Otroštvo
A10	Denar bolj pomemben od dobre vzgoje in psihičnega počutja otrok	Pri rejnikih prevladovala želja po zaslužku	Težko življenje	Rejniške družine	Otroštvo
A11	Sama služim denar	Samostojno služenje denarja	Strežba	Študentsko delo	Trenutno življenje
A12	Več ostane rejnikom	Pohlepnost rejnikov	Težko življenje	Rejniške družine	Otroštvo

A13	Z bratom sva šla v rejništvo zaradi zanemarjanja v družini		Zanemarjanje	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A14	Uši	Uši	Zanemarjanje	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A15	Zanemarjena in neumita	Slaba higiena	Zanemarjanje	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A16	V družino je hodila tudi socialna delavka		Obiski socialne delavke	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A17	Pomoč družini na domu, skrb za otroke	Pomoč na domu	Obiski socialne delavke	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A18	Spremljali so stanje v družini	Spremljanje družine	Obiski socialne delavke	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A19	Videli, da ne bo nekega izboljšanja	Ni bilo napredka	Obiski socialne delavke	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A20	Do razkritja moje zlorabe takrat še ni prišlo		Zlorabe takrat še ni razkrila	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A21	Z bratom nisva bila načrtovana, da se je to »pač zgodilo«	Karmen in njen brat	Nenačrtovani otroci	Razmere v družini	Primarna družina
A22	Gre za kmečko družino		Podeželjska družina	Razmere v družini	Primarna družina
A23	Doma imamo kmetijo	Kmetija	Podeželjska družina	Razmere v družini	Primarna družina
A24	Del vsakdana je tudi alkoholizem	Alkoholizem	Podeželjska družina	Razmere v družini	Primarna družina
A25	Tam živita tudi babica in dedek	Bivanje s starimi starši	Podeželjska družina	Razmere v družini	Primarna družina
A26	Babica je psihiatrični bolnik	Prisotne duševne bolezni	Podeželjska družina	Razmere v družini	Primarna družina
A27	Mama in oče oba pijeta	Alkoholizem	Podeželjska družina	Razmere v družini	Primarna družina

A28	Nad mamo so se vsi nasilno izživljali, jo pretepali	Mama žrtev mnogih zlorab	Zlorabe v družini	Razmere v družini	Primarna družina
A29	Temu sva bila z bratom tudi priče, ko sva bila mala	Otroci so bili prisotni ob nasilnih dejanjih	Zlorabe v družini	Razmere v družini	Primarna družina
A30	Med mamo in očetom ni bilo nikoli nobene povezanosti		Nepovezani starši	Razmere v družini	Primarna družina
A31	Oče in mama nista ravno mentalno zdrava	Oče in mama	Duševne bolezni	Razmere v družini	Primarna družina
A32	Sta malo »zaostala«	»Zaostalost«	Duševne bolezni	Razmere v družini	Primarna družina
A33	Očetu se to tudi vidi	Pri očetu je na videz opazno	Duševne bolezni	Razmere v družini	Primarna družina
A34	Bila sem v dveh rejniških družinah			Dve rejniški družini	Rejništvo
A35	Od bioloških staršev sva bila z bratom nameščena v prvo rejniško družino			Prva rejniška družina	Rejništvo
A36	K rejniku, ki je bil alkoholik	Rejnik alkoholik	Alkoholizem	Prva rejniška družina	Rejništvo
A37	K rejnici, ki se je fizično znašala nad nama	Rejnica	Fizična zloraba	Prva rejniška družina	Rejništvo
A38	Do mojega 11 leta	Do njenega 11 leta	Trajanje	Prva rejniška družina	Rejništvo
A39	Zaradi zlorabljanja	Zlorabe	Razlogi za premestitev	Prva rejniška družina	Rejništvo
A40	Prestavili v drugo rejniško družino			Druga rejniška družina	Rejništvo

A41	Rejnica je bila zelo egoistična in narcisoidna	Rejnica	Egoizem in narcisoidnost	Druga rejniška družina	Rejništvo
A42	Nikoli nisem imela občutka, da sem njen otrok		Nima občutka pripadnosti	Druga rejniška družina	Rejništvo
A43	Želela sem, da z mano ravna tako, kot s svojimi otroci	Želja po enakopravnosti z drugimi otroci	Pričakovanja od družine	Druga rejniška družina	Rejništvo
A44	Dobila neko toplino	Želja po toplini	Pričakovanja od družine	Druga rejniška družina	Rejništvo
A45	Vedno je tekmovala z mojimi biološkimi starši	Z biološkimi starši	Kompetitivnost	Druga rejniška družina	Rejništvo
A46	Nobena rejniška družina ni bila izobražena na področju spolnih zlorab in o nasilju v družini		Nepoučenost o spolnih zlorabah	Dve rejniški družini	Rejništvo
A47	Denar bolj pomemben, kot pa sama skrb za otroke		Pohlepnost	Dve rejniški družini	Rejništvo
A48	V drugi rejniški družini sva z bratom še zdaj		Sedanja družina	Druga rejniška družina	Rejništvo
A49	Z rejnico zelo slab odnos		Slab odnos	Druga rejniška družina	Rejništvo
A50	V meni vidi konkurenco v odnosu do rejnika - moža	V odnosu z rejnikom	Kompetitivnost	Druga rejniška družina	Rejništvo
A51	Z rejnino plača obrok moje šolnine	Plačilo obroka šolnine	Rejnina	Druga rejniška družina	Rejništvo

A52	Kar ostane, obdrži ona	Ostane obdrži rejnica	Rejnina	Druga rejniška družina	Rejništvo
A53	Zelo malo stikov	Malo stikov	Slab odnos	Druga rejniška družina	Rejništvo
A54	Dejstvo, da sem bila spolno zlorabljena, pri rejnici nikoli ni igralo nobene vloge	Neobčutljivost na preteklo travmo zlorabe	Slab odnos	Druga rejniška družina	Rejništvo
A55	Pokazala, kako »normalna« družina funkcionira	Želja po »normalni« družini	Pričakovanja od družine	Druga rejniška družina	Rejništvo
A56	Nima nobenih čustev do mene kot otroka	Čustvena nenavezanost	Slab odnos	Druga rejniška družina	Rejništvo
A57	Pomemben zgolj denar	Pohlepnost	Slab odnos	Druga rejniška družina	Rejništvo
A58	Zloraba zgodila leta 1999	Leto 1999	Čas zlorabe	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A59	Stara 3 leta	3 leta	Starost žrtve	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A60	S strani mojega očeta	Oče	Storilec	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A61	Trajalo pa je okoli enega leta	Približno eno leto	Trajanje zlorabe	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A62	On moral v zapor	Storilec moral v zapor	Končanje zlorabe	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A63	Zaradi zlorabe druge ženske	Več zlorab	Storilec	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A64	Vpivalo na namestitev v rejništvo		Oče obsojen na zaporno kazen	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A65	Ko je oče šel v zapor, sva bila nameščena v rejništvo		Oče obsojen na zaporno kazen	Razlogi za namestitev	Rejništvo
A66	Padla iz postelje in se udarila v glavo		Padec iz postelje	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba

A67	Začela spati zraven očeta	Spanje z očetom zaradi poškodbe	Padec iz postelje	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A68	Mama in oče nista spala v isti postelji	Spala sta v ločenih posteljah	Nepovezani starši	Družinske razmere	Primarna družina
A69	»spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let«	Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let	Definicija sodišča	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A70	Definirali na sodišču		Definicija sodišča	Okoliščine spolne zlorabe	Spolna zloraba
A71	Premala, da bi me lahko vaginalno zlorabil		Poskus vaginalne penetracije	Način spolne zlorabe	Spolna zloraba
A72	Poskus »razdevičenja«		Poskus vaginalne penetracije	Način spolne zlorabe	Spolna zloraba
A73	V analni spolni odnos je hotel		Poskus analne penetracije	Način spolne zlorabe	Spolna zloraba
A74	Dotikal se me je po intimnih predelih		Dotikanje intimnih predelov	Način spolne zlorabe	Spolna zloraba
A75	Do tretjega razreda OŠ nisem vedela, kaj se mi je dejansko zgodilo	Do 3. razreda osnovne šole	Nezavedanje dogajanja	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A76	Nikomur nisem omenjala	O tem ni govorila	Nezavedanje dogajanja	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A77	Začeli pogovarjati o spolnosti	Pogovori o spolnosti	Osnovna šola	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A78	Ugotovila, da to ni bilo normalno	Nenormalen odnos z očetom	Zavedanje dogodkov	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A79	Mislila, da me ima oče na tak način rad	Napačna predstava o izkazovanju ljubezni	Zavedanje dogodkov	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba

A80	Da je to izkazovanje ljubezni	Napačna predstava o izkazovanju ljubezni	Zavedanje dogodkov	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A81	Nalogo, da očete pokličemo v službo in povprašamo po delu	Domača naloga z očetom	Osnovna šola	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A82	Zablokirala	Zamrznitev	Osnovna šola	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A83	Začela jokati in kričati	Jok in kričanje	Osnovna šola	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A84	Rejnikom zaupala, kaj se je dejansko dogajalo		Zaupanje rejnikom	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A85	Rejnika sta obvestila socialno službo	Obvestilo socialni službi	Zaupanje rejnikom	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A86	Potem pa je tožba šla preko centra za socialno delo		Tožba preko CSD	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A87	Zlorabo sem torej razkrila šele 4 do 5 let po tem, ko se je dejansko zgodila	4 do 5 let po dogajanju	Čas razkritja spolne zlorabe	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A88	Rejniki so mi takoj verjeli	Rejniki	Verjeli v razkritje	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A89	Psiholog že pred razkritjem izrazil sum na spolno zlorabo	Izrazil že psiholog	Sum na spolno zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A90	Odmaknjen otrok	Odmaknjenost	Sum na spolno zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A91	Zaprta v sebe, nič kaj nisem govorila	Zaprta vase kot otrok	Sum na spolno zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A92	Dedek mi ni verjel	Dedek	Dvom v razkritje	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba

A93	Oče ni priznal krivde	Zanikanje krivde	Storilec	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A94	Mama je govorila, da se to ni zgodilo	Mama zanikala dogodke	Dvom v razkritje	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A95	Menim, da je mama vedela, da se je to dogajalo		Mama je vedela za zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A96	Večkrat je prišla zraven, me našla slečeno in me je oblekla	Večkrat bila priča dogodkom	Mama je vedela za zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A97	Mama je spala v isti sobi, kjer se je to dogajalo	Spala v sobi, kjer se je zloraba dogajala	Mama je vedela za zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A98	Vseeno pustila	Dopustila zlorabo	Mama je vedela za zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A99	Obdobje, ko se mi je zdelo, da sem to sanjala	Občutek, da so bile sanje	Dvom žrtve v resničnost zlorabe	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A100	Da se to sploh ni zgodilo	Občutek, da se ni zgodilo	Dvom žrtve v resničnost zlorabe	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A101	Manjkali so mi tudi deli spominov	Izgubljen spomin	Dvom žrtve v resničnost zlorabe	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A102	Začela sem dvomiti v resničnost te zgodbe		Dvom žrtve v resničnost zlorabe	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A103	Zdaj vem, da se je to res zgodilo		Zavedanje dogodkov	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A104	Jasno je, da si otrok tega ne more izmisliti, ne more tega sanjati, če še tega nikoli ni videl	Otrok si ne more izmisliti podrobnosti zlorabe	Zavedanje dogodkov	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A105	Ko sem se zavedla, sem bila v šoku	Šok	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba

A106	Najprej sem imela občutek, da me je imel oče rad	Očetovska ljubezen	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A107	Ugotovila, da to ni bila ljubezen	Ugotovitev, da to ni bila ljubezen	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A108	Imela občutke krivde	Krivda	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A109	Sem se »nastavljala«	Občutek, da je izzivala	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A110	Bi lahko rekla »ne«	Lahko bi ga zavrnila	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A111	Mislila sem, da bi to lahko preprečila	Lahko bi preprečila zlorabo	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A112	So me moji možgani zavajali	Zavajanje možganov	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A113	Skozi psihoterapijo sem se naučila, da je krivda izključno storilčeva	Naučila se je, da je krivda izključno storilčeva	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A114	Hitro razvila depresijo, anksiozna stanja		Depresivna obdobja in anksioznost	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A115	Vključena v psihiatrično obravnavo		Psihiatrična obravnavo	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A116	Bila sem hospitalizirana na psihiatriji		Hospitalizacija	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A117	Zaradi akutnih stisk		Akutne stiske	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A118	Poskusov samomora s tabletami		Poskusi samomora	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe

A119	Zaradi samopoškodovanja		Samopoškodovanje	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A120	Ko sem razkrila zlorabo, se je moja stiska še bolj povečala		Povečanje stiske	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A121	Takrat začnejo pritiskati s sodišča	Pritisk iz sodišča	Povečanje stiske	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A122	Za prvo zlorabo dobil nekje med 2 leti in pol do 3 leta zaporne kazni		Za prvo zlorabo 2,5 – 3 leta	Zaporna kazen	Storilec
A123	Za mojo zlorabo so mu dosodili 6 let in pol		6,5 let za drugo zlorabo	Zaporna kazen	Storilec
A124	»odsedel« samo 3 leta		V zaporu samo 3 leta	Zaporna kazen	Storilec
A125	Njegova mama bolna in je potrebovala nego na domu	Nega bolne mame	Olajševalne okoliščine	Zaporna kazen	Storilec
A126	Mama se je po tem poročila z njim	Poroka	Olajševalne okoliščine	Zaporna kazen	Storilec
A127	Se je vedno obnašal tako vzorno		Vzorno obnašanje	Osebne lastnosti	Storilec
A128	Je taki tip človeka, čisti pedofil		Pedofil	Osebne lastnosti	Storilec
A129	Sladek, prijazen		Priloznjeno obnašanje	Osebne lastnosti	Storilec
A130	Ne bi si mislil, da je sposoben takih grozot		Dvoličnost	Osebne lastnosti	Storilec
A131	Na sodišču sem imela dva zaslišanja		Dva zaslišanja na sodišču	Zakonodaja in sodni postopki	Spolna zloraba
A132	Dejstvo, da je bil obsojen, nekoliko	Pripomogla k okrevanju	Obsodba storilca	Oblike pomoči	Okrevanje

	pripomoglo k okrevanju				
A133	Črno na belem dokazano, da me je zlorabil, da je izključno on kriv	Pripomogla k okrevanju	Obsodha storilca	Oblike pomoči	Okrevanje
A134	K pedopsihologinji sem hodila		Pedopsiholog	Oblike pomoči	Okrevanje
A135	Ni bila oblike pomoči, ki bi mi takrat pomagala	Takrat ni pomagalo	Pedopsiholog	Oblike pomoči	Okrevanje
A136	Zdaj ko obiskujem zasebne psihoterapije in psihiatra je drugače		Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A137	Najprej me je stabiliziral z zdravili	Stabilizacija z zdravili	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A138	Jemala sem pomirjevala in uspavala	Pomirjevala in uspavala	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A139	S strani centra neke posebne oblike pomoči nisem prejela		Nobene posebne pomoči iz CSD	Oblike pomoči	Okrevanje
A140	Socialna delavka mi je bila v oporo		Opora socialne delavke	Oblike pomoči	Okrevanje
A141	Pri financiranju zasebne psihoterapije mi je pomagala socialna delavka	Pomoč pri financiranju zasebne psihoterapije	Opora socialne delavke	Oblike pomoči	Okrevanje
A142	Na sodišču sem imela ogromno razgovorov s psihologi		Razgovori s psihologi na sodišču	Oblike pomoči	Okrevanje
A143	Na ginekologijo sem morala iti na pregled	Pregled	Ginekologija	Oblike pomoči	Okrevanje

A144	Ugotovili, da mi »nedolžnosti« ni vzel	Ni prišlo do pretrganja himena	Ginekologija	Oblike pomoči	Okrevanje
A145	Vedno znova opisovati dogajanje, sem le-tega tudi podoživljala		Ponovno opisovanje dogodkov	Podoživljanje travme	Okrevanje
A146	Predstavljalo dodatno stisko	Dodatna stiska	Ponovno opisovanje dogodkov	Podoživljanje travme	Okrevanje
A147	Nisem zavedala, da moje težave izvirajo iz travme zlorabe			Nezavedanje izvora težav	Posledice spolne zlorabe
A148	Kot zgodnje posledice bi lahko izpostavila krvavitve, preplašenost, nisem hotela jesti, grozne nočne more		Krvavitve, preplašenost, izguba apetita, nočne more	Zgodnje posledice	Posledice spolne zlorabe
A149	Kasnejše posledice pa občutki krivde, nesamozavest, psihična nestabilnost, podoživljanje, težave s spanjem, nočne more		Občutek krivde, nesamozavest, psihična nestabilnost, podoživljanje, težave s spanjem, nočne more	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A150	Kot otrok sem to porinila nekam v podzavest	Dogodke potlačila v podzavest	Nezavedanje dogajanja	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A151	O tem nisem govorila	O tem ni govorila	Nezavedanje dogajanja	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A152	Kot, da se to ni zgodilo, kot da to ne obstaja	Zanikanje obstoja zlorabe	Nezavedanje dogajanja	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A153	»vdarilo« ven v srednji šoli		Pojavile v srednji šoli	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe

A154	Imela sem močna depresivna obdobja		Močna depresivna obdobja	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A155	Samopoškodovala, »rezala« sem se		Samopoškodovanje	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A156	Alkohol, droge	Alkohol in droge	Zloraba prepovedanih substanc	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A157	Malo čudna spolna vedenja		Neprimerna spolna vedenja	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A158	Občutek, da sem na svetu za to, da zadovoljujem moške	Občutek, da mora zadovoljevati moške	Neprimerna spolna vedenja	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A159	Spala s kom, četudi mi ni bilo	Nepremišljeni spolni odnosi	Neprimerna spolna vedenja	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A160	Imela občutek, da moram	Občutek, da mora zadovoljevati moške	Neprimerna spolna vedenja	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A161	Še vedno se mi pojavljajo depresivna obdobja in anksiozna stanja	Še danes	Depresivna obdobja in anksioznost	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A162	Danes se s posledicami spopadam večinoma preko psihoterapije		Danes preko psihoterapije obvlada posledice	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A163	Vrnem se »tja«, pogledam »film«, postavim se v kožo male punčke in razmislim, ali ima ona možnost izbire	Vračanje v situacijo in pogled iz druge perspektive	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A164	Psihoterapije imam enkrat tedensko	1x na teden	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje

A165	Knjige, namenjene žrtvam spolne zlorabe		Strokovna literatura na temo okrevanja	Oblike pomoči	Okrevanje
A166	Društvo MOČ, proti spolnemu zlorabljanju		Pozna še društvo MOČ	Oblike pomoči	Okrevanje
A167	Do dvajsetega leta sploh nisem okrevala		Ni okrevala	Pred 20 letom starosti	Okrevanje
A168	Bila sem izgubljena	Izgubljena	Ni okrevala	Pred 20 letom starosti	Okrevanje
A169	Ni mi bilo jasno moje čustvovanje	Nejasno čustvovanje	Ni okrevala	Pred 20 letom starosti	Okrevanje
A170	Prepuščena sem bila sama sebi	Prepuščena sebi	Ni okrevala	Pred 20 letom starosti	Okrevanje
A171	V psihoterapiji sem zgradila nek varen odnos	Zgradila varen odnos	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A172	Občutek, da bom tudi tukaj izkoriščena	Prvi občutek, da bo izkoriščena	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A173	Najprej sem morala sprejeti, da se mi nič ne bo zgodilo in zaupati	Sprejela varen odnos in zaupala	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A174	Lahko začela spreminjati vzorce, ki sem jih bila naučena	Spreminjanje naučenih vzorcev	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A175	Naučila sem se čustvovati od začetka, da sprejemam svoja čustva	Na novo naučeno čustvovanje in sprejemanje čustev	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A176	Težave z disociacijo		Disociacija	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A177	Od svojih občutkov sem se popolnoma odrezala	Odrezana od svojih čustev	Disociacija	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe

A178	Sploh nisem dovolila čutiti	Ni si dovolila čutiti	Disociacija	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A179	Pomanjkanje zaupanja pripisujem zlorabo		Pomanjkanje zaupanja	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A180	Občutek, da me bodo ljudje izkoristili		Občutek, da bo izkoriščena	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A181	Obdobja pretirane zaupljivosti		Obdobja pretirane zaupljivosti	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A182	Pretirano panična		Obdobja panike	Kasnejše posledice	Posledice spolne zlorabe
A183	Pogrešala varen odnos		Pogrešala varen odnos	Pomanjkljivosti oblik pomoči	Okrevanje
A184	Rejniki niso bili poučeni o spolnih zlorabah		Nepoučenost o spolnih zlorabah	Dve rejniški družini	Rejništvo
A185	V rejniški družini nikoli nisem imela nekega varnega odnosa		Pomanjkanje varnosti v odnosih	Dve rejniški družini	Rejništvo
A186	Nisem se počutila, kot da sem njihov otrok		Občutek drugačnosti v družini	Dve rejniški družini	Rejništvo
A187	Nikoli nismo vzpostavili neke varne navezanosti		Pomanjkanje varne navezanosti	Dve rejniški družini	Rejništvo
A188	Celo svoje življenje nisem čutila nobene varne navezanosti		Pomanjkanje varne navezanosti	Dve rejniški družini	Rejništvo
A189	Tabu tema, o kateri ljudje ne radi govorijo	Izogibanje pogovoru o temi	Tabu tema	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A190	Človek bolj v šoku, kot pa ti sam	Ljudi šokira	Tabu tema	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba

A191	O tem sem se naučila govoriti in mi ni težko	Naučila se je govoriti o zlorabi	Zasebna psihoterapije	Oblike pomoči	Okrevanje
A192	Veliko je stigme, ki jo s sabo prinese »nalepka« žrtve spolne zlorabe		Stigma žrtve spolne zlorabe	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A193	Ljudje te imajo za čudnega	Imajo te za čudnega	Stigma žrtve spolne zlorabe	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A194	Okolica, družba te odrine	Družba te izloči	Stigma žrtve spolne zlorabe	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A195	Da zaščitijo sami sebe	Zavarujejo sebe	Stigma žrtve spolne zlorabe	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A196	Ne želijo slišati takšnih stvari	Izogibanje pogovoru o temi	Tabu tema	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A197	Izpodrinejo, kot da se to ne dogaja	Zanikajo dogajanje	Tabu tema	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A198	Ne vedo, kako odreagirati	Ne znajo odreagirati	Tabu tema	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A199	Zaupala sem rejnikom, socialni delavki, psihologinji, tudi v šoli so vedeli	Povedala rejnikom, socialni delavki, psihologinji in v šoli	Osebe, ki jim je zaupala zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A200	Zlorabe se ne sramujem zdaj		Zlorabe se ne sramuje	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A201	Kot otroka me je bilo zelo sram	Sram	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A202	V smislu, kakšne stvari sem pa jaz počela z očetom	Sram	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A203	Vem, da nisem imela vpliva	Nemoč	Prvi občutki	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A204	Tudi prijateljicam povem o tem	Prijateljice	Osebe, ki jim je zaupala zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba

A205	Če se družiš dlje časa, počasi pride na plan	Prijateljice	Osebe, ki jim je zaupala zlorabo	Razkritje spolne zlorabe	Spolna zloraba
A206	Vzgojiteljica na poletnem letovanju otrok v Poreču		Vloga vzgojiteljice na letovanju otrok	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A207	Srečala z veliko puncami, ki se jim to dogaja oziroma se jim je dogajalo	Spoznala veliko otrok z podobno izkušnjo	Vloga vzgojiteljice na letovanju otrok	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A208	Moralo v Sloveniji bolj delati na tem, na odkrivanju spolnih zlorab in kaznovanju storilcev		Več fokusa na odkrivanju zlorab in kaznovanju storilcev	Predlogi za izboljšanje sistema na področju spolnih zlorab v Sloveniji	Spolna zloraba
A209	Mediji se izogibajo teh tem, ker so delikatne	Izogibanje delikatim temam	Mediji	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A210	Morali bi dati vedeti otrokom in mladostnikom, da to ni prav in da bi upali razkriti	Premalo dela na preventivi	Mediji	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A211	Spodbujati otroke, da o tem (spre)govorijo	Morali bi spodbujati razkrivanje zlorab	Mediji	Splošna družbena predstava	Spolna zloraba
A212	Kazni so premale		Premale kazni	Zakonodaja in sodni postopki	Spolna zloraba
A213	Predolgo traja, da pride do obsodbe		Predolge sodne obravnave	Zakonodaja in sodni postopki	Spolna zloraba
A214	Zlorabo v nekaterih primerih težko dokazati, storilca obsoditi		Težko dokazljiva krivda	Zakonodaja in sodni postopki	Spolna zloraba

A215	Vsako nedovoljeno poseganje v tvoje telo, v tvojo spolnost		Nedovoljen poseg v telo, spolnost	Definicija spolne zlorabe	Spolna zloraba
A216	Otrok ne bi smel vedeti oziroma izkusiti takšnih stvari o spolnosti odraslih		Nedovoljen poseg v telo, spolnost	Definicija spolne zlorabe	Spolna zloraba
A217	Otrok zaščiten pred prikazovanjem spolnosti		Prikazovanje pornografske vsebine in razkazovanje	Definicija spolne zlorabe	Spolna zloraba
A218	Pornografskih filmov in slik ali razkazovanja spolnih organov		Prikazovanje pornografske vsebine in razkazovanje	Definicija spolne zlorabe	Spolna zloraba
A219	Danes imamo stike		Vzpostavljeni stiki	Družinske razmere danes	Primarna družina
A220	Pogosto hodim na obisk	Pogosti obiski	Vzpostavljeni stiki	Družinske razmere danes	Primarna družina
A221	Dolgo sem bila jezna na mamo	Dolgotrajna zamera	Mama	Družinske razmere danes	Primarna družina
A222	Mišljenje, da je vedela za zlorabo in ni nič naredila	Vedela za zlorabo in ni ukrepala	Mama	Družinske razmere danes	Primarna družina
A223	Danes se zavedam, da je bila tudi sama celo življenje v tej družini zlorabljen, je alkoholik, nima nobene izobrazbe	Žrtev zlorab, neizobražena, alkoholik	Mama	Družinske razmere danes	Primarna družina
A224	Po tolikih letih alkoholizma težko naredi kako spremembo	Nezmožnost narediti spremembo	Mama	Družinske razmere danes	Primarna družina

A225	Sama zlorabljen s strani tasta, fizično in spolno	Mama fizično in spolno zlorabljen	Zlorabe v družini	Družinske razmere	Primarna družina
A226	Mislim, da je bil tudi oče v otroštvu zlorabljen	Oče žrtev zlorab v otroštvu	Zlorabe v družini	Družinske razmere	Primarna družina
A227	Svojo jezo sem začela usmerjati v očeta	Jeza usmerjena v očeta	Oče	Družinske razmere danes	Primarna družina
A228	On ne prizna	Ne prizna krivde	Oče	Družinske razmere danes	Primarna družina
A229	Ne, da ne vem, ampak misli, da je bila to ljubezen do hčerke	Misli, da je z zlorabo izkazoval ljubezen	Oče	Družinske razmere danes	Primarna družina
A230	On sam ne ve, koliko so me njegova dejanja dejansko prizadela	Nezavedanje dejanske škode dejanja zlorabe	Oče	Družinske razmere danes	Primarna družina
A231	Napišem pismo, ki ga ne rabim poslati	Pismo očetu, kot korak okrevanja	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A232	Zaključek temu, da očetu razkrijem, kolikšen vpliv je imela spolna zloraba name in na moje življenje	Pismo očetu, kot korak okrevanja	Zasebna psihoterapija	Oblike pomoči	Okrevanje
A233	On se ne zaveda, da mi je povzročal škodo	Nezavedanje dejanske škode dejanja zlorabe	Oče	Družinske razmere danes	Primarna družina
A234	V rejniških družinah so me odvrčali od bioloških staršev		Odvračanje od primarne družine	Dve rejniški družini	Rejništvo
A235	Redno hodim na obisk, približno zadnje leto	Pogosti obiski	Vzpostavljeni stiki	Družinske razmere danes	Primarna družina

A236	V rejništvu se nisem počutila domače		Občutek drugačnosti v družini	Dve rejniški družini	Rejništvo
A237	Svoje otroštvo bi drugače opisala kot srečno			Meni, da je bilo njeno otroštvo drugače srečno	Otroštvo
A238	Imam neka čustva do tiste domačije, tam se varno počutim		Občutek varnosti	Navezanost na domačijo	Primarna družina
A239	Moj dom, tam sem odraščala		Domačnost	Navezanost na domačijo	Primarna družina
A240	Vidim pri mami in dedku, da jima je žal za to, kaj se mi je dogajalo		Mama in dedek obžalujeta preteklost	Družinske razmere danes	Primarna družina
A241	Povedala, da mi verjameta	Verjameta	Mama in dedek obžalujeta preteklost	Družinske razmere danes	Primarna družina
A242	Končno dali potrditev, da so nekako na moji strani	Sta na njeni strani	Mama in dedek obžalujeta preteklost	Družinske razmere danes	Primarna družina
A243	Na obisk rajše takrat, ko ga ni doma	Na obisk raje, ko očeta ni doma	Vzpostavljeni stiki	Družinske razmere danes	Primarna družina
A244	Ko gledam očeta, se mi gnusi	Občuti gnus	Oče	Družinske razmere danes	Primarna družina
A245	Ustvarila svojo družino in neko življenje šele, ko bom vse to popolnoma pustila za sabo		Sposobna ustvariti družino šele ko bo popolnoma okrevala	Pogled na prihodnost	Okrevanje
A246	Lahko iz vsega tega vseeno vzamem nekaj pozitivnega in naredim nekaj na sebi		Delo na sebi	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje

A247	Iz tega povleči dobre stvari		Izluščila dobre stvari iz travme	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A248	Drugače doživljam svet		Drugačno doživljanje sveta	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A249	Imam več empatije		Več empatije	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A250	Se mi zdi, da se dobro držim		Splošno dobro počutje	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A251	Vedno imam neko željo		Zastavljeni cilji za prihodnost	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A252	Se trudim in napredujem		Trud in napredek	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A253	Včasih uničijo depresivna obdobja		Soočanje	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A254	Dosti stvari sem počela, da sem preživela		Destruktivne strategije preživetja v preteklosti	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A255	Da bi potlačila travmo	Potlačenje travme	Destruktivne strategije preživetja v preteklosti	Strategije preživetja	Posledice spolne zlorabe
A256	Moje stanje zelo obrnilo na boljše	Izboljšanje duševnega zdravja	Splošno dobro počutje	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A257	Nimam več takih nihanj v razpoloženju	Manj nihanj razpoloženja	Splošno dobro počutje	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje
A258	Stabilno se držim in imam cilje		Zastavljeni cilji za prihodnost	Pozitivna naravnost	Trenutno življenje

Priloga 4 – osno kodiranje

KATEGORIJA	PODKATEGORIJA	POJEM	PODPOJEM
Osnovni podatki	Ime	Karmen (A1)	
	Starost	24 let (A2)	
Otroštvo	Rejniške družine	Večino otroštva (A3)	Pri rejniki prevladovala želja po zaslužku (A10)
		Težko življenje (A9, A10, A12)	Pohlepnost rejnikov (A12)
	Meni, da je bilo njeno otroštvo drugače srečno		
Trenutno življenje	Bivanje	Sobivanje s cimri (A4)	
	Izobrazba	Študij zdravstvene nege (A5, A6, A7)	Zaključevanje študija (A6)
			Diploma (A7)
	Študentsko delo	Strežba (A8, A11)	Samostojno služenje denarja (A11)
	Pozitivna naravnost	Zlorabe se ne sramuje (A200)	
		Delo na sebi (A246)	
		Izluščila dobre stvari iz travme (A247)	
		Drugače doživlja svet (A248)	
		Več empatije (A249)	
		Splošno dobro počutje (A250, A256, A257)	Izboljšanje duševnega zdravja (A256)
			Manj nihannj razpoloženja (A257)

		Zastavljeni cilji za prihodnost (A251, A258))	
		Trud in napredek (A252)	
Rejništvo	Razlogi za namestitvev	Zanemarjanje (A13, A14, A15)	Uši (A14)
			Slaba higiena (A15)
		Obiski socialne delavke (A16, A17, A18, A19)	Pomoč na domu (A17)
			Spremljanje družine (A18)
			Ni bilo napredka (A19)
		Zlorabe takrat še ni razkrila (A20)	
		Oče obsojen na zaporno kazen (A64, A65)	
	Dve rejniški družini	Nepoučenost o spolnih zlorabah (A46, A184)	
		Pohlepnost (A47)	
		Pomanjkanje varnosti v odnosih (A185)	
		Občutek drugačnosti v družini (A186, A236)	
		Pomanjkanje varne navezanosti (A187, A188)	
		Odvračanje od primarne družine (A234)	
	Prva rejniška družina	Alkoholizem (A36)	Rejnik alkoholik (A36)
		Fizična zloraba (A37)	Rejnica (A37)
		Trajanje (A38)	Do njenega 11 leta (A38)

	Druga rejniška družina	Razlogi za premestitev (A39)	Zlorabe (A39)
		Egoizem in narcisoidnost (A41)	Rejnica (A41)
		Nima občutka pripadnosti (A42)	
		Pričakovanja od družine (A43, A44, A55))	Želja po enakopravnosti z drugimi otroci (A43)
			Želja po toplini (A44)
			Želja po »normalni« družini (A55)
		Kompetitivnosti (A45)	Z biološkimi starši (A45)
			V odnosu z rejnikom (A50)
		Sedanja družina (A48)	
		Slab odnos (A49, A53, A54, A56, A57)	Malo stikov (A53)
			Neobčutljivost na preteklo travmo zlorabe (A54)
			Čustvena nenavezanost (A56)
			Pohlepnost (A57)
		Rejnina (A51, A52)	Plačilo obroka šolnine (A51)
			Ostanek obdži rejnica (A52)
Primarna družina	Raznere v družini	Nenačrtovani otroci (A21)	Karmen in njen brat (A21)
			Kmetija (A23)

		Podeželjska družina (A22, A23, A24, A25, A26, A27)	Alkoholizem (A24, A27)
			Bivanje s starimi starši (A25)
			Prisotne duševne bolezni (A26)
		Zlorabe v družini (A28, A29, A225, A226)	Mama žrtev mnogih zlorab (A28)
			Otroci so bili prisotni ob nasilnih dejanjih (A29)
			Mama fizično in spolno zlorabljen (A225)
			Oče žrtev zlorab.v otročtvu (A226)
		Nepovezani starši (A30, A68)	Spala sta v ločenih posteljah (A68)
		Duševne bolezni (A31, A32, A33)	Oče in mama (A31)
			»Zaostalost« (A32)
			Pri očetu je na videz opazno (A33)
	Družinske razmere danes	Vzpostavljeni stiki (A219, A220, A235, A243)	Pogosti obiski (A220, A235)
			Na obisk raje, ko očeta ni doma (A243)
		Mama (A221, A222, A223, A224)	Dolgotrajna zamera (A221)
			Vedela za zlorabo in ni ukrepala (A222)

			Žrtev zlorab, neizobražena, alkoholik (A223, A225)
			Nezmožnost narediti spremembo (A224)
		Oče (A226, A227, A228, A229, A230, A233)	Žrtev zlorab v otroštvu (A226)
			Jeza usmerjena v očeta (A227)
			Ne prizna krivde (A228)
			Misli, da je z zlorabo izkazoval ljubezen (A229)
			Nezavedanje dejanske škode dejanja zlorabe (A230, A233)
			Občuti gnus (A244)
		Mama in dedek obžalujeta preteklosti (A240, A241, A242)	Verjameta (A241)
			Sta na njeni strani (A242)
	Navezanost na domačijo	Občutek varnosti (A238)	
		Domačnost (A239)	
Spolna zloraba	Okoliščine spolne zlorabe	Čas zlorabe (A58)	Leto 1999 (A58)
		Starost žrtve (A59)	3 leta (A59)
		Storilec (A60)	Oče (A60)
		Trajanje zlorabe (A61)	Približno eno leto (A61)
		Končanje zlorabe (A62)	Storilec moral v zapor (A62)

		Padec iz postelje (A66, A67)	Spanje z očetom zaradi poškodbe (A67)
		Definicija sodišča (A69, A70)	Spolni napad na osebo, mlajšo od 15 let (A69)
	Način spolne zlorabe	Poskus vaginalne penetracije (A71, A72)	
		Poskus analne penetracije (A73)	
		Dotikanje intimnih predelov (A74)	
	Razkritje spolne zlorabe	Nezavedanje dogajanja (A75, A76, A150, A151, A152)	Do 3. razreda osnovne šole (A75)
			O tem ni govorila (A76, A151)
			Dogodke potlačila v podzavest (A150)
			Zanikanje obstoja zlorabe (A152)
		Osnovna šola (A77, A81, A82, A83)	Pogovori o spolnosti (A77)
			Domača naloga z očetom (A81)
			Zamrznitev (A82)
			Jok in kričanje (A83)
		Zavedanje dogodkov (A78, A79, A103, A104)	Nenormalen odnos z očetom (A78)
			Napačna predstava o izkazovanju ljubezni (A79, A80)

			Otrok si ne more izmisliti podrobnosti zlorabe (A104)
		Zaupanje rejnikom (A84, A85)	Obvestilo socialni službi (A85)
		Tožba preko CSD (A86)	
		Čas razkritja spolne zlorabe (A87)	4 do 5 let po dogajanju (A87)
		Verjeli v razkritje (A88)	Rejniki (A88)
		Sum na spolno zlorabo (A89, A90, A91)	Izrazil že psiholog (A89)
			Odmaknjenost (A90)
			Zaprta vase kot otrok (A91)
		Dvom v razkritje (A92, A94)	Dedek (A92)
			Mama zanikala dogodke (A94)
		Storilec (A93)	Zanikanje krivde (A93)
		Mama je vedela za zlorabo (A95, A96, A97, A98)	Večkrat bila priča dogodkom (A96)
			Spala v sobi, kjer se je zloraba dogajala (A97)
			Dopustila zlorabo (A98)
		Dvom žrtve v resničnost zlorabe (A99, A100, A101, A102)	Občutek, da so bile sanje (A99)
			Občutek, da se ni zgodilo (A100)
			Izgubljen spomin (A101)

		Prvi občutki (A105, A106, A107, A108, A109, A110, A111, A112, A201, A202, A203)	Šok (A105)
			Očetovska ljubezen (A106)
			Ugotovitev, da to ni bila ljubezen (A107)
			Krivda (A108)
			Občutek, da je izzivala (A109)
			Lahko bi ga zavrnila (A110)
			Lahko bi preprečila zlorabo (A111)
			Zavajanje možganov (A112)
			Sram (A201, A202)
			Nemoč (A203)
		Povečanje stiske (A120, A121)	Pritisk iz sodišča (A121)
			Povedala rejnikom, socialni delavki, psihologinji in v šoli (A199)
		Osebe, ki jim je zaupala zlorabo (A199, A204, A205)	Prijateljice (A204, A205)
	Splošna družbena predstava	Tabu tema (A189, A190, A196, A197, A198)	Izogibanje pogovoru o temi (A189, A196)
			Ljudi šokira (A190)

			Zanikajo dogajanje (A197)
			Ne znajo odreagirati (A198)
		Stigma žrtve spolne zlorabe (A192, A193, A194, A195)	Imajo te za čudnega (A193)
			Družba te izloči (A194)
			Zavarujejo sebe (A195)
		Mediji (A209, A210, A211)	Izogibanje delikatnim temam (A209)
			Premalo dela na preventivi (A210)
			Morali bi spodbujati razkrivanje zlorab (A211)
		Vloga vzgojiteljice na letovanju otrok (A206, A207)	Spoznala veliko otrok s podobno izkušnjo (A207)
	Predlogi za izboljšanje sistema na področju spolnih zlorab v Sloveniji	Več fokusa na odkrivanju zlorab in kaznovanju storilcev (A208)	
	Zakonodaja in sodni postopki	Dva zaslišanja na sodišču (A131)	
		Premale kazni (A212)	
		Predolge sodne obravnave (A213)	
		Težko dokazljiva krivda (A214)	

	Definicija spolne zlorabe	Nedovoljen poseg v telo, spolnost (A215, A216)	
		Prikazovanje pornografske vsebine in razkazovanje (A217, A218)	
Storilec	Zaporna kazen	Za prvo zlorabo 2,5 do 3 leta (A122)	
		6,5 let za drugo zlorabo (A123)	
		V zaporu samo 3 leta (A124)	
		Olajševalne okoliščine (A125, A126)	Nega bolne mame (A125)
	Osebne lastnosti	Vzorno obnašanje (A127)	Poroka (A126)
		Pedofil (A128)	
		Priliznjeno obnašanje (A129)	
		Dvoličnost (A130)	
Okrevanje	Oblike pomoči	Pedopsiholog (A134, A135)	Takrat ni pomagalo (A135)
		Zasebna psihoterapija (A113, A136, A137, A138, A163, A164, A171, A172, A173, A174, A191, A231, A232)	Naučila se je, da je kriva izključno storilčeva (A113)
			Stabilizacija z zdravili (A137)
			Pomirjevala in uspavala (A138)

			Vračanje v situacijo in pogled iz druge perspektive (A163)
			1x na teden (A164)
			Zgradila varen odnos (A171)
			Prvi občutek, da bo izkoriščena (A172)
			Sprejela varen odnos in zaupala (A173)
			Spreminjanje naučenih vzorcev (A174)
			Naučila se je govoriti o zlorabi (A191)
			Pismo očetu, kot korak okrevanja (A231, A232)
		Nobene posebne pomoči iz CSD (A139)	
		Opора socialne delavke (A140, A141)	Pomoč pri financiranju zasebne psihoterapije (A141)
		Razgovori s psihologi na sodišču (A142)	
		Obsodba storilca (A132, A133)	Pripomogla k okrevanju (A132, A133)
		Ginekologija (A143, A144)	Pregled (A143)
			Ni prišlo do pretrganja himena (A144)
		Strokovna literatura na temo okrevanja (A165)	

		Pozna še društvo MOČ (A166)	
	Podoživljanje travme	Ponovno opisovanje dogodkov (A145, A146)	Dodatna stiska (A146)
	Pred 20 letom starosti	Ni okrevala (A168, A169, A170)	Izgubljena (A168)
			Nejasno čustvovanje (A169)
			Prepuščena sebi (A170)
	Pomanjkljivosti oblik pomoči	Pogrešala varen odnos (A183)	
	Pogled na prihodnost	Sposobna ustvariti družino šele ko bo popolnoma okrevala (A245)	
Posledice spolne zlorabe	Nezavedanje izvora težav		
	Zgodnje posledice	Krvavitve, preplašenost, izguba apetita, nočne more (A148)	
	Kasnejše posledice	Psihiatrična obravnava (A115)	
		Hospitalizacija (A116)	
		Akutne stiske (A117)	
		Poskusi samomora (A118)	
		Samopoškodovanje (A119)	
		Občutek krivde, nesamozavest, psihična nestabilnost, podoživljanje, težave s	

		spanjem, nočne more (A149)	
		Pojavile v srednji šoli (A153)	
		Močna depresivna obdobja (A154)	
		Depresivna obdobja in anksioznost (A114, A161)	Še danes (A161)
		Disociacija (A176, A177, A178)	Odrezana od svojih čustev (A177)
			Ni si dovolila čutiti (A178)
		Pomanjkanje zaupanja (A179)	
		Občutek, da bo izkoriščena (A180)	
		Obdobja pretirane zaupjivosti (A181)	
		Obdobja panike (A182)	
	Strategije preživetja	Samopoškodovanje (A155)	
		Zloraba prepovedanih substanc (A156)	Alkohol in droge (A156)
		Neprimerna spolna vedenja (A157, A158, A159, A160)	Občutek, da mora zadovoljevati moške (A158, A160)
			Nepremišljeni spolni odnosi (A159)
		Danes preko psihoterapije obvlada posledice (A162)	

		Destruktivne strategije preživetja v preteklosti (A254, A255)	Potlačanje travme (A255)
--	--	---	-----------------------------